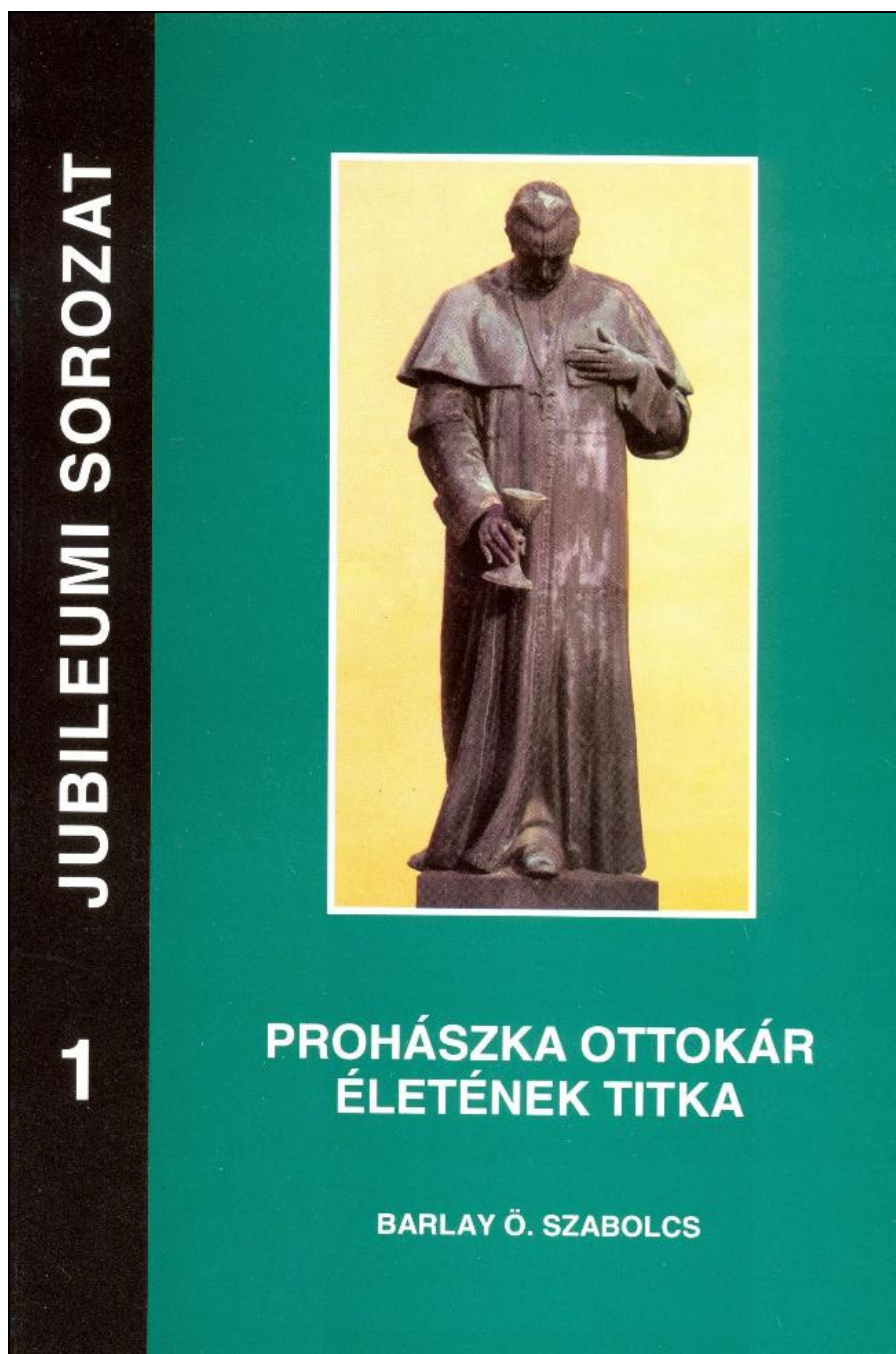

Barlay Ö. Szabolcs Prohászka Ottokár életének titka

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Barlay Ö. Szabolcs
Prohászka Ottokár életének titka

A „*Prohászka Ottokár Jubileumi Sorozat*” első kötete

A borítón Fülöp Elemér Prohászka szobra látható

Szerkesztette: Felsővályi Ákos
Sorozatszerkesztő: Barlay Ö. Szabolcs

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 2009-ben jelent meg a Prohászka Baráti Kör kiadványaként, Székesfehérvárott, az ISBN 978-963-87578-4-5 azonosítóval. Az elektronikus változat a szerző engedélyével készült. A könyvet lekipásztorni célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a szerzőé.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó.....	5
Tájékoztató.....	6
Gyakrabban idézett művek rövidítése.....	8
I. Teljes önátadás Istennek.....	9
1. A római és az esztergomi naplók vallomásai (1877–1890).....	9
2. „Isten akar valamit tőlem.”	14
II. Praeceptor Hungariae	20
Első lépcső – A papi hivatás lényege: „Nem ti választottatok engem, hanem én titeket.”	21
Második lépcső – Diagnózis a magyar papság és a hívek lelkiállapotáról (Tapasztalatgyűjtés az esztergomi szemináriumban).....	22
Harmadik lépcső – A lelkiélet és a teológia praeceptora (1890–1904)	26
Negyedik lépcső – Különös alternatíva az Isten mérlegén	33
III. Püspökszentelés előtti különleges kegyelmek	38
IV. Dum spiro spero.....	44
V. Prohászka alázata	48
1. A római teológus harca az alázatért	48
2. Prohászka alázata Sion hegyén	51
3. „Férfias alázat”.....	52
4. „A fekete bíboros”	55
5. Az indexre tett püspök alázata	56
VI. A boldoggáavatás buktatói és távlatai – Múlt – jelen – jövő.....	63
1. Egy keresztényt nem az utókor tesz szentté.....	64
2. Prohászka életének utolsó szakasza	64
3. 1942. január.....	65
4. Tempora mutantur.....	67
Utószó	74
Függelék.....	75
1. Prohászka levele, amelyben aláveti magát a Kongregáció döntésének	75
2. A „Prohászkaért Társadalmi Egyesület” körlevél első oldala	76
3. A „Prohászkaért Társadalmi Egyesület” alapszabályzata.....	77
4. Serédi Jusztinián hercegprímás levele Shvoy Lajos megyéspüspöknek (Esztergom, 1942. január 26.)	79
5. Mezgár Lajos pápai kamarás levele Shvoy Lajos megyéspüspöknek (Székesfehérvár, 1942. február 5.).....	81
6. Shvoy Lajos levele Rómába a Ritus Kongregációhoz (Székesfehérvár, 1943. január 14.)	85
7. Marchetti-Selvaggiani bíboros válaszlevele Shvoy Lajosnak (Róma, 1943. május 19.).....	87
8. Shvoy Lajos levele Serédi Jusztiniánhoz (Székesfehérvár, 1943. június 8.).....	88
9. Serédi Jusztinián levele Shvoy Lajoshoz (Esztergom, 1943. június 22.)	89
10. Részlet a Püspöki Kar 1943. október 6-i konferencia-jegyzőkönyvéből.....	89
11. Shvoy Lajos megyéspüspök XII. Piusz pápához írt levele	90

12. Shvoy Lajos megyéspüspök XII. Piusz pápához írt leveléhez kísérőlevél	
Mindszenty József számára.....	91
13. Névmutató.....	92
14. Idegen nyelvű összefoglalók.....	94
Summarium.....	94
Summary.....	96
Zusammenfassung.....	98
Resumen.....	100
Compendio.....	102
Résumé.....	104

Előszó

„Bizony mondom nektek, ha csak akkora hitetek lesz is, mint a mustármag, s azt mondjátok ennek a hegynek itt: Menj innét oda! – odamegy, s nem lesz nektek semmi sem lehetetlen.” (Mt 17,20)

Prohászka Ottokár, Székesfehérvár tizenötödik püspöke a magyar egyháztörténelem kiemelkedő alakja volt. Munkálkodásának ismerete nélkül nem érthetjük meg, hogyan éledt a századforduló magyar ugarján katolikus reneszánsz. Szerteágazó aktivitású személyisége megkerülhetetlen, elhallgathatatlan, máig ható.

Az elmúlt másfél évtizedben újjáindult Prohászka-kutatás során a szaktudományok jeles képviselői mutatták be a püspök nézeteit és tetteit. Elemezték fellépését és tiszta állásfoglalásait a történelem viharos fordulatainak napjaiban. Értékelték a filozófus és a teológus szakmai felkészültségét és előremutató gondolatait; a szociális apostol fáradhatatlanságát, a bőkezű sajtópártolót, az elvhű keresztényszocialista politikust, az individuális egyházkormányzót, az empatikus lelkivezetőt, a kiváló Biblia-magyarázót, a remek szónokot, a megragadó erejű képeket használó író, a társadalomformáló gondolkodót. Ez a felsorolás még sokáig folytatható lenne, mert lenyűgöző az a lankadatlan aktivitás, amellyel Prohászka Ottokár valóban „hegyeket mozgatott meg”. Depresszióra hajlamos korunkban különösen szűnni nem akaró, jelmondatul is választott reménye jelenthet a rácsodálkozásokon is túlmutató igazodási pontot.

Honnan ered mindez? Honnan származik a lelki és fizikai erő, miért nem apad a tettvágy? Mi a forrása a reménynek? Mi ennek a lángoló életnek a titka? A válasz kulcsa – Jézus Krisztus mottóul választott szavai szerint – maga az élő hit kell legyen. De hogy milyen küzdelmeken át, milyen próbatételeken keresztül, milyen lelki fejlődés útján jutott Prohászka Ottokár ezekre a lelki magaslatokra, az mindenki számára tanulságos. Főtisztelendő Barlay Szabolcs atya elsősorban ezt vizsgálja e könyvben a püspök személyes hangvételű naplóinak tükrében.

Külön tárgyalja a szerző egy olyan keresztényi erénynek alakulását és megnyilatkozásait a püspök életében, amelyet Prohászka Ottokár igen magas fokon gyakorolt – és amellyel szekularizálódó, önző, fennhéjázó világunk egyre kevésbé tud mit kezdeni. Az igazi, a helyes alázatét, amely életében számtalan formában – még az egyházi hivatalok általi igaztalan meghurcolás gerinces elviselésében is! – megnyilvánult.

Magyarország százötven éve született apostola és tanítója – miként sírfelirata nevezi – élete programjává tette a Szentírás szavait: „*Szentek legyetek, amint én is szent vagyok!*” (1Pét 1,16; Lev 11,45). Életét e szüntelen tökéletesedésnek rendelte alá. Tudnunk kell: ez nekünk is keresztény hivatásunk. Prohászka Ottokár életútja korántsem volt mentes a nehézségektől, megpróbáltatásairól bőségesen tájékozódhatunk e kötetben. Minden keresztény testvéremnek őszinte szívvel ajánlom mindezt figyelmébe, hogy saját nehézségei idején is erőt meríthessen példájából.

Spányi Antal
székesfehérvári püspök

Tájékoztató

Az Isten embereinek személyiségét elemezni sokkal nehezebb, mint másokét. Náluk a naturális pszichoanalízissel e feladatot elvégezni képtelenség. Belső várkastélyuk feltérképezéséhez a teológia ismeretére is szükség van. Esetükben a *psychoanalysis christiana* a legmegfelelőbb. Mondhatnám így is: az *alterego Christi* személyiségének elemzéséhez az erények kategóriáit kell alapul vennünk.

Az imént elmondottak fokozatosan érvényesek Prohászka Ottokár vonatkozásában. Magyarozatként most legyen elegendő egy közelmúltban megjelent, róla szóló könyvből vett idézet: „*Prohászka Ottokár üstökös volt a magyar égen. Pázmány után mind a mai napig a Magyar Katolikus Egyház legnagyobb egyénisége. Mondanivalója ma is időszerű, elmélkedéseivel papi generációkat nevelt és nevel.*”¹ Az idézet a nemzetközi hírű egyháztörténésztől, Adriányi Gábor professzortól való, és jelzi, hogy a fent említett igény jogos. Vagyis mindaddig hiányérzetünk marad, amíg életének, szerteágazó tevékenységének csupán egy-egy részletével foglalkozunk, akármilyen mélységben és szakavatottan is. Ezért van annyi résztanulmány egy-egy művének, tevékenységének, talentumai egyikének-másikának remekléséről. Nem árulok el titkot, hogy a vele foglalkozó írók, tudósok, kutatók egybehangzóan állítják, hogy éppen rendkívüli személyisége és sokoldalú zsenialitása miatt eddig senki nem tudta életét egy kötetben részletekbe menően bemutatni.² Valami ugyanis mindig kimarad ennek a „*Napba öltözött embernek*”³, az égbolton királyként izzó napkorongnak, ennek a lenyűgöző személyiségnek hiteles bemutatásából. A szívárványt, éppen a színek tobzódása miatt egységesen és együttesen bemutatni szinte képtelenség. Mint ahogy az égitesteknek is csak egyik felét láthatjuk innét a Földről. Ezzel a dilemmával küszködtem én is több évtizedes Prohászka-kutatásom során.

2008-ban, születésének százötvenedik évfordulóján megkísérlem belülről megközelíteni a Prohászka-jelenség titkát. Vagyis ahhoz a maghoz, ahhoz a gyökérhez szeretnék saruszíjat megoldó alázattal eljutni, amelyből Prohászka kialakította, felépítette személyiségét. Ez pedig nem más, mint kegyelmi világa, Istennek szentelt élete, egyetlen kifejezéssel: *életszentsége*. Minden ebből sarjad, ebből az ősforrásból szökken gejzirként a magasba, hogy aztán visszahulljanak ránk lelkének áldott harmatcseppjei. Nyugaton „*szerafikus szent*”-ként emlegetik.⁴

Életszentségének várát monumentális bazilikához hasonlítom, melynek éppen méretei miatt oszlopokra épített fundamentuma van. Ha grandiózus az épület, az alapozás még imponálóbb.

Kezdem azzal, amivel ő fordult egész fiatalon az Istenhez, vagyis első fejezetként teljes önátadását szemlélem, ahogy maradék nélkül átadja Urának, Teremtőjének élete minden kincsét gimnazista korától kezdve római kispap évein át hazatérve Esztergomba, a szemináriumba, ahol életszentsége átforgatotta a tanárok és a kispapok életét. Ekkor már

¹ Adriányi, 5. o.

² E sorok írása közben jelent meg Szabó Ferenc *Prohászka Ottokár élete és műve (1858–1927)* című kötete a Szent István Társulatnál (Budapest, 2007).

³ Gárdonyi Gézáról származó kifejezés a Prohászkanak szánt, de el nem küldött leveléből (1912. december 22.): „Köszöntöm a napba öltözött em-bert, akit Isten homlokon jelölt a kiválasztottság fényes jegyével.”

⁴ Lásd Adriányi Gábor: *Fünfzig Jahre ungarischer Kirchengeschichte: 1895–1945 (Studia Hungarica, 6)*, Verlag Hase und Köhler, 67–71. o. és Adriányi Gábor: *Der Erneuerer des modernen ungarischen Katholizismus, Bischof Ottokár Prohászka (1858–1927). Sein Briefwechsel mit dem Collegium Germanicum et Hungaricum in Rom (1882–1907)*, in: Bäumer, Remigius (ed.), *Reformatio ecclesiae. Beiträge zu kirchlichen Reform-bemühungen von der Alten Kirche bis zur Neuzeit. Festgabe für Erwin Iserloh, Paderborn etc.* 1980, 911–931. o.

világosan látta, hogy „*Isten akar tőle valamit.*” (Prohászka Naplója, 1883. szept. 21-i bejegyzés). Azért kellett magát Isten eszközévé alakítani, mert azt a feladatot kapta, hogy új papi generációt és az új papi karaktereken keresztül egy új és a hitét megvalló, gyakorló egyházat hívjon életre. Négy lépcsőfokon haladt előre a Gondviselés által kijelölt úton, mely a püspökséghez vezetett. Ekkor már maga is tapasztalta, hogy rendkívüli kegyelmekben részesítette az Úr Jézus. Ide iktattam egy rövid fejezetet püspöki címeréről és jelszaváról:

Dum spiro spero.

Életszentségének másik oszlopáról, Prohászka alázatáról évekig tartó elemzést végeztem, mert kerestem kérlelhetetlen, tántoríthatatlan karakterének belső rugóját, melynek különös arculatát ő nevezte jellegzetesen prohászka kifejezéssel: „*férfias alázatnak*”. Hogy ennek mi volt az energiakészlete és milyen magas hőfokú volt, arra az 1911-es indexre tétel hónapjai derítettek fényt a „*Most pedig engedelmességedünk*” kiadott parancs szellemében.

Külön fejezetben kívántam rámutatni Prohászka utóéletének sokszor szomorú, máskor reménykeltő távlataira. Annak ellenére, hogy neve még nyolcvan év után sem került fel a boldoggáavatásra várók névsorába, tisztelőinek tábora minden tiltás ellenére tovább nő.

Ami a *Prohászka Ottokár életének titka* című könyvem megírásának módszerét illeti, hangsúlyozni szeretném, hogy alapkövetelménynek tűztem ki magam számára, hogy szigorú forráskritikának vessem alá mindazt, amiről írok. Éppen ezért munkám túlnyomórészt Prohászka saját naplófeljegyzésein alapszik. Közismert, hogy épp azért jelentettük meg a háromkötetes naplójegyzeteket, hogy új alapokon indulhasson meg életművének feltárása.¹ Prohászka ötven éven át vezetett naplót, melyet legszemélyesebb írásának kell tekintenünk. Naplói dokumentum értékűek, hiszen ezek vallomások, párbeszédök önmagával és a Szentlélekkel. Eddig jogos volt az a kritika, hogy legtöbbször mások nyilatkoztak életszentségéről. Most arra összpontosítottam, hogy ő maga nyilatkozzék lelkiéletéről, aszkéziséről és misztikájáról. Ha szükségesnek ítéltam, akkor naplóiin kívül még levelezését és más hiteles dokumentumokat is felhasználtam forrásul.

Segítség nélkül ilyen kutatómunkát végezni nem lehet, különösen ha a kötet írója a kilencvenedik évéhez közeledik. Hálás köszönettel tartozom Mózessy Gergelynek, a Székesfehérvári Püspöki Levéltár vezetőjének és közvetlen munkatársamnak, e kötet szerkesztőjének, Felsővályi Ákosnak.

Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy könyvem ebben a formában csonka. Prohászka lelkiélete oly gazdag és annyira mély, hogy könyvem csupán csepp az óceánból. Két oka van annak, hogy mégis közreadom azt, amivel eddig elkészültem. Egyrészt szerettem volna valamit nyújtani születésének százötvenedik évfordulójára, másrészt aggastyán létemre nem tudhatom, hogy lesz-e módom folytatni azt, amit elkezdtem. Azt azonban szeretném hinni, hogy a kijelölt úton lesznek, akik tovább folytatják Prohászka életszentségének elemzését, hiszen remélt boldoggáavatásához most erre van legnagyobb szükség.

Barlay Ö. Szabolcs
Székesfehérvár

¹ A naplójegyzetek először két kötetben jelentek meg a püspök halála után két évvel: ÖM, 23–24. kötet. 1996-ban újra megjelent az első kiadás után előkerült jegyzetekkel kibővítve három kötetben: Naplójegyzetek 1–3.

Gyakrabban idézett művek rövidítése

Adriányi

Adriányi Gábor: *Prohászka és a római index*, Szent István Társulat, Budapest 2002.

Barlay PA

Barlay Ö. Szabolcs: „Isten akar valamit tőlem.” *Prohászka az alkotó*, 2. kiadás, Székesfehérvár 2005.

Barlay Spirit

Barlay Ö. Szabolcs: *Prohászka Ottokár, a spirituális* in *Prohászka ébredése II.*, Budapest 1998.

HK

Horváth Kálmán: *Ottokár Püspök a szívekben (Prohászka riportok)*. Megjelenés alatt.

Naplójegyzetek 1-3.

Prohászka Ottokár: *Naplójegyzetek 1–3.* (szerk.: Barlay Ö. Szabolcs, Frenyó Zoltán, Szabó Ferenc), Agapé, Távlatok, Ottokár Püspök Alapítvány, Szeged–Székesfehérvár 1996. Itt az 1997-ben megjelent második kiadást használjuk.

ÖM (amelyet kötet- és oldalszám követ)

Prohászka Ottokár Összegyűjtött Munkái (szerk.: Schütz Antal), Szent István Társulat, Budapest 1927–1929, 25 kötet.

PÉ II.

Prohászka ébredése II. (szerk. Szabó Ferenc), „Ottokár Püspök Alapítvány” és Távlatok Szerkesztősége, Budapest 1998.

POPE

Prohászka Ottokár – püspök az emberért (szerk. Mózes Gergely), Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár és Szent István Társulat, Székesfehérvár–Budapest 2006.

Schütz

Schütz Antal: *Prohászka pályája* in *Prohászka Ottokár: Összegyűjtött Munkái*, 25. kötet, Szent István Társulat, Budapest 1929.

Vendég

Vendég Ildikó: *Prohászka Ottokár és Majláth Gusztáv püspök kapcsolata* in *PÉ II.*

I. Teljes önátadás Istennek

1. A római és az esztergomi naplók vallomásai (1877–1890)

Az életszentség legelső feltételét kell szemügyre vennünk. Vagyis az alapozásnál kell kezdenünk, a fundamentumnál. Az Istennek felajánlott és átadott élet az a biztos bázis, amire fel lehet építeni az erények templomát. Az erények eszközök az életszentség kivitelezésének, megvalósításának folyamatában. Ennek a csodálatos kibontakozásnak „látteleit” igyekszem bemutatni már legelső vallomásai alapján.

„*Lángoló szívvel kívánlak keresni Istenem. Küzdve érted vagy bírva téged, egyaránt szolgálok neked!*” (1877. nov.)¹ – írta fel naplójának belső oldalára mottóként. A jelmondat általában egy alkotásnak, egy műnek a vezérmotívuma vagy egy művész *ars poeticája*. A mottó lényegéhez tartozik, hogy üzenet akar lenni, célkitűzés, amit azért kell szavakba foglalni, hogy mindig figyelmeztessen. Olyan, mint a zászló: jel, felkiáltó jel. És ahányszor felnéz rá az ember, ahányszor kinyitja a naplót, jusson eszébe, hogy már a kezdet kezdetén elhatározta, hogy nem átlag buzgalommal, hanem *lángoló szívvel* kívánja Istent keresni. És már a legelején rögzíteni akarja, hogy ha kell, küzdeni fog célja eléréséért, az Isten birtoklásáért. Ritkán találunk ilyen kezdőnél, egy tizenkilenc éves fiatalembernél, egy másodéves teológusnál, ehhez hasonló *ars poeticát*. Azért ritka, mert lényegében magában foglalja az életszentséghez vezető útnak két kapuját: az aszkézist és a misztikát: a *küzdelmet és az Isten birtoklását*. Sőt a nagy vállalkozásnak egy lényeges elemét is szükségesnek véli rögzíteni, amely valóban végigkíséri Prohászka egész életművét. Tudniillik a „hogyan”-t, a stílust is kijelöli magának, a „*lángoló szívet*”. Amit tizenkilenc évesen megálmodott, élete utolsó percéig meg is valósította: egész életében lángolt, míg 1927. április 2-án fákljaként elragadta az ég.

Egy évvel később ezt írta naplójába: „*Édes Jegyesem!... a Te szereteted, a Te buzgalmad edényének lenni készülök, hogy Te bennem hajlékodra, nyugalmad helyére ismerj s találj! Mindenem erre irányul: célom az Úr szolgájává lennem.*” (1878. júl. 7.) Az életszentségre való törekvés épp ezzel a szándékkal igazolható. Az evangéliumban, Szent Pál leveleiben ez gyakran szerepel. Isten templomává szeretne válni az, aki teljesen átadja magát Istennek. Jézus egyértelműen fogalmaz: „*Hozzá megyünk, lakást veszünk nála.*” „*Én az Atyában vagyok, s az Atya bennem.*” „*Nem tudjátok, hogy Isten temploma vagytok?*”² A húsz éves római kispap ebben a mondatban azt fogalmazza meg, amit annak idején Zircen mi az esti zsoltos utolsó akkordjaként így imádkoztunk: „*Tu Domine universorum...: Te, mindenség Ura, aki nem szorulsz rá semmire, templomoddá akartál tenni minket, tedd tisztává ezt a hajlékot mindörökre.*” Külön említésre méltó, hogy Jézust már ekkor *jegyesének* hívja, másrészt az a vágya, hogy lelkében otthonosan érezze magát az Isten: „*nyugalmat találjon benne*”.

„*Én neked csak tennem kell, amit Ő akar, s csak azért, mert akarja.*” (1878. okt. 17.) A jegyesi kapcsolat, a barátság legszebb szavai ezek. A költő ezt így fogalmazza meg: „*Számomra óhajod parancs.*” Vagyis aki szeret, még a gondolatát is kitalálja annak, akit szeret.

Ugyanezen a napon így mélyíti el ezt a belső harmóniát: „*Mily jó Istenem vagy Uram, ki*

¹ A dátum a három kötetes naplójegyzetekben szereplő bejegyzések idő-pontja (lásd 7. oldal lábjegyzete). Ha egy idézetnek nincs dátuma, az az öt közvetlenül megelőző idézet folytatása. – Néha az idézetet a szöveg-hez alakítottuk, gördülékenyebbé tettük.

² A három hely: Jn 14,23; Jn 14,11; 1Kor 3,16.

szívemet feléd irányozva, mindenben ez irányt adtad, hogy én mindig veled legyek mindenben, és semmiben sem akadnak meg, én Édesem! Én Istenemé vagyok... mindenem az övé. Ő le nem mondhat, miután nincs semmi, csak ő, s ezért magáéről mondana le... Másra nem figyelek, mint e kettőre: én és Ő.”

„Én egészen a jó Jézusnak áldozom föl életemet, halálomat, egészen rendelkezésére állok. Mit adhatnék ez isteni kisdednek? Ó Jézusom, tied akarok lenni!” (1879. febr. 2.) A Gyertyaszentelő Boldogasszony liturgiája megérteti a fiatal teológussal, hogy a mai napon Szűz Mária és Szent József példájára neki is valamit adni kell az Istennek. Ők, a szegény názáreti házaspár csak gerlicét tudtak adni a bemutatás napján. Ő, a másodéves teológus, nem lévén más kincse, mint önmaga, ezt szeretné odaadni az isteni kisdednek. Csak hát ez az „ajándék”, vagyis énje, személyisége még annyira tökéletlen. Érthető, hogy értékesebb szeretné tenni. Meg is teszi: *„Nekem minden módon ki kell irtanom azt, mi az Úrnak visszatetsző, mit ő kíván, hogy kitépjek. Szívesen, Istenem.” (1878. okt. 17.)*

Ez az őszinte, megalkuvást nem ismerő döntés rengeteg önfegyelműzést kíván. Sokszor kedvét veszti az ember, könnyen boldogtalanná válhat. Prohászka ezen a téren is példaadóan viselkedik, pedig nem kisebb aszkézisbe kezd, mint önmaga abszolút „megsemmisítésébe”. *„Én semmi sem voltam, az Úr teremtett engem, Ő adott nekem mindent... tehát érte kell élnem... Én nekem csak tennem kell, amit Ő akar, s csak azért, mert akarja. Magamat ki kell zárnom mindenből. «Én = semmi.»”*

A megrendítő az, hogy ezt az abszolút önátadási „keresztrefeszítést” nem viszolyogva, nyögve, panaszkodva teszi, hanem boldogan. Közvetlenül az imént írt sorokat ezzel a mondattal folytatja: *„Boldog vagyok, hogy létem, lényem Istenem szolgálata; én más nem vagyok, mint az Úr szolgálója... Ő, bár minden cselekedetemben ez öntudatot bírnám, szállnék, repülnék! Alázatosan imádom Istenemet: a szolga édesen hordozza urát. Mást nem akar mindenben. Én és Istenem, ez minden; szívem és Uram!... Ő, ha sohasem kellene enni, inni, beszélgetni, hanem csak egyedül Istennel egyesülni.”*

Igy csak igazi barátok, jegyesek, szerelmesek tudnak viselkedni és beszélni egymással. Ezt szó szerint kell értenünk. Egy évvel később, tehát 1879. október 21-én ezeket írja: *„Vágyódnom kell e végtelenül jó barátom, megváltóm után, amint szoktam atyám, anyám után... s eszerint vágyakozzam, kívánkozom utána. A szentmisét becsüljem magasra, egyesüljek alatta az Úr Jézus szándékával, vágyaival, törekvéseivel, és fektessem ezekbe minden érzelmeimet... Az adoratio alatt colloquiumot tartok Jézusommal e szent titok fölött... Buzduljak e gondolatoknál Jézus szeretetére, és kívánjak érte tűrni, ... neki áldozatokkal is szolgálni ily szerelméért.”*

Ez a római teológus, a húsz éves Prohászka Ottokár lelkiéletének a titka: olyan aszkézist végez, amely már a kezdet kezdetén „lángoló szívvel” átélt misztika.

Természetes, hogy ez a fiatalember is ember – bármennyire szeretne szentté válni. Éppen ezért vágyai, tervei belebotlanak a fizikum, az ösztönvilág ezernyi gátjába. Ezért a nagy elhatározások és megrendítő élmények mellett minduntalan ráébred a realitásokra: még sok mindent kell faragnia rajta az isteni Művésznak. Ilyenkor visszatér a már annyiszor hangoztatott aszkézis elméleti és gyakorlati feladatainak elemzésére. *„El vagyok határozva, hogy határozatlan, félig-meddig való életet nem akarok folytatni.” (1879. okt. 19.)*

E márványköbe vésendő mondatok ismerete Prohászka esetében azért nélkülözhetetlen, mert amint majd látni fogjuk a későbbi fejezetekben, ezeket élete végéig érvényes törvényeknek tekintette, és nem tért le útjukról.

Feljegyzéseiből pontosan összeállítható ennek az aszkézisnek eszköztára. Bizonyára a jezsuiták vezette Kollégium (a római Collegium Germanicum-Hungaricum) szelleme

jegyében dolgozta ki ezeket a szabályokat a Szent Ignác-i lelkigyakorlat vezérelvei alapján. „*Jézus katonája lettem... Jézussal fogok harcolni, ha magamat legyőzőm, megtagadom, megvetem, ha a világot, tiszteletét, gondolkozását megvetem.*” (1879. okt. 21., kilencedik meditáció) És hogy ezek nem üres frázisok, kispapi felbuzdulások, mutatják a következő sorok, melyek nyilvánvalóvá teszik, hogy mit ért mindezen.

Tudniillik párhuzamot von a fizikai, a tényleges sorkatona és a szellemi, szemináriumi katona feladatai között. Ahogy a hadsereg vezére megköveteli katonáitól, hogy edzettek legyenek és viseljenek el fagyot, hőséget, éhséget, szomjúságot, álmatlanságot, fáradalmakat, úgy az ő vezére, Krisztus megköveteli, hogy katonái, személyesen most ő, a harmadéves teológus „*viselje el a vigasztalanságot, kemény kísértéseket, lelki dermedtséget.*”

Érdemes megjegyezni, hogy Prohászka még a karácsony misztériumában is észreveszi ezt a katona sorsot: „*Az Úr Jézus születésében csodálatos alázatban, szegénységben és önmegtagadásban indul a hadjáratra, melyet hirdetett. Én tehát utána megyek. De egy bajom van: oly hamar kifáradok... Kész vagyok ugyan, de nem serény. Vigyáznom kell, állhatatosnak kell lennem, azzá válnom. Harcról van szó.*” (1880. okt. 19.)

Szent Ignác két zászlóról szóló gondolatait szó szerint alkalmazza saját lelkiéletére. A zászlón két parancs mutat rá a közvetlen feladat elvégzésére: önmagam legyőzése és a világ megvetése.

De a vezérek, a hadgyakorlatok parancsnokai a feladatok elvégzéséhez szükséges eszközökről is gondoskodnak, a *munícióról*. A katonai zsargon ezt a hadtáp feladatkörébe utalja: fegyverek, harci eszközök, ellátás stb. biztosítása. Prohászka jól ismeri ezeket, és „fegyverekről” beszél, de a vezér irgalmas szívéből is, hiszen Krisztus ismeri övéit, akik most az első vonalban harcolnak.

A lelki fegyverek között különösen az alázatról és az engedelmességről beszél. Mindkettő nélkülözhetetlen ahhoz, hogy kijelölt feladatait elvégezhesse. Különösen gyakori a mások megítélésének, kritizálásának témája. Ennek taglalása közben igen megszívlelendő sorokat ír naplójába: egyrészt vigyáznia kell, mert nem biztos, hogy helyes az ítélete, másrészt jó úgy tekinteni az illetőre, mint akinek a képén most még árnyék van.

„*Tehát nem ítélni, hanem óvatosan és tartózkodva gondolni: meglehet, ez árny van azon képen, tűnjék el, igen.*” (1879. okt. 21.) Egy évvel később: „*Ki tudja, miért teszi? Ha rosszra magyarázom, miért nem jóra? ... sohasem ítélni. Így a legjobb véleményben mindenkiről okosan fogod magad viselhetni, mert ehhez nem kell ítélni, annál kevésbé rosszra magyarázni.*” (1880. jún. 5.) „*A beszédben több vigyázatot, néha sértek.*” (1880. júl. 4.) „*Alázom meg magamat ítéletemben és a társalgásban.*” (1880. okt. 9.)

Prohászka papi karakterének kiformálását kezdettől fogva isteni műalkotásnak nevezte. Engedte, kérte, hogy Jézus, az isteni Művész formálja, alakítsa jellemét, tegye hasonlóvá mestere karakteréhez. Ha már karácsonykor úgy érzi, hogy ez „hadjárat” nélkül nem megy, akkor arra a végtelen egyszerűsége, szegénységre gondolt, melyet a betlehemi barlangban, a Kis Jézus jászolában talált. Ebből az élményéből egyenesen vonható le az a következtetés, melyet már kispap korában visszavonhatatlan parancsnak érzett, és élete végéig megtartott: mindent csak eszköznek akar tekinteni.

E könyvnek nem feladata életrajzot nyújtani, de jó, ha Prohászka életszentségének kibontakozását párhuzamba hozzuk életének főbb eseményeivel. Életének és szentté formálódásának legmélyebb és legmaradandóbb forrása az 1881. október 30-i pappászentelése. Ezért hosszabb ideig álljunk meg ennél a stációnál.

Az 1880/81-es esztendő naplójegyzeteinek stílusa és tartalma feltűnő változást mutat. Ahogy közeledik diakónussá szenteléséhez (1881. aug. 25.), úgy kezd egyre többet meditálni a papi hivatás mindent felülmúló csodájáról, méltóságáról és kegyelmi ajándékairól. „*Előtte áll a főlshentelés napja, a kegyelem bőven áll rendelkezésemre, széttelintek és látom a nagy hivatást, föladatot, a tért, mely munkálkodásomat várja.*” (1881. márc. 3.)

Eddig a tudásnak, a filozófia és a teológia doktorátusi fokozatainak megszerzése volt a feladata, hiszen bíborosa, az esztergomi érsek ezért küldte Rómába. A legtöbb pápai egyetemen végzett teológus ezen a szinten marad, és erre építi tovább karrierjét. Prohászkanál feltűnő fordulat áll be, mert a Szent Ignác szellemében végzett napi elmélkedések közben egyre élesebben látja, hogy minden, még a teológia is csak eszköz. A tudás nem lehet cél! Az egyetlen cél az Isten és az ő szolgálata a tőle kapott papság révén. Ezt a felismerést így fogalmazza meg: *„A tudományt gyakorlati szempontból tekintem, mert jelen időben mindent az életben érvényesíteni kell... mert a fásult, az elhaló, a lankadt korszellemnek minden életerőre szüksége van. Ha máskor az éléskamrákba halmozhatták kincseiket, most mindent a vásárra kell hoznunk, mert válságos, inséges, bizonytalan időben, amikor nem tudunk a holnapról semmit, menteni kell ma, amennyit lehet.”*

Májusi feljegyzéseiben írja le először, hogy már most gondol híveire. A kenyérszaporításról elmélkedve ezt mondja: *„Van kenyerek? Jézus kérdez, vagy kér valamit, hogy többet adjon. Keveset kér, hogy örök életet adjon... Van-e fölségesebb pályabér, van-e messze kihatóbb törekvés számomra, mint az örök élet, s híveim számára, mint az áldásthöz való működés?”* (1881. máj. 18.)

Életének ismerői, életrajzírói mindig kitérnek puritánságára, de – nem ismervén napló feljegyzéseinek első oldalait – nem tudják, hogy már kispap korában eldöntötte, hogy lemond a papi élet, a papi karrier minden bálványáról, javadalmairól, kitüntetéseiről, jó állásairól: *„Lemondani mindenről, mi nagyot, dicsőt, feltűnőt mond. Ez az evangélium és a jelen körülmények követelése. Hivatal, rang, kitüntetés – ezekért a legelső föllépéstől és a papi rendbe való belépéstől kezdve egy tapodtat sem mozdulok.* (1881. jún. 22.) *„Az evangélium szelleme az egyszerű szegény nép közé vezeti a buzgó papot. Más körökben nagy a kétszínűség és tettetés. Szerezzünk magunknak nyugodt, egyszerű és férfias külviséletet, mely kifejezi a belső alázatot, szelídséget, szeretetet.* (1881. jún. 27.)

Közismert, hogy a szerzetesekkel ellentétben az egyházmegyei (világi) papság nem tesz szegénységi fogadalmat. Ha tehát valakinél feltűnő szegénységet, egyszerűséget, anyagiaktól, vagyontól való függetlenséget tapasztalunk, érthető, hogy keressük annak okát. Nos Prohászkanál már a kezdet kezdetén szembeötlő az a lelki magatartás, mely mindent eszköznek tekint. *„Mindent eszközként használom, mert semmit sem akarok Istennen kívül... Ez a szentek tudománya és ereje.”* (1881. aug. 11.) *Nem keresek semmit, csak egyet: szeretem Istenemet. Istenem, nincs más vágyam kívüled. Te vagy mindenem. Fölajánlok Neked bármily állást, pályát, javadalmat. Ha úgy akarod, elvonulok valami csendes helyre.”* (1881. aug. 13.) *„Egy tapodtat sem földi valamiért... káplán leszek... szegény leszek. Keresek-e kényelmet? Soha... Fölajánlok a paténán¹ mindent neki. Magamnak semmit... Mint egy éji szállás, olyan az élet az örök élethez képest.”* (1881. aug. 22.)

Lelkét az eksztázis ejti rabul. Már beleéli magát abba az állapotba, mely élete utolsó percéig az *alterego Christit* jelenti számára.

Minél magasabbra száll, annál jobban látja a szükségét annak, hogy az alázatot gyakorolja. Erre szüksége is van, hogy el ne szédüljön a megmászott hegycsúcsok ormain.

Megrendítő az, ahogy átérzi kicsinységét: *„Elég nyomorult vagyok, hogy az Úr papjának válasszon... Jézus gyenge, egyszerű embereket választ apostolaivá.”* (1880. nov. 24.) *„Minél alázatosabb vagy, annál alkalmasabb az Isten szolgálatára.”* (1881. okt. 1.) Végül *„Minél inkább lemondok semmiségemről fogva mindenről, annál kevesebb leszek. Ez az alázat*

¹ Az ostya befogadására szolgáló kör alakú, lapos kis tányérka, melyen felajánlják a kenyeret, és az átváltoztatás után is azon tartják Krisztus Tes-tét.

kulcsa.” (1881. okt. 18.)

A naplójegyzetek azt is világossá teszik, hogy a Gondviselés nem engedte, hogy ezek a szép és igaz kijelentések csupán elvi síkon rögződjenek a szentelésére váró teológusban. Az ugyanis mindannyiunk közös tapasztalata, hogy gyakorlat nélkül évek folyamán elsorvadnak a szép fogadkozások. Az eddig önneveléssel és filozófiai, teológiai tanulmányokkal, disputákkal elfoglalt Prohászka, ezekben a hónapokban feltűnően sokat foglalkozik papi jövőjével. Ebben az egymást követő események is közrejátszottak.

Húsvét szombatján történt, hogy a zseniális, de ekkor már bomlott agyú magyar festő zseni, Csontváry Kosztka Tivadar betért a római Germanicum-Hungaricumba. Feljegyzéseiből tudjuk, hogy akkor egyetlen magyar tartózkodott a házban, „egy Prohászka nevű kispap”, aki még egy tányér levessel is megkínálta.¹ Ugyancsak ezen a nyáron, a szentelése előtti hetekben két magyar zarándok keresett oltalmat a római kollégiumban. A Szentföldről jöttek, és sehol senki nem fogadta be őket. Prohászka ritkán szokott napi eseményeket feljegyezni naplójába. Most azonban olyan megrendítő mondatokkal írja le a két magyar parasztot ért méltánytalanságokat, hogy ezeken keresztül már a jövő apostolának arcélei is láthatóvá válnak. Azt írja, hogy bennük az egész „szegény, zaklatott, szorongatott” magyar népet látta, és mintha lelke ki akart volna szakadni... „mit tehetek valamit érted, magyar nép?” Még nem is pap, és csak másfél év múlva tér haza, de már adni, segíteni akar „Ó bár az Úr áldása borítaná el lelkemet, melyre nemsokára a papság fölkenése vár.” (1881. máj. 15.)

Állandóan visszatérő téma: a papság fogalma nem választható el az életszentségtől: „Jézus helynöke leszek, qui est sanctus innocens². Ha angyal képviselné jó, de ha ember, mily kis igény, hogy szent és ártatlan legyen! De én?” (1881. febr. 7.) „Az első perctől kezdve kívánok mindent szentül és buzgón végezni.” (1881. aug. 13.)

A szentelés előtti hónapokban többször ír meghatódott szavakkal olyan lelki nyugalomról, amit eddig nem nagyon tapasztalt. „Ismét a kikötőbe hajóztam, csendesen megpihenek, édesen megnyugszom. Ó, kedves Jézusom, lángoló szívvel karollak át téged, véredbe mártom lelkemet, hogy termékeny talaja legyen a szeretetnek, hogy gyümölcsöt hozzon, édeset és tetszőt neked! Ó, hogyha szerethetnék, hogyha érted élhetnék és halhatnék, Kedvesem.” (1881. aug. 22.) – Egy mondat erejéig hadd jegyezzem meg, hogy a „lángoló szív” szó szerint olvasható naplójának jelszavában, amelyről már szóltunk (lásd 9. oldal).

Szerpappá szentelésének napján, 1881. augusztus 25-én újból megfogadja, hogy szent akar lenni. „Ma diakónus lettem. Hála az Úrnak, kinek szolgájává avattattam, buzgó, szent, hű szolgája leszek, készen szolgálatára testemmel, lelkemmel, vérig, véglehelletemig.”

Ezután már kezdődik a „visszaszámlálás”. „Még 49 nap, és pap vagyok. Szent, hű férfi.” (1881. szept. 11.) Húsz nappal szentelése előtt olyan sorokat ró naplójába, amelyeket még a legnagyobb szenteknél is ritkán talál az ember: „Én szent és tiszta vagyok... Én nyugodt vagyok, nincs semmi lelkemen, mindent meggyóntam... boldog vagyok... (1881. okt. 9.) Mi akar lenni? Szent és egyszerű pap, semmi más.

A szentelés előtti lelkigyakorlatát október 18-án kezdi. Szuverén személyiséggként ezeket a döntéseket hozta: „Szent akarok lenni minden áron, utamról még nem határoztam. Istenemért valami nagyot akarok tenni, s egészen érte élni.” (1881. okt. 18.) Ezt a „nagyot akarok tenni” kifejezést pontosítja: „Erősen kell hozzáfognom e nagy műhöz.” (1881. okt. 24.) Ez az a mestermű, *capolavoro*, melyről majd kispapjainak az elmélkedésekben, a híveknek a lelkigyakorlatokon egy életen keresztül prédikál: az isteni kegyelem mindannyiunkból remekművet akar alkotni. A magyar nyelven írt misztikának új fejezete

¹ Szabó Ferenc: *Csontváry, a „Magányos Cédus”* in *Jelek az éjszakában*, Róma, 1983, 351–356. o.

² aki szent ártatlan

kezdődik. Olyan szóképek, allegóriák hangzanak el a 23 éves Prohászka ajkáról, melyek eddig ismeretlenek voltak: „*A Jó Istenhez simulok, ó uram, mily jó téged mindenben szolgálgatni.*” (1881. okt. 18.)

Három nappal később, 21-én elvégezte gyónását: „*Most tehát minden rendben... Most meghúzódok lábaidhoz, hogy ezentúl halljam szavaidat, és figyelek minden sugallatodra és szívembe térve, élek neked... Most tehát más az én életem, új ember, új gondok, új bátorság.*” (1881. okt. 21.)

Ennek az új papi típusnak új stratégiája van: „*Mindent visszaviszek a szentmisére, mely forrásom lesz mindenben. Ekképp az ima emberének kell lennem, és belső életet élnem, hogy Jézus érzelmeit magamra öltsem...*” (1881. okt. 24.) Ezért hangzott el annyiszor élete folytán sokak ajkáról, hogy amikor vele beszéltek, Jézussal találkoztak.

Hat napra rá, október 30-án kora reggel, hat órákor már a Trinità dei Monti templomban térdelt, mert fél hétkor kezdődött pappászentelése. Az aznapi naplójegyzetével behatóan kell foglalkoznunk, mert rendkívüli kifejezésekkel találkozunk: „*1/2 7-től 10-ig pappá szenteltettem. Jézus, csókolom lábaidat földre terülve, csókolom kezeimet, e szentelt kezeket, szívemben áradozik a boldogság, szemeim könnyekben úsznak, lelkem megszűnik magának élni, mert szeret, szívem tágu.*” (1881. okt. 30.) A „csókolom kezeimet” kifejezésről néhány szót kell mondanunk. Amikor Schütz Antal a napló eme mondatait olvasta, elírásnak tekintette, és kijavította a „kezeimet” „kezeidet”-re. Amikor 1996-ban közreadtuk a három kötetes naplójegyzeteket, én az eredeti, vagyis a Prohászka kezével írt szöveget tanulmányozhattam. És ekkor győződtem meg, hogy nem elírásról van szó, hanem a szenteléskor valóban saját kezeit csókolta. Idős korában ezt a missziós nővérek is észrevették, és meg is kérdezték, miért teszi? Mindig meghatódottan azt válaszolta: „*Mert ezek a kezek Jézust érintik.*”¹

2. „Isten akar valamit tőlem.”

A következőkben Prohászka lelkiéletének egyik legnehezebb időszakáról fogok tárgyalni, hogy nyomon követhessük abban a fázisban is, amely tele van buktatókkal. Szándékosan foglalkozom a közel tíz esztendő felölélő időszakkal, rámutatva arra, hogy mi minden akadályt és kísértést kellett leküzdenie. Az életszentségre való törekvés a legtöbb szentnél igen nagy küzdelemmel, szenvedéssel, lelki gyötrődéssel jár együtt. Célom épp az, hogy szemügyre vegyük Prohászka magatartását ilyen helyzetben is.

1882-ben tér haza Rómából, és legfőbb előjárójának, Simor János bíboros érseknek diszpozíciójával a kezében jelentkezik Esztergomban augusztus 17-én Csáky Károly plébánosnál, aki mellett kápláni beosztást kapott. Naplófeljegyzéseiből kiolvasható, hogy teljes odaadással állt be a pasztorációba. Szentmisék, prédikációk, keresztelés, beteglátogatás... Lelkesen, lelkiismeretesen készül feladataira, és minden bizonnyal rövid időn belül a hívek kiváló lelkipásztora lett volna.

Teljesen váratlanul, mint kék égből a villám, két hét múlva új diszpozíciót kap, melynek értelmében az esztergomi szeminárium alsó tagozatában a görög-latin nyelvet kell tanítania. Szokatlan volt és minden magyarázat nélkül érkezett az áthelyezés. A fegyelmezett neopresbiter mindössze ezt jegyezte fel: „*Itt vagyok az esztergomi szemináriumban. Nem veszítem szem elől az életszentséget, melyre török. Most nyugalmasan rendezem életemet.*” (1882. szept. 10.)

A diszpozíciók mindig felkavarják a kedélyeket, különösen amikor nem nagyon lehet rá magyarázatot találni. Ez időtájt németül írt levelében találunk egy mondatot, mely mutatja, hogy őt is váratlanul érte az áthelyezés. Mégis érdemes odafigyelni, hogy Prohászka ebben a

¹ Lásd HK, 111. és 819. cikkely.

helyzetben is az életszentségre helyezi a hangsúlyt.

Nem telik el egy hónap, és kezdi felmérni a hazai helyzetet: „*Itt a szemináriumban is jó emberek vannak, de törpék, kik nem emelkednek, vagy nem lebegnek oly magasan, mint azt az egyház fősége és a nagy világharc megkíváná. Nincs itt erő az ellenségnek ellenállni.*” (1882. szept. 21.)

Jellemző rá, hogy azonnal a probléma megoldását keresi. Vagyis nem zárkózik be tanári szobájának négy fala közé, hanem javítani akar a helyzeten a közösség érdekében. A közöny ellen már Rómában felvette a harcot.

Arra is figyeljünk, hogy mennyire azonos témák foglalkoztatják: *az egyház fensége, világharc, ellenállni az ellenségnek*. Ezek pontosan így szerepelnek a római naplójegyzetekben is. A kérdés csupán az, hogyan tud ezeknek megfelelni abban az adott helyzetben, melybe a Gondviselés állította.

Ugyanennek felelt volna meg, ha káplánként szolgálja Urát, a *Dux generalist*¹ az esztergomi belvárosi plébánián. De most egy még megfelelőbb helyen van: a Magyar Sion jövőt formáló centrumában, a kispapok fellegvárában, a századforduló papi generációjának otthonában.

Nagy kihívás ez. Mi már tudjuk, hogy 22 évet kapott erre a feladatra (1882–1904). Többször úgy gondolta, azt érezte, hogy képtelen lesz megváltoztatni a magyar egyházhoz méltatlan állapotokat. Sokszor megfordult lelkében a gondolat, hogy inkább egy szigorú kolostorba vonul vissza.

Prohászka tisztában volt a magyar egyház helyzetével. Egy Rómába küldött levele bizonyítja, hogy pontosan fel tudta mérni, mi rejlik a látszólagos nyugalom mögött, mely az egyház és a 15 évig regnáló Tisza Kálmán kormánya között létre jött: „*Az általános egyházi nyomorúság nem mutat semmiféle hajlandóságot, hogy eltűnjön, mindenütt nyugalom uralkodik.*” (1885)²

Ez a csendes, kulisszák mögött kötött békeállapot azért is gyanús volt Prohászka számára, mert ő Rómában látta, hogy a liberális eszmék élharcosai, az európai kormányok legtöbbje a *Kulturkampf*³ jegyében hadat üzent a római egyháznak. Tudta, hogy nálunk ez a Simor-Haynald-féle egyházpolitika miatt egyelőre elmaradt az örökös egyezkedés eredményeként. Ez a magyar egyházi vezetésre annyira jellemző állandó egyezkedés gúzsba kötötte a belső reform, a szükséges egyházi megújulás felé tartó erőket.

Prohászka akkor kezdte papi életét, amikor a régi egyházas, lelkipásztorkodó és népszerű püspökök helyét politizáló, nagyúri életmódot folytató és a liberális kormányt minden áron támogató főpapok foglalták el. Ők alkották a püspöki kar többségét. Prohászka távoli rokona, Samassa József egri bíboros érsek is közéjük tartozott. A magyar főpapokat a külföldi diplomáciai jelentések mint arisztokratákat jellemezték.

Mivel a királyt megillető főkegyúri jog gyakorlását Bécs átengedte a magyar kormánynak, lassan a helynöki, nagypréposti, kanonoki stallumokba is a megegyezést tüzen-vízen keresztül támogató papok kerültek. Prohászka név szerint ismerte őket, különösen saját egyházmegyéjében.

Ez a szellem behatolt a magyar egyház egész struktúrájába, vérkeringésébe és idegrendszerébe. És ha még arra is vetünk egy pillantást, hogy e feudális-liberális szellemű

¹ hadvezért, a Mindenség Urát

² Lásd Adriányi, 29. o.

³ Poroszország és a Német Birodalom szívós törekvése a katolikus egyház leigázására a XIX. század második felében. 1871 után egy sor törvényt fogadtak, amelyekkel az egyház szabad életét megakadályozták, és az állam befolyása alá próbálták vonni. Több püspököt börtönbe vetettek, a szerzetesrendeket megszüntették (kivéve a betegápolókat), sok plébánia pap nélkül maradt, az állami támogatást megvonták az egyháztól, az egyházi kinevezéseket az államnak kellett jóváhagynia, ellenőrizték a szent-beszédeket stb. Miután az állam belátta végzetes tévedését, 1878-ban megkezdte a béketárgyalásokat, és a teljes béke 1887-ben helyreállt. A jezsuitákat kitiltó határozatot azonban csak 1913-ban hatálytalanították.

egyházi struktúra az előbbi kor jozefinista szellemének ártalmaiból sem gyógyult még ki, akkor nem fogunk csodálkozni azon, hogy Prohászka miért akart állandóan külföldi kolostorba vagy a Jézus Társaságába menekülni.

Ez a feudális-jozefinista-liberális szellem eluralta a magyar egyház papképzését is. A papnövendékek a mindössze négy évig tartó képzés alatt lelki, spirituális nevelésben nem részesültek. Inkább laktanyához hasonlítottak a szemináriumok, melyekben az ellátás, a fűtés miatt állandóan panaszkodtak a kispapok. Lelkigyakorlat, *exhortáció*¹ ismeretlen fogalom volt számukra. Kápolnájukban még az Eucharisziát sem őrizték. Havonta egyszer gyóntak, és egyszer járultak az Oltáriszentséghez.

Ezen összefoglaló után lapozzunk bele Prohászka naplójegyzeteibe, és nézzünk bele abba a lelki küzdelembe, ami miatt közel tíz éven át vívódott magában. És közben figyeljünk arra a lelki erőre, önfegyelemre és a Gondviselésre való teljes ráhagyatkozásra, amely ebben a fázisban is életszentségére utal.

A fent vázolt egyháztörténeti összefoglaló eleve megkérdőjelezi azt a feltevést, hogy Prohászka túlzott szigorúsága tette ennyire kritikussá a szemináriumban tapasztaltak megítélésében. Nem! Ő pontosan azt mondta és azt írta le, amit látott: *„Itt nincs silentium... Gyónás és áldozat igen ritka... A hálaadás nem rendezett... Lectio spiritualis nincs... Rózsafüzér egyszer – szombaton... Aszketikus műveltség nincs, honnan is? A példa nem indítja, mert nincs.”* (1883. jan. 6.)

A papi lelkiség legalapvetőbb igényét sem leli. Emiatt kesereg, amikor egyik tanártársa a halál küszöbén van, és senki nem mer beszélni vele: *„A papok előtt is idegen a vallásos élet, a természetfölötti erény, a hitről való élet. Itt beteg a Zlatényi úr, de nem mernek neki beszélni a halálról és Istenről, mily szomorú látvány.”* (1883. jan. 1.) Ilyenkor lelke azonnal Rómába száll, a Germanicum-Hungaricum Kollégiumba, és megszületik a lélekmentő ítélet: *„A kollégiumban az természetes volt, és semmiképp sem hiányzott volna.”*

Naplóiból egyértelműen kiolvasható, hogy többször megkísértette a gondolat, hogy elhagyja Esztergomot.

Fiatalkori életszentsége biztos jelének tűnik, hogy minduntalan egy magasabb szintű lelki közösségbe vágyódik. Ennek gyökere az a tizenöt éves korában megfogalmazódott elhatározás lehetett, amikor Kalocsán megírta levelét szüleinek, hogy szerzetes szeretne lenni. Édesapja kérésének eleget téve akkor elállt ettől a tervétől, de mint naplójából látjuk, közel húsz évig vissza-visszatért eredeti szándékához. A római jezsuiták még jobban elmélyítették a rend iránti vonzódását. Tény, hogy naplójában különösen akkor ír erről, amikor nem látja világosan, hogy hol jelölte ki helyét a Gondviselés. Néhány mondat ebből a témából:

„Olthatatlan vágyat érzek életemet Istennek szentelni... Minden perc veszteség, ha nem az övé... Kész vagyok minden percben belépni Jézus-társaságába, mert lelkemet a tökéletességre akarom vezetni bármi áron.” (1882. okt. 17.)

„Levelet kaptam Rómából... Hilgers jezsuita lesz... De én is testvéred szeretnék lenni, csak hogy visszatart az a nagy nyomor, melyet itt látok, s melyre valami írt adni biztat az isteni gondviselés.” (1883. ápr. 18.)

„Társaim közül ez évben négyen léptek be a jezsuita rendbe... De mi tart engem? Uram, Te látod, semmi, ami tőlem függ. Ne késsünk, Kedvesem! Siessünk, minek oda későn érkezni, hol majd sok nagyot és szépet tehetünk.” (1883. júl. 4.)

„Nagy vágyat érzek, egy szigorú rendbe lépni, hol Istennek ajánlhatom fel erőimet.” (1883. dec. 31.)

Egy késő őszi töprengése sok mindent elárul: *„...itt ez életben az észak cserjéje vagyok, törpe és fejletlen; ki tehet róla? Lelkemben... a legragyogóbb szín, a legderültebb fény, egy*

¹ buzdító beszéd, szentbeszéd

csendes és mély vágy, egy célját elérni nem tudó megnyugvás űzik játékukat. Mind azt mondja, nem ez az, amire lelked hivatva van; ne szunnyadj, ne töpörödjél! Ó bár lelkem életté és erővé válnék!” (1884. okt. 31.)

Az érvelés nemcsak érthető, de nyomós okok is alátámasztják. Az alapgondolat mindig az, hogy vajon kiteheti-e magát ekkora veszélynek? Hogy tud majd szentté válni ilyen környezetben? A naplójában talált hasonlatnál maradva: ő nem akar „észak cserjéje” lenni, hanem dél pálmája. Csakhogy nehéz kórok közt pálmának lenni.

Tudjuk, hogy ahányszor előállt azzal a gondolattal, hogy jelentkezik a jezsuitáknál, Simor hercegprímás minden alkalommal a maradásra kérte. És mivel a hazai és a külföldi jezsuiták sem beszélték rá, hogy az esztergomi szeminárium helyett a rendjükbe lépjen, egyre többször kérdezte, mit tegyen? Különösen olyankor, amikor kifakad: *„Lehetetlen itt valamire menni.”* (1883. szept. 22.)

Máskor viszont olyan jeleket kap, melyek elgondolkoztatják. Bár ő a legfiatalabb a tanári karban, mégis tudják róla, hogy Rómából sok szellemi kincssel jött haza. Egyik nap maga a rektor beszélgetett vele, és elpanaszolta, hogy nincs megelégedve a szeminárium szellemével. Ez a látogatás meglepte, és azonnal hozzáfűzi: *„Isten adjon nekem belátást, hogy jól és ügyesen adjam tudtára azt, amit a kitűnő Kollégiumból ide átültetni lehetne.”* (1883. szept. 14.)

Rá egy hétre már leírja az összes eddig elmondottak közül a legfontosabb mondatot: *„Isten akar valamit tőlem; bár tudnám, hogy mit.”* (1883. szept. 21.) Azt már ő is érzi, hogy az érsek nem a görög-latin nyelv tanítása miatt helyezte őt a szemináriumba. De sem jövőjét, sem feladatát nem látja, de még a „hogyan” sem. *„Ó, Uram, hogyan? Vagyok-e elég erős?... Szívemben nincs az az ónsúly, sokban gyenge, elnéző, határozatlan.”*

Ebben a helyzetben egyet tehet: újból és újból teljesen átadja önmagát az Úrnak. *„Domine, ecce cor meum.”*¹ Megfigyelhetjük, hogy ettől kezdve naplója olyan, mint egy imakönyv. Egyre többször írja, hogy kegyelem, ima kell mindahhoz, aminek segítségével megtudja, hogy mit akar tőle az Isten. Nyári lelkigyakorlata és napi lelkiismeret-vizsgálata segítségével minden szükséges feltétel biztosítva van ahhoz, hogy a feladatra magát alkalmassá tegye. Ehhez szívós, kitartó munkára, aszkézisre, az életszentségre való törekvésre lesz szüksége. Találunk naplójában ebből az időből származó önjellemzést, ami pontosan mutatja, hogy Prohászka tisztában volt azzal, hogy mi mindent kapott a Gondviseléstől, és éppen ezért Isten joggal elvárja tőle, hogy a félelmetesnek tűnő feladattól ne riadjon vissza. Tudja magáról, hogy ő *„áldozatkész, fáradhatatlan, önmagát megvető,... fönnkelt, nemes, nagylelkű gondolkozásra és érzésre törő... szolgája Krisztusnak.”* (1883. júl. 8.)

Nem kívánom felsorolni az éveken át folytatott imaórákat, adorációkat, melyeknek témája minduntalan az előtte álló feladatnak magasztos, istenes célja és rettentő súlya. Ha egy-egy probléma kishitűvé akarná tenni, azonnal a kápolnába megy, és ott kapja az erőt és kérdéseire a választ: *„Azután a sacellumba² mentem, s lelkem kiderült, mint a nap a megtisztult, üde égen. A sötét felhő messze szállong, itt-ott átnyilall még valami hevesebb érzélem, de aztán csend van és andalító béke... Kilépek a sacellumból, bezárom az ajtót és egy forró csókot nyomok rá pecsétül; benn hagyom szívemet és szeretetemet, örül hagyom ott a csókot, ezt a pecsétet nem törli meg hatalom.”* (1885. febr. 26.)

Érdemes szemügyre venni, hogy életszentségre törekvő lelkülete hogyan igyekszik ezeket a kínzó problémákat megoldani. Mert az alapállás, az eredeti szándék változatlan: teljes és visszavonhatatlan önátadás Isten akaratának. A probléma épp abban van, hogy nem látja pontosan, hogy mit is akar? Ez egy hosszú, nyolc évig tartó próbatétel. Olykor úgy érzi,

¹ Uram, itt az én szívem.

² kápolnába

mintha légüres térben kellene élnie. Vajon milyen eszközökhöz nyúl, hogy elhatározásában meg ne inogjon?

Hamar ráébred arra, hogy nem szabad csüggednie. Értelme és szíve szerint a szeminárium reformján szeretne munkálkodni. Mivel ennek nincsenek meg a feltételei, ezért már az első évtől kezdve új munkalehetőségek után néz, hogy valamiképpen levezesse a benne lángoló apostoli buzgóságot.

Napi sétái közben felmérte a mérhetetlen szegénységet, ami kirívó ellentétje volt mindannak, amit az egyházi vagyon révén a főpapság és káptalanok biztosítottak maguknak. Ezekben az években jár rendszeresen a Tamás-hegyi szegénynegyedbe¹, és élelmet, ruhát visz a családoknak. Személyes kapcsolatot alakít ki velük. Egyik ministránsának 20 fillért ad naponta, amin akkor kenyeret, szalonnát lehetett vásárolni. De tudta, hogy a fiú, Pista, a pénztedesanyjának adja.²

Ekkor kezdi kiépíteni ismeretségét az iparosokkal, munkásokkal. Ez több évi munka után oly sikeresnek bizonyul, hogy 1889-től négy éven keresztül az *Esztergomi Katholikus Legényegyletnek* elnöke lesz³.

Legaktívabban azonban a helyi egyházi folyóirat szerkesztésében tudja kamatoztatni tudását és apostoli elkötelezettségét. Az országos hírre szert tett *Magyar Sionra*⁴ már a szemináriumba érkezésének hónapjában felfigyel: „*Van itt egy folyóirat, azzal először tudni kellene valamit elérni, az legyen szerve egy közös érzelemnek és gondolatnak.*” (1882. szept. 21.)

Tehát tudatosan kiépít maga körül egy olyan világot, ahol dolgoznia kell az egyházért. A teológiai tantárgyak oktatása nem elégíti ki. Rengeteg energiája van, dolgozni akar, mert látja, hogy túloldalt a sátán akcióba lépett, és ahol lehet, gúzsba köti Krisztus egyházát. Eleinte csak munkatársa lesz a folyóiratnak, pár év múlva már szerkeszti is a *Magyar Siont*. A cél világos: „*Írni, olvasni, cikkezni... Buzgón. Tudva, hogy jó papokat akarunk s az nagy dolog... Gyöngye egyediségem akadályul szolgál. De nem engedek. Be kell folynom! Mozgatnom, irányt adnom.*” (1898. aug. 7.)

Hogy ezek nehéz évek voltak, kitűnik azokból a naplórészletekből, melyek hűen tükrözik belső vívódásait: „*Bár ne hagynám magam oly könnyen lehangolni, vagy másképp befolyásoltatni, ... ebben nincs tekintély előttem, csak az, aki ég s nem, aki füstölög.*” (1884. dec. 24.) „*Ismét egy keserves nap. Az elkeseredés mások fölött többet árt nekem, s nem használ senkinek.*” (1888. febr. 6.)

Egyre többször úgy látja, hogy akkor azonosul teljes egészében az Isten akaratával, ha nem keres más utakat, hanem azt teszi, amit „*hic et nunc*”, itt és most tehet a *Dux generalis* szolgálatában. Hiszen itt is sokat tehet! Ilyenkor írja legmegrendítőbb sorait: „*Kiöntöm lelkem apostoli szikráját; telítem és lövellem; újra telítem! Amim van, Istennek ajánlom.*” (1886. szept. 19.)

Vagyis ebben a nehéz, nyugtalanítónak tűnő korszakban is minden marad, sőt erősödik lelkében, úgy ahogy elhatározta: életének egyetlen célja, hogy önmagát, szívét, lelkét, fizikumát, talentumait Istennek ajánlja, az ő nagyobb dicsőségére („*Ad maiorem Dei gloriam*”).

Gyakran útnak indul, és óriási gyalogtúrákat tesz: tíz-húsz kilométereket megy. Különösen Márianosztrán szereti felkeresni a kedves nővéreket: „*Márianosztrára vezetett az*

¹ Esztergom legszegényebb része, szemben az érsekséggel.

² HK, 510. cikkely.

³ Lásd Forintos Attila: *Adattár. Prohászka Ottokár társadalmi kapcsolatai* in POPE, 299. o.

⁴ A folyóiratot 2007-ben újra beindították azonos címmel, az XLIII. évfo-lyammal. *A Magyar Sion és az Új Magyar Sion (1863–1904) Repertóriu-ma* (összeállította Saliga Irén, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudomány Kar, Piliscsaba–Esztergom 2007) tartalmazza Prohászka cikkeinek hosszú sorát (először Petheő Rudolf, Pethő dr. és Pethő R. alá-írással).

Úristen, hogy a kolostorban felüldüljek azon enyhe, édes légkörben, melyet ott az áhítat és ártatlanság terjeszt. Mindez az Isten szelleme, mely oly telve van mindennel, és kiömlik és kiárad, de a papi szívben van először, mert innen ömlik ki hódítva mindenfelé.” (1883. jan. 1.) Egyértelmű megfogalmazás: Márianosztrán megtalálja azt, amit annyira hiányol a szemináriumban. Ezekből az elejtett szavakból, igékből tudunk következtetni, hogy bárhova megy, lelke mélyén mégis ez a vágy életi legjobban. Olyan papokat szeretne már nevelni, akiknek szívéből „kiömlik, kiárad az Isten szelleme”. Olyanokat, akik – ahogy írja – „hódítanak”. Később, az akkori budapesti pápai nuncius, Caesare Orsenigo föl is jegyezte, hogy „Prohászka Ottokár tanítványai buzgóságuk és eucharisztikus papi lelkükről a lelkipásztorok közül mindig felismerhetők.”¹

A próbát kiállta. Simor János hercegprímás kezdettől fogva tudta, hogy mi a szándéka Prohászkaival. Tudta már akkor is, amikor azon a bizonyos felvételi vizsgán ámulva hallgatta a professzorokkal együtt, amint negyed órán át görögül mondta fel a gimnazista Prohászka Ottokár Aranyszájú Szent János egyik beszédét. És tudta akkor is, amikor a római jezsuita rektornak figyelmébe ajánlotta esztergomi teológusát. De legjobban akkor tudta, amikor 1882 szeptemberében a szemináriumba diszponálta, és nem engedte el, bármennyire szeretett volna Prohászka belépni a jezsuiták rendjébe. Tudta, hogy alkalmas időben rábízta majd főegyházmegyéjének legdrágább kincsét, kispapjainak lelkivezetését. De mint főpásztor jól ismerte a körülményeket, a tanári testület és a seminaristák életszemléletét, enyhén szólva lelki és szellemi kapacitásuk eléggé alacsony fokát. Ezért évekig várt, és bizonyára előre kidolgozott terv alapján fokozatosan előkészítette a talajt, amikor már nagyobb megrázkódtatás és kockázat nélkül átadhatja a nagy terveket szövő Prohászkanak a szeminárium lelkivezetését.

És valóban, a bíboros érsek fél évvel halála előtt, 1890 szeptemberében Prohászka Ottokárt megbízta az esztergomi szeminárium lelkivezetésével. Tehát 32 éves korában megkapta a várva várt spirituális kinevezést.

Teljes önátadás Istennek. Ez volt ennek a fejezetnek a témája. A szentek életéből tudjuk, de a magunk lelkiélete is tanúsítja, hogy lényegét tekintve ez a feltétele annak, hogy a kegyelem tovább tudja felépíteni a lélekben az erények templomát. Van akinél ehhez évtizedek kellenek, van aki csak súlyos szenvedések pörölycsapásai után jut el idáig. És van, aki különös kiválasztás révén életének első percétől kezdve éli ezt az Istennek adott életet.

Vajon megtudható-e, hogy Prohászka Ottokár mikortól kezdve élte ezt a maximálisan kegyelmi állapotot igénylő életet? Kérdésünkre a választ ő maga adja, mégpedig életének utolsó szentmiséje után, 1927. április elsején. Feltűnő hosszan adorált. Arca ragyogott. A szolgálatot teljesítő sekrestyés nővér megszólította: „Püspök atya, nem azt gondolta felajánlaskor, hogy én Istenem, én három éves koromtól nem akartam mást, mint a Te akaratodat teljesíteni?!”. Ezt válaszolta: „Ennyire belelát a lelkembe?”²

Úgy gondolom, hogy ennél hitelesebb tanúságtevés nincs. Ez egyúttal fényt derít az egész Prohászka-életműre és életének sok titkára.

¹ Gergely Jenő: *Prohászka Ottokár*, Gondolat, Budapest 1994, 46. o.

² Denisz nővér, a Szociális Misszióársulat tagja visszaemlékezése (HK, 110. cikkely).

II. Praeceptor Hungariae

A sok talentummal megáldott Prohászka Ottokár egyik legkarakterisztikusabb képessége a tanítás művészete volt. Az ő esetében azonban ezt is a pedagógia szivárványának teljes színpompájával együtt kell értenünk. A tanító-tanár-professzor fogalma ma csak a tudás átadására, a leckére, a kikérdezésre, a dolgozatok kijavítására szorítkozik, melynek bizonyítvány vagy diploma az utolsó stációja. Prohászkanál a praeparator a nevelőt kívánja hangsúlyozni. Nem véletlenül vésték sírkövére, hogy ő egész Magyarország nevelője, tanítója volt: Praeceptor Hungariae. Nevelői-tanítói tevékenységét ugyan az esztergomi szeminárium falai között kezdte és ott bontakoztatta ki, de az a szintér kevésnek bizonyult. Számára nem volt elég 160 fiatal lélek jellemének nevelése és Istenhez emelése. Ez csak kezdet volt, gyakorlótér, ahol egyre többször gondolt nagyobb távlatokra, újabb dimenziókra. Naplójában többször találkozunk többes számmal és egyetemes fogalmakkal. Az esztergomi kispapokon keresztül ugyanis belelátott a többi szeminárium életébe, a magyar papság sivár állapotába, és belső indítást érzett ahhoz, hogy új alapokra helyezze a papképzést, megreformálja és emelje a teológia-oktatás megdöbbentő alacsony színvonalát. De ugyanekkor már belemélyedt a munkásosztály égető problémáinak *Rerum Novarum*¹ sugallta megoldásába, és elhatározta, hogy ahol tud, elősegíti a magyar társadalom egészének felemelkedését. Később, püspökségének évtizedeiben Prohászka neve, fennkölt személyisége fogalommal vált, és nem találunk olyan szektort a társadalomban, mely ne ismerte volna őt, és ne tőle várta volna az erkölcsi erőt a lelki és anyagi felemelkedés keserves útján. Ezért hívják mindenhová, mert hallani szeretnék szavát, elgondolásait, reformterveit. Trianon után az ország újjáépítésének ő lesz zászlóvivője, miniszterelnökké akarják tenni, hogy a káoszból rendet varázsoljon. Minden okunk megvan arra, hogy Prohászkat a Pázmány utáni magyar egyház legnagyobb praeparatorának és hőroszának nevezzük.

Ebben a fejezetben csak egyetlen területet kívánunk kiemelni, *a papképzés témáját*. Nem csak azért, mert – saját szavai szerint – életében, beleértve püspökségét is, az esztergomi szemináriumi évek alatt kapta a legmélyebb és legmaradandóbb benyomásokat, hanem azért is, mert minden későbbi tanító-nevelői munkálkodása ebből a gyökérből táplálkozott. Ha Prohászka praeparatori hivatását egy bazilikához hasonlítanám, akkor ezt a 22 évig tartó esztergomi korszakot a monumentális épület fundamentumának nevezném. A szemináriumban szerzett emberismeret, az emberi karakterben és a kegyelem energiájában rejlő lehetőségek felhasználása, a lélekformálás művészete olyan municiót adott számára, melyet Esztergomban kapott a Gondviseléstől. Mint minden épülethez, ehhez a „bazilikához” is lépcsőkön át lehet felmenni és beljebb jutni. Én is lépcsőzetesen vezetem be olvasóimat ebbe a grandiózus szentélybe, melyet Prohászka élete legnagyobb alkotásának nevezett. Minden lépcső a papnevelés reformjának egy-egy korszakába, a megvalósítás egy-egy fázisába vezet. Az *első lépcső* a római szemirarista lelkének szentélyébe visz, ahol megtudjuk, mit vár el önmagától, hogy Isten szent szolgája lehessen. A *második lépcsőn* át meredek szerpentinhez érkezünk: Prohászkat, a pálmát, kórok között látjuk, akit az esztergomi szemináriumban nyolc évig edz a Szentlélek, hogy méltón fel tudjon készülni küldetésére. A *harmadik lépcső* a mennyország előcsarnokába vezet, ahol egy szent spirituális a maga példájával valóságos csodát művel: megkedvelteti kispapjaival az

¹ XIII. Leó pápa nagyjelentőségű enciklikája a munkáskérdésről (1891. május 15.), amit Prohászka Ottokár fordított magyarra. Legutóbb, a száz-éves évfordulóra, a Szent István Társulat jelentette meg *reprint* kiadásban (a szöveg megtalálható a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtárban a <http://www.ppek.hu/k461.htm> címen). A *Rerum Novarum* a gyakorlati katolikus szociálpolitikának megindítója lett, és rögzítette a társadalmi életben uralkodni hivatott irányelveket.

életszentség iránti vágyat. A *negyedik lépcsőn* át a székesfehérvári püspök elé jutunk, aki boldogan áldja meg a Regnum Marianum soraiba lépett egykori kispapjait és a következő évszázad papságának karaktervonásairól mondja el prófétai meglátásait.

Prohászka nevelői tevékenysége nem teóriákról szólt, hanem amit tanított, azt átélte tele küzdelemmel, belső vívódással, alázattal, nagyon sok fájdalommal és igen sok örömmel. Vagyis beigazolódik itt is, amit élete végéig hirdetett: a kereszténység nem tan, nem elvont idea, hanem élet – krisztusi Élet!

Első lépcső –

A papi hivatás lényege: „Nem ti választottatok engem, hanem én titeket.”¹

Prohászka nevelésének titka abban rejlik, hogy soha nem vár el a rábízottaktól olyat, amit ő ne élt volna át. A papság lényege a meghívottság. Mindenhez hívás, elkötelezettség kell, de ez a papságra különösen érvényes. Mivel számára egészen evidens volt saját hívása, ehhez a belső élményhez mérte a seminaristákét is. A Jézus-élmény nélkül sem ő, sem más nem lehet katolikus pap, de keresztény sem. Azt már olvastuk az első fejezetben, hogy három éves korától kezdve az volt életének célja, hogy mindig, mindenben Isten akaratát keresse és teljesítse.² Hívásának jelei a nyitrai piaristák és a kalocsai jezsuiták iskolájában egyre erősebben mutatkoztak. Tizenöt éves korában megírta szüleinek, hogy felvételét szeretné kérni a jezsuitákhoz. Kérésükre ettől a szándékától elállt, és helyette az esztergomi szemináriumban jelentkezett felvételre. Az elnöklő bíboros hercegprímás, Simor János felfigyelt a rendkívül tehetséges kalocsai jezsuita gimnazistára, és nemcsak felvette a seminaristák közé, hanem érettségi után a jezsuiták vezette római pápai egyetemre küldte.

Hogy itt milyen hatások érték, később két külön tanulmányban foglalta össze, melyek olvashatók lesznek a tervezett jubileumi sorozatunkban. Az egyikben azt az új otthonát mutatja be jellegzetesen prohászka stílusban, melyben hét évig lakott. A Germanicum-Hungaricum kollégiumáról van szó, melynek légköre élete végéig meghatározó volt számára. A másik ennek belső világát, a karakterét átformáló Szent Ignác-i lelkigyakorlat elemzését tartalmazza. Aki mélyebben bele akar hatolni e fejezet lényegébe, olvassa el ezt a két remeklést.³ Lényegében e két írás kiegészítését, napra kész alkalmazását találjuk a párhuzamosan írt naplójegyzeteiben. Mi most csak ez utóbbival foglalkozunk, még hozzá úgy, hogy amit saját hívásáról, a Rómában töltött hatévi seminarista és egy évi papi életéről, hívásának fejlődéséről, kibontakozásának fázisairól írt, azt eleve tanítói, praeceptorai küldetésének forrásaként kezeljük. Mert a kiapadhatatlan ősforrás, a papságának élményvilága itt rejlik.

Minden nevetségessé válik,
ami nincs kapcsolatban papi hivatásával

„Aki az életbe tekint, annak a gyerekes, fölületes képzelgős gondolatok nevetségesek. Tudom, hogy fölséges és komoly hivatásnak leszek hordozója, áldozata, minek tehát azon hiú fölfogás és cselekvésmód?” (1879. júl. 6.) Prohászka az élet minden területén, kezdettől fogva maximalista volt. Minél nagyobb értékről van szó, nála annál fokozottabb ez a maximalista élmény. *„Sáfárjai vagyunk az Istennek... A sáfár gazdálkodik először nem*

¹ Jn 15,16

² Lásd Denisz nővér visszaemlékezését Prohászka utolsó szentmiséje kapcsán (19. o.).

³ A *Collegium Germanico-Hungaricum*ban in ÖM 16,158–271 és *Szent Ignác lelkigyakorlatainak szelleme* in ÖM 8,259–322.

magának, hanem másnak (intentio), gazdálkodik (opus) jól és híven (modus). Nem töprenkedik azon, hogy kicsi, nagy-e a jószág, hogy köves-e vagy nem, hogy van-e másnak több, mint urának, pláne, ha mind egy és ugyanazé... Műveljem csendesén a földet, melyet Uram rám bízott, s más érzelmeknek szegjem el útját.” (1880. szept. 22.)

Amikor Prohászka talentumaira terelődik a szó, sose felejtjük el, hogy ezek közül legnagyobb kincsének papi hivatását tartotta: *„Pillantsunk az oltárra, aki misét olvas [misézik], az többet tesz, mint a kormányférfi, a szocialista, nagy tervek és vállalatok vezetői, mert kezeiben a Mindenható, a Gondviselő, és mindehhez a végtelen Szeretet. Ó mit bírunk benne! Becsüljük e kincset; a legkisebb falusi templom többet rejt, mint az egész világ nagysága erejében és szenvedéseiben. Becsüljük azért Jézust és a szentmisét, és alázzuk meg magunkat ily végtelen kincs bírásában.”* (1880. okt. 11.) Érdemes megjegyezni, hogy ekkor még „csak” kispap. Vagyis még nem birtokosa e kincsnek, de felkészül fogadására. Erről szól majd egész esztergomi küldetése. Sőt e kincs elnyerésének, a Krisztus-követésnek minden érték feletti nagyságáról szól később majd minden prédikációja és lelkigyakorlata.

Prohászka papnevelői tevékenységének *ars poeticája* ebben foglalható össze: A világon a legnagyobb kincs: bírni az Istent, Jézus Krisztust. Ez a Jézus-élmény lényege. Papnak, sőt már kispapnak lenni annyit jelent, mint leggazdagabbnak lenni a világon. De még itt sem szabad megállni. Nála ugyanis soha sincs elválasztva a papság és a „csak” világi keresztény hivatása. Még szeminarista, de már így fogalmaz: *„A kereszténynek mi sem lehet nehéz, mert minden nehézség és szenvedés kedves neki és szeretetből viseli és kívánja.”* (1881. jún. 27.)

A papnak és a híveknek közös a kincsük: az Isten birtoklása. Ugyanazt a Krisztust birtokoljuk és hordozzuk mindannyian, fentről lefelé, vagyis pápától-püspöktől a legegyszerűbb hívőig, és lentől felfelé: a laikustól a hierarchia csúcsáig! A Jézus-élmény köt össze mindannyiunkat! Ezért a keresztények között nem létezhet rivalizálás. Nincs helye a gögnek. *„Ó szent hit! Ki emelkedhetik fölénk? Hol a gög, hol a fölfuvalkodottság? Ki gazdagabb nálunk, az utolsó anyóka rózsafüzérrel tudósabb, emelkedettebb, méltóbb minden egyetemnél.”* (1881. jún. 28.)

És mindezt Prohászka Ottokár, a pápai egyetem, a *Gregoriana* kettős doktora, a legkiválóbb tanítványok egyike írja egyszerű cellájában naplója fölé hajolva. Ezt alapul véve, egyértelmű és logikus a pap és a keresztény magatartása. Ha ugyanis Jézus birtoklásánál, tehát a Jézus-élménynél nincs nagyobb kincs, akkor ne is keressünk és ne is kívánjunk magunknak evilági „pótkincseket”. Jézus ezt el is várja azoktól, akikkel barátságot köt. Ez nyilvánvalóvá válik az evangéliumból. *„Jézus a kafarnaumi csodatétel után Péter házában száll meg, nem a gazdagoknál.”* (1881. febr. 20.) Ezzel is jelezni akarja, hogy Isten ígéjének hirdetője nincs összekötve tisztelettel, dicsőítéssel, adományokkal.

Második lépcső –

Diagnózis a magyar papság és a hívek lelkiállapotáról (Tapasztalatgyűjtés az esztergomi szemináriumban)

„Nagyon sírtam. Hogy lehet az, hogy Esztergomban, ahol 13 helyen imádkozik Krisztus az Eucharishtiában, mégis oly nyomorúságos állapotok legyenek, hogy a gyermekek anyjukat így szólítsák: te vén k.; és az anya kis leányának így bókoljon: hol voltál, te kis k.? Iszonyú elvadulása az erkölcsi fogalmaknak. S ezt katolikus templomok árnyékában! Nem Uram! Itt nincs rendben a te egyházi rended, a te papjaid, ó itt nem égnek... Értesz Édes Jézusom? nagy főpapunk! Istennek, az Atyának Apostola!... Bűnnel nevelnek embert naggyá; csoda-e, ha a szülők szélütötten gyermekük istállóiban reszketnek a fagytól? ... A gyermek nem tiszteli szülőjét, mert bűnt lát rajta; káromkodással ösztönzik az engedelmességre; annak csak kárhozat lehet a vége.” (1893. jan. 19.) Ugye érezzük, hogy itt most egy új világba lépünk?

Ég és föld, mennyország és purgatórium. Nagyjából ez a különbség, amit Prohászka átélt a hét évig tartó római időszak után a most következő hosszú évekig tartó esztergomi megpróbáltatás idején. Az események ismerősek: főpásztora, Simor János bíboros érsek rövid idei káplánság után az esztergomi szemináriumba helyezi át.

1882. október 12-én, tehát az új diszpozíciója után pár héttel, német nyelvű levelet ír Rómába, a Germanicum rektorának. Ebben leírja a történeteket, és „*égből pottyant, váratlan hírnek*” nevezi, ami miatt plébánosa, gróf Csáky igen megszomorodott. „*En sem örültem neki.*” De mindjárt megmagyarázza, hogy éppen azért nem teljesen felhőtlen lelkében ez a diszpozíció, mert „*ilyen fiataalt nem szoktak ilyen nagy kitüntetésben részesíteni*”. Prohászka ekkor 24 éves. Tehát attól tart, hogy emiatt sokan irigykedni fognak rá. „*Van, akinek ez csak évek múlva adatik meg. Bizonyára tudja Főtisztelendőséged, hogy mennyien ácsingóznak erre.*” És azt is azonnal átlátja, hogy egyelőre semmit sem tehet: „*Igen kevés vagy inkább semmi az, amit közvetlen el tudok érni a példaadáson kívül.*”

Érdemes ennél a levélnél elidőznünk egy kicsit. Jóllehet azt mondtuk, hogy e könyv legfőképpen Prohászka naplóinak adataira támaszkodik, most mégis egy levélre hivatkozom, hisz ez a levél is saját kezével írt dokumentum. A levél kulcsot ad kezünkbe, mellyel egy eddig nem értett problémát alighanem sikerül – legalábbis körvonalaiban – érzékelni és megoldani. Eddig ugyanis nem értettük eléggé, hogy miért érezte magát Prohászka annyira idegennek ezekben az években itthon, Esztergomban, és miért kellett hosszú évekig várnia, mire bíboros érseke végre rábízta a szeminárium teljes átalakítását, vagyis reformját.

Nos, a levél negyedik bekezdésében hosszasan beszámol a legkiválóbb kanonok egyikével folytatott beszélgetéséről, melyből kiderül, hogy itthon nincsenek jó véleménnyel a jezsuiták római kollégiumának pedagógiájáról. „*A lényegét abban lehetne összefoglalni, hogy – itteni vélemény szerint – Rómából testileg-lelkileg megviselten és munkára eléggé alkalmatlan állapotban érkeznek meg a mieink... Állítólag ez volt az oka annak, amit egy püspök mondott: A jezsuiták csak elrontják a mi embereinket. Sokan emlegetik nekem K. urat, aki – szerintem is – exaltált lélek, és ítélőképessége nincs.*”

Ezt követően, mintegy előre látva a rá váró feladatok embert próbáló nagyságát, ezeket írja: „*A germanisták közül sokan nem képesek a dolgok figyelembevételére... Nem lenne szabad együttüszni az árral, hanem óvatosan, nem feltűnő módon, nem keményen és a csekély dolgokban is nem mindent felborítva kellene véghezvinni... Hozzá kell szoknunk ahhoz, hogy nem lehet minden jószándékú tervünket azonnal megvalósítani. Jól emlékeztünkbe kell vésnünk és tisztáznunk magunkban az apostolkodásnak ezeket a szabályait.*”¹ Bölcs mondatok ezek, de aligha gondolta, hogy közel egy évtizedig kell várnia, mire szóhoz engedik jutni, és elkezdheti a szeminárium lelkiségének reformját a Rómából hozott értékek szellemében. Egyelőre tapasztalatokat gyűjtött. Naplóiból a legfontosabb észrevételeit próbálom összefoglalni, különösen azokat, melyekből aztán évek folyamán kialakította reformterveit.

Miket hiányolt? Magát a lelkiélethez elengedhetetlen fundamentumot, vagyis mindazt, amit Rómában kapott, és ami hét év alatt életének értelmet adott. Azt, ami a tudóknak az oxigén, vagy ami a halnak a víz. Hiányolta az istenes élethez elengedhetetlen feltételeket. Így érthetőek kifakadásai:

„*Itt nincs silentium, ami elkerülhetetlenül szükséges a lelkiélet kezdeményezése és gyarapodása miatt. Gyónás és áldozás igen ritka... a meditáció nem az, aminek mondatik. Lelki olvasmány (lectio spiritualis) nincs. Rózsafüzér egyszer – szombaton... Aszketikus műveltség nincs.*” (1883. jan. 6.)

„*A papok előtt is idegen a vallásos élet, a természetfölötti erény, a hitből való élet.*” (1883. jan. 1.)

¹ Barlay Ö. Szabolcs: *Prohászka Életrajzi Adattár* III., 3. o.

„Tudom, hogy idegen a hit és az erény a földön a világ és a papság előtt. A papság elveszté a fogalmakat az életről, amint annak lennie kellene, és tréfába nézi a rengeteg pusztulást s a még nagyobb vészt, mely közeleg.” (1883. okt. 7.)

Érthető, hogy ebben a kérdőjelekkel, kétségekkel, lelki-kegyelmi örvényekkel teli időszakban többször megtorpan. Ilyenkor siet a kápolnába Urához, Istenéhez, vele beszél meg kételyeit, Tőle kér választ és vigaszt. És ilyenkor írja naplójába is azokat a gondolatait, melyekből kiérződik, hogy bizony itt nagy bajok vannak. Gondolhatjuk, hogy mekkorák, ha ez a kemény, tölgyfa karakterű fiatalember többször sírva fakadt a kápolnában, a tabernákulum előtt:

„Van egy nagy szentelt fájdalom. Siratok nagy romokat, ... siratom az egyház sorsát, az örök gondolatok telét és éjét... Hol van apostoli szellem nálunk?... Fiatal papjaink 4 évi meditáció után a világias tempók bájainak bizonyulnak... nem akarnak szakítani a köznapiasság léhaságával, nehogy megerőltessék magukat.” (1893. szept. 27.)

Töprengéseiből egyértelműen kivehető, hogy nem csupán Esztergomról beszél. Az esztergomi szemináriumon keresztül maga előtt látja az egész magyar egyház papságának szellemi, kegyelmi állapotát. Ezt bizonyítják a következő gondolatok, melyek az összes korabeli hazai szemináriumokra érvényesek voltak. „A szemináriumok szelleme egy kis léghezamhoz hasonló csak, mely földagasztja az arcot, de nem erő az, hanem ránk kényszerített toldalék... nincs szív, mely tüzet fog. Ha van, akkor is csak oly tűz az, hogy pipára gyűjthassanak rajta... Egy szeminárium nagy baja, hogy klerikusai a halálos büntől nem rettegnek...” A végső konklúzió: „Hiába, ezek óriási bajok.”

Az alapproblémát tehát pontosan meg tudja fogalmazni: azért ilyen erőtlén a papság, mert nem szakít a bűnnel. „Méreg a bűn... A szervezetet erőtlenné teszi... Éppúgy a bűnös pap: erőtlén; a természetfeletti élet eszközei mintha nem volnának. Elfojtja az életet; tagadja; halál a vége (és itt egy plébános papságát hozza fel példaként).” (1898. júl. 13.)

Tovább vive a jelképes gondolatsort, a második lépcsőn keresztül olyan labirintusba léptünk, melyből nemcsak Prohászka, de mi magunk is szeretnénk mielőbb tovább menni. Ez csak egy szakasz lehet a nagy vándorlásban, a nagy hegycsúcsok irányában. De mivel nem magunk kerestük e kellemetlenül sötét, nyirkos helyet, végig kell mennünk rajta. Ugyanis semmi sem véletlen, a szentek számára egészen bizonyos, hogy nem. A nagy összefüggéseket szem előtt tartva, utólag Prohászka is látta, hogy életében a szemináriumban töltött évek különös kegyelmek időszaka volt.

Nevelővé csak az válhat, aki előbb felépíti magában annak modelljét, amivé formálni akarja a rábizottakat. Ezt így fogalmazza meg örök mementóként minden pedagógus számára: „Lehetetlen másokat erényekben nevelni, ha azokat a nevelő nem gyakorolja. Mert a gyakorlat étellel jár, ez pedig érzékkel. Alázatosnak lenni, akkor aztán könnyű mondani: így tedd, erre figyelj, ezt gyakorold.” (1886. júl. 10.) Előbb tehát Prohászkanak kellett megfelelnie azoknak az elvárásoknak, melyeket maga elé tűzött. Éppen ezért megkísérlem a lelkében élő papi modell körvonalait megrajzolni, hiszen ezeket kívánta kispapjai lelkébe oltani.

Az eszköztelenség dicsőítése

Aki a legnagyobb kincset birtokolja, ne kívánjon mást, mert ezzel önellentmondásba keveredik. Jézus éppen azért választ gyenge, egyszerű embereket apostolaivá, hogy művébe semmi emberi ne keveredjék. „Természetfölötti mű az egyház... azért szolgáinak e szellemet kell magukra öltetni... különösen az Úr akaratát mindenben látni, és reá vetni bizalmunkat

semmi más eszközre vagy közegre.” (1880. nov. 24.) „*A világ nekem suvix¹ ... tehát felettük állni, szeretni és szolgálni Istent; a többi mind semmi.*” (1884. dec. 28.)

Prohászka élete végéig ennek az eszköztelenségnek volt az apostola. És mindez az előbbi premisszákból félelmetes következetességgel logikai posztulátummá vált benne: Elég nekem az Isten, aki a minden, és akié minden. Akkor mi kell még? Lényegében ez visszhangja a Szent Pál-i üzenetnek: „*Elég neked az én kegyelmem.*”² És ez a gyökere kedvelt mondásának: Hiába találunk rá a friss forrásra, ha a bögrénk, amivel merítenénk belőle, tele van sárral. Az élő vizek forrásából csak tiszta pohárral lehet meríteni. A kiüresedés aszkézise ezért a prohászcai pedagógia sarkköve. (Ezt érezték meg tanítványai, akik bíborosuknak tekintették, de bíbor nélkül: „fekete bíboros”.³)

A pap legyen szent

„*Előre kell törnöm a szentségben, hogy magamat és másokat megszenteljek. A világ sója. Ó, ha feloldódom mint a só, ha felemésztődöm – mily élet, mily halál!*” (1881. nov. 19.) „*Szent pap: mily szó! pedig, Uram, az akarok lenni, a szó teljes értelmében; azt a szellemet akarom magamon teljesen kifejezni, azt mindenben föltüntetni.*” (1883. júl. 7.) „*Isten akar valamit tőlem; bár tudnám, hogy mit. Akar papi életet és szentséget. Készen áll a szívem.*” (1883. szept. 21.)

A hívek a papok homlokán lássák meg, hogy határozott lelki emberek! „*Íme ezek edzett, határozott férfiak... Én tudom, hogy pap, hogy Isten szolgálja vagyok.*” (1882. aug. 25.) És ez kötelez egy életre. Noblesse oblige! „*Tartsam magamat állásomhoz illően. Ez ad önérzetet olyat, hogy nem hederítek hiúságra, szeszélyre, vonzalmakra.*” (1882. jún. 1.)

A pap – és már a kispap is – Krisztus képmása, alteregója: „*Jézus helynöke leszek, qui est sanctus et innocens⁴ ... mily kis igény, hogy szent és ártatlan legyen.*” (1881. febr. 7.) „*Szükséges Jézus képét magán az életben föltüntetni, hozzá hasonulni, az ő szellemét kinyomni. Jézus tana az életben nyilvánul... Ez a kereszténység – nem a tan, hanem az élet... a tan érzékesítve.*” (1883. febr. 27.)

Ennél találóbban senki sem tudta volna szavakba foglalni Prohászka nevelői zsenialitásának lényegét: *a tan érzékesítve*. Ez nemcsak pedagógiájának, de egész életének, lenyűgöző személyiségének is a titka: mindent, a legelvontabb filozófiai vagy teológiai tételt is „*érzékesítve*” tudott előadni páratlan képalkotó képességével (ahogy előbb mondta: „*a szellemet kinyomni*”). Ezt érezték meg mindazok (papok-világiak, hívők-hitetlenek), akik találkoztak vele: „*kinyomta*” magán Jézust, a megváltó jóságot, a megbocsátó irgalmat, a megszólaló Igét, akihez hasonlót még nem hallottak: így még ember nem beszélt! Bármilyen funkciót végzett a szemináriumban, tanítványai úgy érezték, hogy „*érzékesítette*” számukra a morálist, a dogma egy-egy témáját. Mindig ezt érezték, tapasztalták, akár a bazilikában vagy a kápolnában látták, akár ha gyóntak nála, vagy hallgatták esti punktáit⁵ vagy dogmatika óráit. Mindig Jézust juttatta eszükbe. Lényegét tekintve elérte azt, amit célul tűzött ki maga elé.

Azon ne csodálkozzunk, hogy ez a folyamat nagy belső vívódásokkal járt együtt. Épp ez tette még értékesebbé a kispapjai lelkéért vívott küzdelmét, melyet Jézusnak, a *Dux generalisnak* ajánlott fel szolgálatként.

„*Lehetetlen itt valamire menni; gyónnak nálam többen, de nem tudom, mennyiben lehetek segítségükre... nekem nincsenek eszközeim, amit mondok, hiányos, kevés, foltozás.*” (1883.

¹ csekélység, semmiség (népies), eredetileg cipőkenőcs (viasz)

² 2Kor 12,8

³ Lásd erről bővebben „A fekete bíboros” című szakaszt (55. o.).

⁴ aki szent és ártatlan

⁵ Az elmékedések vázlatának pontokba szedése (a. m. pontok). Bővebben lásd e fejezetben később (31. o.).

szept. 22.)

Keresem a bölcsek kövét... Nagy mesterkedés szállja meg s járja körül néha lelkemet; kívánnám tudni a módját, hol kell a lélekbe markolni. Mindig önmagamban találok az akadályt.” (1885. máj. 27.)

„A klerikusokon nem veszek észre javulást. Nincs meg a szívben a rugó, mely hajtaná. Tudja fene, hogy miféle gyűrmányok... Vagy talán nem markolok eléggé szívükbe? De ha nincs érdeklődés és szent vesd-el-magad, mit csináljak én ott? (1886. febr. 27.)

„Ó mily sokat sírtam kápolnáinkban este! Hogyne sírnék... Bujdokolni kell az Isten szellemének, hogy az emberi bárgyúság ne rontsa, se ne piszkítsa.” (1889. júl. 25.)

„Uram látod, csupa seb vagyok.” (1891. aug. 8.)

Akármennyi is a visszahúzó erő, a sikertelenség, nem hagyja abba a küzdelmet. Még akkor sem, amikor értesül arról, hogy két egykori szeminaristája elhagyta a papságot:

„Mindkettő kint van a paradicsomból. Ó fölfoghatatlan átka az emberi szívnek! Leborultam volna lábaikhoz, megcsókoltam volna lábnyomukat, úgy becsülöm, úgy szeretem az Isten lelkét, s annak az emberi szívben való kinyomatát. S most, most!... Ó csak előbb föl, föl az égbe! De jönnek-e utánam? jaj, nem jönnek? Ó rémület.” (1887. dec. 8.)

„Csak azokon a klerikusokon tudnék valahogy lendíteni. Szabok nekik föltételeket, melyek alatt elfogadom őket gyónóimnak.” (1886. júl. 12.)

„Csak ne engedj! Nem én! Itt az ítélet éle, nem hagyják elcsorbulni, köszörülődik az egyházi szellemen... Itt őrt állok.” (1885. máj. 22.)

Ezek a kiragadott idézetek jól mutatják, hogy mennyi gond, törődés, felelősség tartja lázban Prohászka lelkét. Olykor *„tehetetlenségének rongyaitól”* ír. (1885. jan. 7.)

Már eltelt nyolc év, és még mindig csak tervez. Olykor már meg is fogalmazza, mit csinálna, ha spirituális lenne? *„Programom, ha spirituális lennék: meditáció, szilencium, direkcio.”* (1884. dec. 29.)

De a próbatételnek vége! A *„tehetetlenség rongyaiból”* az Isten ragyogó köntöst szőtt: 1890 szeptemberében Simor János bíboros érsek kinevezi szeretett fiát, Prohászka Ottokárt, a szeminárium spirituálisának, ami egyértelművé tette, hogy ledőltek az eddigi akadályok, és hozzákezdhet reformterveinek megvalósításához.

Harmadik lépcső –

A lelkiélet és a teológia praeceptora (1890–1904)

Bármennyire nehezen hihető, a valóság az, hogy Prohászka az esztergomi korszak most tárgyalandó 14 évét nevezte élete legemlékezetesebb korszakának. Ezt nem én, hanem maga Prohászka írta, mondta, mint látni fogjuk.

Azért kezdem ezzel a prohászkaival vallomással ezt a harmadik lépcsőt, mert a fent említett kijelentést kevesen tudják és még kevesebben hiszik el. Ennek bizonyára az az oka, hogy a köztudatban az terjedt el, hogy *Prohászka mint püspök alkotta a legnagyobbat, és az 1905–1927 közti korszakot tekintik életműve csúcsának.*

De nézzünk bele a részletes történetbe, és figyeljünk szavaira, tetteire naplójának dokumentum értékű adataira támaszkodva. Prohászka saját tapasztalata alapján is tudta, hogy az ifjúságnak van egy paradoxonnak tűnő értékelési világa. Ez abból áll, hogy szereti, ha sokat, nagyot követelnek tőle. A világban, különösen korunkban épp az ellenkezőjét akarják elhíttetni vele. Ezért oly silány a karaktere Nyugat fiatalságának: nem igényesek vele szemben, sőt elkényeztetik. Emiatt nem is vállalkozik nagy teljesítményekre, különösen nem jellemének kibontakoztatásában.

Prohászka épp az ellenkezőjét gyakorolta már gimnazista kora óta. Hogy mire volt képes, láttuk az első fejezetben. És hogy milyen követelményeket állított fel maga számára a szemináriumban töltött nyolc esztendő alatt, azt épp eddig elemeztük. Spirituális kinevezése

előtt két hónappal ezeket írja naplójába: „*El vagyok szánva még a vasba is harapni s valamennyi fogamat benne hagyni s teljesen célra vezetni föltételeimet az Isten segítségével. Kívánok nem csüggedni, nem elbátortalanodni és lelkiéletemet illetőleg a teljes önmegtagadás és teljes önmegvetésen alul meg nem állni. Vasszigorúsággal ragaszkodom az órarendhez és a szelíd alázatossághoz másról és más iránt.*” (1890. júl. 7.) Minduntalan a maximális erőt akarja bevetni életének, hivatásának megszentelésében: „*Azért ismét föl evvel: «ego memet in ardua fixi.»*”¹ (1895. aug. 4.)

Karakterének kibontakoztatásában tudatosan igen magasra tette a mércét. Lelkiéletében pedig a legmagasabbat tűzte maga elé: „*Szent akarok lenni minden áron.*” (1881. okt. 18.) A megdöbbenő épp az, hogy ugyanezt vetítette a rábízott fiatalok elé is, akik ezt nem utasították vissza, hanem példaadó mesterükként követték. Észrevették, hogy ő a *Dux generalisnak* nem zsoldos katonája, hanem lovagja, és ők is lovagok akartak lenni.

Természetes, hogy Prohászka ebben a kérdésben is hű volt önmagához. Ezen azt értem, hogy a papnevelés reformja érdekében minden rendelkezésére álló eszközt felhasznált. A lelki, kegyelmi offenzíván kívül egy másik igen hathatós „harci” eszközt is felsorakoztatott: tanulmányt írt a reformról a *Magyar Sion* egyházi folyóiratban három évvel a spirituális kinevezése előtt. Ebben az esetben sem naplójára hivatkozom, hanem azzal egyidőben írt fejtegetéseire. Az 1887-ben megjelent két részből álló tanulmány lényegét tekintve jellegzetesen „prohászkás” temperamentummal, igen határozott kritikával megírt mű, melyet – enyhén szólva – hadüzenetnek tekinthetett minden érdekelt fél, elsősorban a szemináriumok szellemi-lelki színvonaláért felelős megyéspüspökök és az egyes szemináriumok tanári kara.

Mivel időrendben ez a tanulmány megelőzte diszpozícióját, ezért előbb ennek tartalmáról kívánok tájékoztatót nyújtani. Ezt azért tartom lényeges feladatommak, mert a 25 kötetes Schütz Antal által szerkesztett *Összegyűjtött Munkáiból* ez a tanulmány hiányzik, másrészt sok vonatkozásában ma is érvényes kritikát tartalmaz reformra szoruló szemináriumainkra nézve. Címe: *A teológiai tanulmányok reformjáról szemináriumainkban.*²

Ismeretes, hogy Prohászka kezdettől fogva azt vallotta, hogy a kereszténység nem tan, nem teória, hanem az élet maga. Ebből logikusan következik, hogy azokat, akik a kereszténységgel a legszorosabb kapcsolatban állnak, vagyis a papokat, szintén az élethez kell közel hozni. Meggyőződése szerint papnak lenni annyit jelent, mint folytonos érintkezésben lenni az élettel, méghozzá úgy, hogy az élet minden kihívására *ad hoc* megfelelő, értelmes és igaz választ tudjon adni. Ezért már tanulmánya kezdetén azzal kezdi okfejtését, hogy a teológia tanításának reformja szó szerinti értelemben *létkérdés*. „*A teológus képzettség mindig praktikus érdekeket érint.*” (12. o.) Természetes, hogy Prohászka szemében az élet legnagyobb értéke eljutni az örökkévalóságba. Így a pap szerepe még jobban felértékelődik. Azért kell a papot nagyon jól felkészíteni az életre, mert a hozzáfordulót a találkozás az örökkévalósághoz vezetheti: „*momentum, a quo dependet aeternitas*”³ (12. o.). Ezzel a zseniális gondolatsorral tehát nem azt nyomatékozza, hogy témája csupán az egyház oldaláról nézve nagyon fontos, hanem az élet egésze miatt. A bevezetés, a nyitány eleve azt sugallja, hogy érdemes odafigyelni arra, amiről írni fog, hiszen az életről akar szólni és azok képzéséről, akik az élettel a legközelebb vannak kapcsolatban. Ez az ún. retorikai *captatio benevolentiae*⁴ remeklése.

Ezután pontos diagnózist kapunk a XIX. századi hazai papképzés siralmas állapotáról. Mindenekelőtt feltárja az oktatási szisztéma elavultságát, rámutatva a fő bajra: nemcsak a minket lenézők, de a saját táborunkban levők sem tekintik igazi tudománynak a teológiát. Az

¹ „én a keménységet céloztam meg”

² Megjelent a *Magyar Sion* folyóiratban, Dr. Pethő néven, az 1887-es év-folyamban, az első rész a 11–24., a második a 81–100. oldalakon. Schütz Antal csak utal rá (ÖM 16,303, 3. jegyzet).

³ az a pillanat, amelytől az örökkévalóság függ

⁴ a hallgatóság megnyerése (szónoki beszéd elején)

oktatás nivótlansága miatt nem érzik a teológiát oly nélkülözhetetlennek, mint például a műegyetemen a matematikát és fizikát a mérnökök számára.

Így terjedt el az a dehonesztáló mondóka, hogy a „*teológiához ész nem kell*” (16. o.). Még az egyháziak körében is hallani olyan kijelentéseket, hogy a praxis a minden, a teória semmi!

Ezzel szemben ő ezt hangsúlyozza: „*Az egyházi szellem tudatlansággal meg nem fér, a tudatlanság szellemtelenség.*” (17. o.) Prohászkanak megvolt az oka és joga, hogy ilyen lesújtó véleménnyel illesse az országban működő szemináriumokat, mert hét évig szívta magába az egyetemes egyház egyik leghíresebb, pápai egyetemének levegőjét Rómában.

Különösen érdekes és nem elhanyagolható, amit a tanulás módszeréről mond, összehasonlítva a hazai memorizálást („biflázt”) a római módszerrel, melynek lényege: megtanítják a hallgatókat értelmesen gondolkodni. Rómában, az első évet leszámítva, a hallgató saját magát kontrollálja, nálunk a gimnáziumokban és az egyetemeken – Prohászka szavait idézve – az „*észirtó emlézéssel*”¹ teszik tönkre a fiatalság agyát. „*Legtöbb helyen a teológia tanulása csak a gimnáziumi bifláztásnak folytatása... lelketlen, szellemtelen emlékezés, folytonos nyelés értelmi megemésztés nélkül. Kinek vehetnők rossz néven, hogyha az emésztetlen tömegből csömört kap?*” (15. o.) Mivel a memoriterhez csak jó emlékezőtehetség kell, terjedőfélben van az a megalázó hiedelem, hogy „*a buta deák még kitűnő teológus lehet*” (16. o.). A többi szaktudomány ezért néz oly ferde szemmel a teológiára.

Más utat kell tehát választani! A gondolkodás, a filozófia útját. „*Filozófia nélkül a teológia csak a katekizmus dióhéjain rágódik.*” (21. o.) Prohászka oldalakon keresztül nem tesz mást, mint leírja saját teológiai tanulmányainak élményét (különben mindenben ez az ő „sikereinek” titka: minden kérdésben arról beszél, amit már maga is átélt). Vegyük be a spekulatív elemet, nyújtsunk alkalmat az ifjúságnak, hogy saját értelmének erejével hatoljon be a hit jelentésébe, hogy megelevenedjenek lelkében a száraz fogalmak az Istenről, Krisztusról, egyházzal. Vagyis a szeminárium akkor lesz igazi otthona a teológiának, ha megindítja az önalkotást. (Íme a mai önmegvalósítás-frázisnak prohászka variációja.) Az első rész záró akkordjából egy mondat: „*A tanulás és a tudás csak saját értelmi munkánk, gondolkodásunk folytán válik bennünk létté.*” (23. o.)

A második rész azokkal az újkori „*agyrémekkel*” foglalkozik, melyeket minden papnak ismernie kell, különben nem tud választ adni korunk kérdéseire. „*A régi eretnekségek tévtanok voltak, az új eretnekségek az ész herezisei*”². (96. o.) A racionalizmus, a naturalizmus, a liberalizmus ellen filozófia nélkül képtelenség felvenni a harcot. Szívleljük meg a pápa, XIII. Leó figyelmeztetését: minél nagyobb teret kapjon a teológiában a spekulatív irány, melynek szellemi kincsünké kell válnia.

A befejezés felé közeledve újabb két modern témával áll elő a nagy reformer. Az egyik, melyet a magyar egyház csak a legutóbbi évtizedekben valósított meg: ne csak papokat, hanem világiakat is képezzenek ki teológusokká. Megemlíti, hogy a jezsuiták feldkirchi kollégiumában³ bölceleti tanfolyamot nyitottak jövőre jogászok, orvosok, tanárok, hivatalnokok részére abból a célból, hogy válaszolni tudjanak a kor kihívásaira és hereziseire.

Befejezésül pedig egy német teológusnak, Alzognak⁴ tantervét ismerteti a teológia megkezdése előtti ún. bölceleti év bevezetéséről, melyben a kor igényére való tekintettel szerepel lélektan, logika, metafizika, görög-római filozófiatörténet, bibliai archeológia és hermeneutika átmenetül a szigorúan tudományos exegézisre, szövegelemzésre.

Mindezt azért említi, mert bár hallott a teológiai tantárgyakkal kapcsolatban különböző tervekről, de arról nem, hogy önálló évet adnának a filozófiának. Márpedig anélkül a reform

¹ valaminek szóról szóra történő betanulása, bemagolása (elavult)

² eretnekségei

³ Híres jezsuita iskola, a „Stella Matutina” a nyugat-ausztriai Feldkirch városában, 1648 alapítású.

⁴ Johann Baptist Alzog (1808–1878) német katolikus teológus, egyház- és dogmatörténész, egyetemi tanár.

semmit sem ér.

Az eddig elmondottakból is jól látható, hogy Prohászka nagyon készült arra, hogy ha sor kerül rá, azonnal hozzákezdjen a szeminárium régi struktúrájának átalakításához. És amikor 1890 szeptemberében kezébe kapta a spirituális kinevezést, ezt meg is kezdte.

Míg imént a reform előkészítésének szakmai részével foglalkoztunk a *Magyar Sionban* megjelent tanulmánya alapján, most a reform lelkiéletre vonatkozó alapkérdéseiről szeretnék tájékoztatót adni.

Prohászka minden nyáron elvonult egy egyhetes lelkigyakorlatra. Ezekről naplójában rendszerint beszámol, olykor részletesen le is írja elmélkedéseinek témáit. Ezek között különösen az 1894 augusztusiban feltűnően gyakran gondol kispapjaira, és aggódó szeretettel ír róluk. „*Szegénykék, nagy bajuk van, hogy nem fogják föl az életet, mint Istenben való törekvést; hanem csak úgy, mint klérikus, káplán, plébánosi életszakok egymásutánját, s azért üres az életük, s gyenge, megbízhatatlan s vigasztalan a papságuk... Úgy látom, hamar lehangolódnak, kiszáradnak, nincs forrásuk. Semmi lelkiélet. Nem győzik le magukat... Ezért ezt ajánlom klerikusaimnak is; szigorúan lelkiéletet élni.*” (1894. aug. 2.) Azután a két táborról, a két zászlóról, az apostoli buzgóságról elmélkedik, és újból rájuk gondolva írja: „*Én, ki papokat nevelek, csak itt merítem eszméimet.*” (1894. aug. 4.) „*Szigorúban követelni az egyházi szellemet.*” (1894. aug. 5.) Meghatóan kérdezi önmagától: „*Mit lássanak bennem? Atyát, tanítót, őrt (silentium).*” (1894. aug. 5.) Saját magát nevezi tehát tanítónak, praeceptornak, de első helyen az Atya van. A tanítót is, az őrt is átöleli az atyaság meghittsége, melegsége, és épp ez volt az a fix pont, amelynek segítségével 180 fokok fordulat robbant be a szeminárium életébe. Mivel a felső évesek még élő, eleven tanúi voltak a régi rendszer minden visszasságának, ők voltak legjobban megdöbbenve az újítások miatt. Ez valószínű forradalom volt.

Érdemes elgondolkodni azon, hogy Prohászka épp ezekben az években olvassa Bakunin¹ „katekizmusát”, és talál benne egy részt a forradalmárokról jellemző magatartásról, és azon medít, hogy vajon nincs-e benne valami a forradalmárokról jellemző vonásokból? Természetesen azonnal elutasítja az erőszakos módszereket, de szimpatizál a forradalmárokkal oly jellemző célratoréssal, akaraterővel, elveik keresztülvitelével. „*Szenteld magadat fönntartás nélkül Isten szent ügyének. Ami erő van karodban s ahol maroknyi tér nyílik: jaj, karold, markold át, ne engedj... Az ilyen ember nem ismer kíméletet... Csak az eszmét érezze kezei alatt testet öltetni.*” (1886. márc. 17.)

Hogy itt valóban „csendes forradalom” zajlott le, azt egy régebbi tanulmányomban részletesen kifejtettem². Azóta Vendég Ildikó kutatásának köszönhetően még teljesebbé vált az összkép azzal, hogy a reformba legjobb barátját, Majláth Gusztávot is bevonta³. Ő azokban az években az esztergomi főegyházmegye papjaként a szeminárium prefektusa volt, akinek éppen tisztjéhez tartozott a klerikusok felügyelete, nemcsak tanulmányi síkon, hanem ügyes-bajos dolgaik intézésében is. Mai napig érvényes az a megállapítás, hogy a szemináriumi prefektustól függ a kispapok lelki-testi közérzetének humánus kezelése. Nos ezen a téren Majláth prefektus – a későbbi gyulafehérvári püspök – Prohászka intenciójával teljesen egyetértve máról holnapra *otthonná* tette a szemináriumot. Ma már nehezen tudja elképzelni az ember, hogy mi miatt volt addig inkább kaszárnya a kispapokat nevelő intézmény, de a tényeket nincs értelme tagadni. Télen nem fűtötték a hatalmas épület szobáit,

¹ Michail Alexandrovics Bakunin orosz forradalmár (1814–1876), a nihi-lizmus néven ismert kollektív anarchizmus megalapítója.

² Barlay Spirit

³ Lásd Vendég

előadótermeit, az ételmezés siralmas volt, az előjárókkal való kapcsolat ridegsége, olykor durvasága sokakat elriasztott. Majláth melegszívű előjáró volt. A betegszobában fekvő klerikusokat naponta felkereste, ha hideg volt, ő maga fűtött be a kályhába. És közben mindenki tudta, hogy aki ezt mély alázattal és derűvel teszi, arisztokrata: gróf Majláth Gusztáv! Ez itt a forradalom!

A kispapok névnapján eleinte csak megemlékezés, ajándékozás volt, később valódi ünnepeket rendeztek, melyekre meghívták az előjárókat is. Prohászka mindenről tud, egyenként ismeri 160 klerikusát. Sokszor keresztnevükön szólítja meg őket. Ha egyiknek nincs kabátja, odaadja a sajátját. Ha nincs cipője, leveti lábáról a magáét; és volt rá eset, hogy a spirituális mezítláb ment a folyósón. Itt Esztergomban még „csak” ezt csinálta, – székesfehérvári püspök korában már földjeit osztja a nincsteleneknek. Mindkét esetben az a forradalmi, amit és ahogyan teszi: lebontja a korlátokat, sőt széjjelzúzza a falakat, melyek elválasztják egymástól az embereket és az egyes osztályokat. Kirándulni megy kispapjaival, játszik velük, úgy ahogy annak idején Rómában az ún. villa- napokon ő is látta, és játszott saját professzoraival a San Pastore jezsuita üdülőben¹. A szociális reform lényegét, az emberekkel való bánásmódot már itt, a szemináriumban és az esztergomi szegénynegyedben gyakorolta. Tudta, melyik kispapjának nincsen pénze, hogy hazautazzék, és ő csendben, észrevétlenül zsebébe csúsztotta. Íme Prohászka praeceptorai titka. Ő nem száraz téziseket ad elő a teológiából, hanem megeleveníti Jézust. Ez a kereszténység! Úgy, ahogy már Rómából hazatérve írta zseniális megfogalmazásban: „*a tan érzékesítve.*” (1883. febr. 27.) Nevelve tanít!

Amit Prohászka a Bakunin-katekizmusban talált forradalmár-típushoz imént olvasott megjegyzésében írt, azt egyelőre itt, e „*maroknyi tér*” (1886. márc. 17.) keretein belül tökéletesen megvalósította. Most még „*oly kicsiny körülöttem a világ... s ami körülvesz apró-cseprő jószág*”, vagyis ez még „csak” az esztergomi szeminárium! De hogy ugyanezekben a hónapokban, években már az egész társadalom szociális ügyeinek radikális megreformálásán is gondolkodott, arra számos adat áll rendelkezésünkre. Mindenekelőtt az imént idézett sorok utolsó mondatára gondolok („*Ilyenkor aztán mindig a társadalmi tér nyílik meg szemeim előtt.*”), vagy a *Magyar Sion* és az *Esztergom* című hetilapba írt számos igen nyílt, sokszor tudatosan provokatív cikkére. Természetesen ezeket a szeminárium kispapjai mind olvasták.

De épp az volt ebben a „praeceptorság”, hogy amit kritizált, kifogásolt, annak épp az ellenkezőjét mutatta be tanítványainak, vagyis cikkeit nem üres szavakként olvasták, hanem azonnal párhuzamot vonhattak a leírt kritika és a spirituálisuk által megvalósított gyakorlat között. Legjobb, ha ezt egy példában mutatom be:

Prohászka minden évben kirándult klerikusaival. 1900-ban Dobogókőre vitte őket. Ilyenkor harapnivalót, sőt pohár bort is kaptak a kispapok. A spirituális magával vitte a szeminárium egyik alkalmazottját, hogy segítsen az étkeztetésnél. Tőle tudjuk az alábbi kis epizódot. Jókedvűen folyt a társalgás, majd a spirituális mindegyik kispappal koccintott. Egyszer csak komolyra vette a szót, és ezt mondta: „*Volt idő, amikor a papok fakehelyből miséztek, de arany volt a szájuk, és bátran hirdették az evangéliumot. Sőt ha kellett, szembefordultak még a császárokkal is. Ma viszont aranykehelyből misézünk, de fából van a szánk, és nem emelünk szót még a szegények érdekében sem. Meg vagyok győződve, hogy ezért meg fog büntetni minket az Isten, és ránk küldi a kommunizmust.*” Az inas ezt 1930-ban mondta el Winkler Józsefnek, a későbbi szombathelyi segédpüspöknek, és hozzáfűzte: „*Én akkor még nem tudtam, mit jelent a kommunizmus, de 1919-ben mindent megértettem, és eszembe jutott, hogy ezt a spirituális úr húsz évvel előbb már látta és mondta.*”²

¹ A San Pastore (Szent Pásztor) nevű villa a Collegium Germanicum-Hungaricum nyaralója Rómától észak-keletre. A tanítványok többször ki-rándultak ide, itt töltötték augusztusban a nyári vakációjukat is, tanulás nélkül, de aktív pihenéssel, napirenddel és a vakáció végén lelkigyakorlattal.

² Barlay PA, 276–277. o. és HK, 133. cikkely.

Ha forradalomnak neveztük annak az új szemléletmódnak meghonosítását, ami alapjaiban változtatta meg a szeminárium életét, akkor még inkább annak kell neveznem azt a lelki, kegyelmi szinten végrehajtott reformot, ami természeténél fogva sokkal nehezebb, mint a kedvezőbb, humánusabb életvitel reformja. Az előbbi ugyanis a természet rendjébe tartozik, a most következő téma a természetfeletti világot kívánja kivirágoztatni a klerikusok, az új papi generáció, sőt rajtuk keresztül az egész magyar egyház lelkében. Éppen ezért ez még nagyobb bátorságot és még hitelesebb praeceptor talentumot követelt Prohászkaótól. Most jött el az az időszak, amikor a gazda már saját szemével is le tudja mérni, hogy az ugar keserves feltörése, a mélyszántás, a talaj előkészítése, a vetés, a sok aggódó virrasztás meghozta-e a várva-várt csírázást, a gabonatóblák ígéretese-e és vajon milyen lesz az aratás?

Rómába írt levelei és a sok elfoglaltsággal járó spirituális munka miatt csak ritkán elővett naplórészletek mellett ennek a korszaknak van a legmaradandóbb dokumentációja. Címét napjainkig ismerik itthon és az egyetemes egyházban egyaránt. Ez a sok nyelvre lefordított *Elmélkedések az Evangéliumról*, melyről nemcsak akkori és mostani méltatói, de maga Prohászka is tudta, hogy ez életének a lelke legmélyéről fakadó és mindig mindenki számára útbaigazító alkotása marad.

Ez annyiban tartozik a papnevelés reformjának témájához, amennyiben ezek a később könyvben is megjelent elmélkedések másfél évtized szorgos munkájának áldott gyümölcsei. Prohászka ugyanis spirituális feladatai közül a legelső helyre azt tette, hogy fokozatosan ránevelje kispapjait a napi elmélkedésre. Ezt a kezdetben nagyon nehéznek tűnő és hazai viszonylatban addig ismeretlen lelki tevékenységet természetesen lépésről lépésre meg kellett ismertetni velük. Ezért minden este a vacsora és a takarodó közti időben 20–30 percig tartó ún. pontákat mondott, vagyis pontokba szedett gondolatokat adott a másnap reggeli elmélkedésükhöz. Ezzel könnyítik meg ma is a lelkivezetők a kispapok vagy a lelkigyakorlatokon résztvevők számára az imádságos élet kialakítását.

A székesfehérvári püspöki levéltár *Prohászka Archivuma* őrzi azt a sok száz oldalnyi kéziratot, mely lényegében a ponták ősforrása. Felhívjuk az olvasók figyelmét, hogy itt lehet tetten érni Prohászka életszentségének naprakész „adagolását”, vagyis azt az anyai-atyai gondoskodással elkészített lelki táplálékot, mellyel mint anyamadar etette „fiókáit”, kispapjait, akik életük végéig ezekből a lelki kincsekből éltek.

A praeceptor legmagasztosabb feladata az, amikor megtanítja imádkozni tanítványait. Prohászka ebben is Jézust mutatta be kispapjainak. Az evangélium légköre minden este szinte kitapintható volt a kápolnában, mert élő valósággá alakította a tanítványok megrendítő kérését: „Mester, taníts meg minket imádkozni.”¹ És mint mindent, az imádkozást is nem elméletileg tanította meg nekik, hanem „érzékesítve” ránevelte őket. Saját szemükkel látták spirituálisukat, ahogy gyakran órákat töltött térden állva még éjszaka is a kápolnában.

Emellett természetesen a reform számos egyéb területen is komoly változásokat hozott. Napi szentmise, szentáldozás, lelkiolvasmány, a csend (szilencium) megőrzése, a heti gyónás, a napirend pontos megtartása... részei voltak annak a lelki újjászületésnek, melyből egy eddig ismeretlen, de annyira várt új papi generáció jött létre.

Végül egy drágagyöngyről szeretnék röviden szólni, melynek teljes szövegét szintén szeretnék közkinccsá tenni tervezett jubileumi sorozatunkban.

Mint mindennek, az esztergomi spirituális küldetésnek is meg volt szabva a Gondviselés által kijelölt ideje. Még mindmáig nem tisztázott okból, Prohászka már évekkel előbb is tett róla említést, de most, tehát a megálmodott reform teljes győzelmének hónapjaiban már meg

¹ Lk 11,1

is pályázta a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán a dogma professzori pozíciót.¹ A kinevezést megkapta, és elérkezett a búcsúzás számára is igen nehéz napja.² De számunkra most fontosabb az a dokumentum, mely lényegében néhány oldalon összefoglalja mindazt, amit eddig írtunk praeceptorai hivatásáról. Búcsúként ugyanis 1904. április 3-án, húsvét vasárnapján tollal a kezében, mintha végrendeletet írna, summázta mindazt, amit egy igazi, elkötelezett spirituálisnak tennie kell kispapjainak lelkigondozása terén. Néhány kiragadott gondolat a kéziratból³:

„Igazi, 13 próbás hivatás kevés van; a hivatást itt neveljük... Bánják jól az első évesekkel... Értse meg, hogy ők chautikus, rendezetlen, fájós lelkek... A reverendát néhány jó szó kíséretében szentelje meg, s adja át nekik, s azután hívja magához egyenként... Nem nyugszunk addig, míg a kispapok a kegyelem állapotában nem élnek habitualiter⁴... E nélkül ordinálni⁵ nem lehet...

Nagy súlyt fektetni a rítusra... A ceremóniák már képzik a jövődő misézőket... Mindent mutasson meg practice nekik... S ó mi mindent tegyenek meg a IV. évesek buzdtására. Itt elhallgatok, mert ide próféták kellenek.

A meditációkat mindenekelőtt sürgesse, tanítsa meg őket De arte meditando⁶ alapján, magyarul is megvan... Figyelmébe ajánlom a fürdőt, ne használjanak nagyon meleg vizet... használjanak úszónadrágot...

Lelkiolvasmányokat, imákat ajánljon [címek felsorolása következik]. Első péntek, ajánlja fel épp ezt a misét a kispapokért... Vakációkra lássa el őket jó tanácsokkal.

Betegeket szeresse s látogassa minél többször az infirmáriát⁷. Tudakozódjék hogylétük s kívánságaik után.

Legyen gondja, hogy imádkozzanak... Lelkiolvasmányul Skupoliból⁸... utódomnak figyelmébe ajánlom.”

A több oldalnyi szövegből itt csak az engem legjobban megragadott „morzsákat” gyűjtöttem csokorba, ezzel is rámutatva azokra a végtelenül egyszerű, de annyira nélkülözhetetlen kincsekre, melyek ennek az Isten áldotta papnak, nevelőnek a lelkében égtek! Nem lehet csodálkozni, hogy sarkaiból forgatta ki az elavult, lelketlen, szellemtelen szemináriumi életet.

A harmadik lépcsőn állva még figyeljünk Wellner Lőrinc negyedéves teológus búcsúbeszédének erre a mondatára: „Főttisztelendő Atyánk! Te Nap voltál a mi egünkön, s mi az elkényeztetésig jól éreztük magunkat.”⁹

¹ A kinevezés motivációit mérlegeli Káldor Márk–Mózes Gergely: *Adalékok Prohászka Ottokár egyetemi tanári működéséhez* in POPE, 75–82. o.

² Erről és a kispapok búcsújáról, Prohászka könnyekkel küszködő búcsú-beszédéről bővebben lásd Barlay Spirit 38–41. o.

³ Lásd *Papi Lelkiség*, 1947/48 (18. szám), 137–141. o. (dr. Erdős Mátyás esztergomi spirituális közlése)

⁴ állandóan, megszokásból

⁵ pappá szentelni

⁶ Prohászka itt P. Rothaan: *De arte meditando* (Az elmélkedés művészete) című művére utal, mely magyarul is megjelent Tóth Mike jezsuita fordításában. Rothaan, Johan Philipp (1785–1853) jezsuita, egyetemes rendfőnök, főérdeme a lelkigyakorlatos mozgalom fölélesztése.

⁷ gyengélkedőt, betegszobát

⁸ Lorenzo Scupoli olasz theatinus szerzetes, hitbuzgalmi író (1530–1610). Hamis vádak alapján kizárták szerzetéből, amit ő a legnagyobb alázattal tűrt. Magányában megírta a *Lelki harc* című könyvét, amelyet Kempis Tamás *Krisztus követése* című művével együtt emlegetnek. Szalézi Szent Ferenc „arany könyvnek” hívta, és állandóan magánál tartotta, olvasta. A könyv a lelki tökéletesség csúcsára viszi a lelket, megtanítva a bűnös természetünk elleni állandó és bátor harcra.

⁹ Barlay Spirit, 39. o.

Negyedik lépcső – Különös alternatíva az Isten mérlegén

Spirituális vagy püspök? (1905–1927)

A negyedik lépcső egy előre nem várt, minden bizonnyal a gondviselő Isten elhatározásából megtervezett fordulatot hozott Prohászka életében. Mivel csak egy évig tartott a Pázmány egyetemen a professzorsága, eddig még senki nem foglalkozott annak felderítésével, hogy végül is mi miatt döntött úgy a munkájával nagyon megelégedett spirituális, hogy elhagyja Esztergomot? Épp most, amikor Esztergom fix pont lett az életében és innét indul nagy apostoli útjaira? Vajon most mi miatt lett ilyen nyugtalan? 1901. szeptember 1-én ezt írja naplójába: „*Inkább maradok Esztergomban spirituálisnak, s azután megvonulok, mint egyetemi tanárnak Pesten.*”

Utána már a dogmatika tanszék megüresedett állásával kapcsolatban vannak feljegyzések. Majd hirtelen ez a téma is kiapad, mert kék égből villámként jön 1905. október 17-én Rómából a püspöki kinevezés, ami után azt gondolná az ember, hogy e sokkal nagyobb feladat és misszió miatt Prohászkát ezután Esztergom nem fogja foglalkoztatni.

A valóság azonban egészen más. Ahogy teltek az évek, egyre többen keresték fel egykori kispapjai közül. Különösen elgondolkodtatóak azok a feljegyzései, melyeket az indexre tétel utáni hónapokban írt. Tudjuk, hogy a Rómához mindig mélységes alázattal, szent rajongással kötődő Prohászkát lelke legmélyéig megrendítette az ellene megindított hajsza, mely bár innét, Magyarországról indult, mégis Rómában adtak hitelt a feljelentőknek. Fegyelmezetten, mondhatjuk azt is, hogy szentül élte át ezeket a hónapokat, de szíven találta őt. Az előbb idézett esztergomi búcsúbeszédében Rómát az Amorrall¹ kapcsolta össze, kérve kispapjait, hogy a szeretet, sőt a szent szerelem erejével kötődjenek hozzá. És íme! Életének legnagyobb sebét Rómától kapta.

Nem véletlen, hogy ezekben a hónapokban leghűségesebb és leghálásabb tanítványai, lelkigyermekai sorra keresték fel levélben vagy személyesen. És nem tekinthető véletlennek, hogy ezekben az időkben egyre többször gondol vissza az esztergomi évekre. „*Sok fiatal kispapom volt, kiket lelkes irányukba fenntartani iparkodtam. Pl. Némethy Ernő, Jezsó, Jaross stb. Isten a megmondhatója, hogy imádkozom értük. No megtettem, s teszek, de főleg tettem, mi tellett tőlem. Még missziót is tartottam magam a főtemplomban. Előadásokat a Kath. Körben, lelkigyakorlatokat...* (1912. máj. 12.) Annyira foglalkoztatták lelkét az esztergomi emlékek, hogy három nappal később újra visszatér a témára. „*Hát hiszen van nekem e részben sok tapasztalatom. Rómából hazajövet mindjárt belecsöppentem ily lelkigyakorlatokba Esztergomban... A legszebb eredményeket mint esztergomi spirituális értem el, mikor az ifjú, lelkészkező papságot hívtam össze július elején és én adtam nekik a pontokat. Jöttek azokra máshonnan is papok, Kalocsáról is...*” (1912. máj. 15.)

És most következik az a mondat, amely a fejezet alcímét megmagyarázza. Íme: „*Sok jó fiatal papom volt... Az egyik később azt mondta, mikor püspök lettem: «Önnek mindig spirituálisnak kellett volna maradnia».*” Mondhatja valaki, hogy ez csupán egy tisztelőjének a magánvéleménye. A naplóból azonban kiderül, hogy Prohászka is így gondolta. Ezután a megjegyzés után ugyanis ő maga írja le a meghökkentő szavakat: „*Jobb lett volna.*”

A mérlegen, melyet Isten tart a kezében két serpenyő van. Az egyikben az esztergomi huszonkettő esztendő, a másikban is huszonkettő, a székesfehérvári. Prohászka, aki mindig is kemény és őszinte önkritikus volt, naplójának más részében is említi, hogy ő nem akart soha püspök lenni, és épp az index napjaiban írta, hogy szívesen lemond főpapi tisztségéről.

Annyi bizonyos, hogy 1912 májusában saját kezével írta le, hogy jobb lett volna

¹ „Róma neve visszajárul olvasva amor...”

Esztergomban maradnia. Utána így folytatja emlékezéseit: „*No mindegy; tele van áldással esztergomi életem, s mondhatom, hogy lelkem vetületeivel, fényeivel és színeivel van tele az a vidék; nekem szent föld... melybe lelkem gyökerei mélyedtek... Az a bazilika áhítatommal van tele... Mily vigasz nekem, hogy dolgozhattam, járhattam, prédikálhattam, gyóntathattam, írhattam és – nevelhettem sok fiatal embert!... Deo gratias... tele vagyok hálával.*” (1912. máj. 15.)

Bizonyára sokan másként látják a helyzetet, és örülnek annak, hogy Prohászka püspökként magasabb „gyertyatartón” állva, nagyobb fénnel tudta elárasztani a világot.

De tagadhatatlan az is, hogy esztergomi évei nélkül nem született volna meg a *Regnum Marianum*. Ezt többek között Shvoy Lajos, Prohászka egykori szeminaristája, majd a székesfehérvári püspökségen közvetlen utóda írja visszaemlékezésében. Ő azt a bizonyos „ostromállapotot” tartotta olyan kohéziós erőnek, mely a kis- és nagyszeminárium közel kétszáz kispapját egy emberként spirituálisuk mögé felsorakoztatva létrehozta egy papi közösség magját.

Ezt különben ő is így látta, és papi élete egyik legnagyobb művének tartotta, oly annyira, hogy ezzel kapcsolatban ismét felteszi magában az előbbi kérdést: nem kellett volna végleg Esztergomban maradnia? A most következő idézet lényegében Prohászka papnevelői tevékenységének gyümölcsét, vetésének aratását mutatja be: „*Mindig nagy érdeklődéssel, s mondhatom tisztelettel néztem föl a Regnum Marianum papjaira. Van bennük valami iram, a hősiességnek, az Isten hadseregének pátosza. Úgy törik magukat s dolgoznak s fáradnak s iparkodnak a kereszténységet a világba beállítani, még pedig úgy, hogy ne veszítsen semmit, hanem, ellenkezőleg adjon az új miliőben.*” (1913. nov. 4.)

A következő hét sorban feltűnő dicséretes és gyönyörű hasonlatok egész sora következik. Lehet érezni, hogy mindaz, amit évek hosszú során célként tűzött ki maga elé, most már egyesekben megvalósult. A *primitiae Spiritus*, a pünkösdi rózsás hajnal csillogását érzi az általa neveltek homlokán; lépésüktől zenés lesz a kő, a szikla. „*Hálát adok Uramnak, Istenemnek, hogy a fiatal papokra rányomhattam a lelkes papság karakterjét s közreműködhettem a gratiában, a kegyelemben, mely a presbiterek kézzátétele által van bennük. Adja Isten, hogy ne öregedjenek, ne lanyhuljanak; adja Isten, hogy az esztergomi szeminárium a szellem hegyláncos vidéke legyen, s hogy papjain megérezzék, hogy a hegyekből jöttek... Kaptam és adtam! Tán tovább kellett volna ott maradnom? Tán végleg ott maradnom?*”

Ismét feltör lelkéből a nagy kérdés: Hol lenne nagyobb szükség rá? Azt ugyanis épp mint püspök látja, hogy egyházi reformot csak Istennek elkötelezett, szent papokkal lehet végrehajtani. Ezért logikus a kérdés: nem kellett volna Esztergomban maradni, hogy onnét minél több apostoli tüsszel égő papot küldjön az Úr szőlőjébe?

A kérdésre természetesen a Gondviselés már végső választ adott, de nekünk igen fontosak ezek az utólagos reflexiók, mert így rekonstruálható az a lelki folyamat, melynek hiteles forrása egyedül Prohászka önmaga számára írt naplója. Könyvünk számára pedig éppen ez a dokumentációk egyik legbiztosabb bázisa. A boldoggáavatást megelőző vizsgálat ugyanis elsősorban nem arra épít, hogy az illetőről mit mondanak, hanem azt, hogy az Istenben megboldogult személy *de facto*¹ mit cselekedett, életét mennyire és hogyan szentelte Istennek.

Éppen ennek fényében jelentenek sokat azok a feljegyzései is, melyek minduntalan a reformra szoruló, modern igényeknek és kihívásoknak megfelelni tudó papnevelésről szólnak. Többen foglalkoztak már Prohászkanak a székesfehérvári szemináriumhoz fűződő kapcsolatával, vagyis azzal, hogy miért nem saját egyházmegyéjében folytatta az Esztergomban oly sikeresen megvalósított reformjait. Nos, az alábbi feljegyzésekből

¹ valóban, ténylegesen

nyilvánvalóvá válik, hogy itt a jó szándékon kívül a feltételek legtöbbje hiányzott. Ennek bizonyítására olvassunk el néhány ma is megvalósulásra váró mondatot elképzeléseiről: „*Hol vannak jó papnevelő intézetek? Ahányat felhoznak, annyi ellen tudok kifogást; de nem is gondolom, hogy a papokat falak közt, könyvekből lehet eléggé megnevelni... Ha valaki falakból megint falak közé, könyvek elöl ismét könyvek elé kerül, félbemaradt, ki nem alakult ember lesz... Tehát hogyan és hol nevelünk?*” (1919. júl. 7.)

A kérdésre adott válaszból sok mindenre fény derül. Elsősorban arra, hogy Prohászka, a praeceptor ezen a téren is igen magasra tette a mércét: „*Hát én a legalaposabb tudományos műveltséget adnám mindenkinek s nem sajnálnék sem időt, sem pénzt, s küldeném Párizsba, Bolognába, Oxfordba az ifjakat, adnék melléjük zseniális és spirituális skolárokat¹, kik egyenként neveljék s ne elszigetelten, hanem a kultúrközösség csatornáiban s vízművei közt.*” (Közben e sorok írója csendesen csak annyit fűz ezekhez a szavakhoz, hogy Prohászka épp ezekben a hónapokban a világháború után kialakult kényszert is figyelembe véve úgy döntött, hogy a székesfehérvári szeminárium kispapjait más, jobban működő és nagyobb létszámú papnevelőbe küldi.)

Naplójában állandóan visszatérő téma a papság neveltetése, a papság élete, társadalmi elfogadottsága. De leggyakrabban a papok iránti tisztelete és megható szeretete az, amit külön hangsúlyozni kívánok: „*Azt is gondolom, hogy én jobban tiszteltem a papságot, mint az engem. Ezzel ugyan nem dicséretet mondtam magamról; de hiszem, hogy igaz, mert minden papnak lábát megcsókolnám.*” (1914. jún. 25.) „*Tudom, hogy szegény ördög vagyok, s az Isten kegyelmének kenyerén élek. Egy van bennem: túlságosan tiszteltem az embereket, papokat... Nekem igazán «tisztelendő» a klérus, ... sőt mélységesen tisztelt! Nekem a szentmise ünnep, mindennap zöldcsütörtök, Úrnap, Fête de Dieu² ... Nem köznap, s akik azt bemutatják, ünneplő emberek, férfiak, a misztériumok emberei. De kellene őket rásegítenem, s ezt sokféleképpen teszem.*” (1921. jan. 21.)

Ha arra gondolok, hogy a II. Vatikáni Zsinat az eredeti, evangéliumi modellre hívta fel a figyelmet, a „*lábat mosó egyházat*” kívánja megszerettetni a világgal, akkor mindig eszembe jut Prohászka Ottokár, aki püspök létére nemcsak megmosni akarja papjai poros lábát, hanem megcsókolni is... de már száz évvel ezelőtt. S hol tartunk most?

Prohászka nem csupán a szemináriumok reformja tartotta lázban. Őt állandóan foglalkoztatta a hazai papság és a hierarchia színvonalának kérdése is. Amikor ezzel foglalkozik, igen kemény bíráló mondatokat vet papírra, melyek viszont a valóságot tükrözik. Megemlítek ezek közül néhányat: „*Sokszor elrémülök, ha a nagy hivatástalanságot szemlélem a papságban, melynek ijesztő kiadása azokban a kanonokokban s püspökökben látható, kik a mameluki³ pályán, a Tisza-kormány képviselőiül ültek be a stallumokba. Rettenetes látvány!*” (1914. febr. 11.) Schütz Antalnak egyszer így fakadt ki: „*Bárcsak rá tudnám venni püspöktársaimat, hogy évente legalább egy könyvet elolvassanak!*”⁴

Érthető, hogy az, aki szellemi és kegyelmi síkon egyaránt tökéletesen működő Regnum Marianum típusú közösséget tudott létrehozni, az a korabeli papság színvonalával nem tudott mit kezdeni. Ennek egyik láttelepe az a naplójegyzet, melyet Ferenc József császár és király halála után írt. Ez a huszonhat soros jegyzet jól tükrözi Prohászka szellemi függetlenségét és életszentségét: mindent a maga helyére tesz, tisztán látja a bűnök gyökerét és a jövő útját: „*Új korszak kezdődik... az egyház motorát a szentek szelleme fűti. Ezt a hatalmat pedig nem*

¹ tudósokat, nevelőket

² Zöldcsütörtök: Nagycsütörtök, az Eucharisztia megalapításának ünnepe; Fête de Dieu: Isten napja, azaz ünnepnap.

³ Iszlámra áttért rabszolga katona a középkorban. Magyarországon a XIX. század végén a liberális párthoz tartozó parlamenti képviselők gúnyneve, akik elvtelenül mindenben kiszolgálták a kormányt és annak miniszterelnökét, Tisza Kálmánt annak fejében, hogy képviselőségüket és az azzal járó kiváltságait megtarthassák.

⁴ HK, 640. cikkely.

korlátozza semmi. Azért hát teret a szenteknek, szabad pályát a hősöknek.” (1916. dec. 9.)

Érzi, hogy „*egészen más világban és levegőben*” él, ezért nem is tud azonosulni az elmúlt korszak egyházi felfogásával, de minden erejét egy új világ felépítésére összpontosítja. Megrendítő nézni, milyen prófétai öntudattal és Istenbe vetett hittel építi fel lelkében a jövő papság elhivatottságát. 1919. július 7-én négy pontban foglalja össze erre vonatkozó programját. Ezeket a sorokat olvasva úgy érzi az ember, mintha a második vatikáni zsinat egyik reformerének nyilatkozatát venné a kezébe: nemzeti nyelvű liturgia, a világiak vegyék át az őket megillető helyet, ne a tekintély, joghatóság, hatalom, parancs, hanem belső elv, a szeretet dirigáljon, a „*hierarchiából, az archéból keveset, a hierosból sokat*”¹... a tekintély kooperáljon, de ne szólózzon... Íme Prohászka a praeceptor, az új papi lelkiség megteremtésén fáradozó tanítómesterünk.

A Prohászka Ottokár életszentségét főbb vonásokban bemutatni kívánó könyvnek ez a fejezete, ahogy címe is jelzi, a *Praeceptor Hungariae*-t elemezte. Jól tudom, hogy ez lényegénél fogva az egész országra kiterjedő tevékenységre vonatkozik, én pedig csupán a papnevelést felölelő reformjáról szoltam. Jogos tehát a kérdés, hogy nem vagyok-e adósa a „kegyes olvasónak”, hiszen tudjuk jól, hogy nincs az életnek, a társadalomnak olyan területe, ahol e szentéletű ember ne hallatta volna szavát. És nem azért, mert állandóan szerepelni akart, hanem azért, mert megkérték rá. Éppen ezért nem akadt eddig olyan felelősséget vállaló író, aki Prohászka életrajzának egészét, akár több kötetben is megírta volna. Prohászka méltatásával kapcsolatban teljességre – eddig – senki sem vállalkozott. Ennek a ténynek tudatában, a „*negyedik lépcsőn*” állva, mindössze pár reflektor fénycsóvával jelzem, hogy Prohászka mi mindenre tanította és nevelte, sőt ma is tanítja és neveli egyházának és hazájának népét:

Prohászka megtanította imádkozni a kispapokat, papokat, férfiakat, nőket. Működésének kezdetén a férfitársadalom nemcsak templomba nem járt, de imádkozni sem tudott, mert nem is akart. Ha semmi más nem fűződne nevéhez, csupán az imádságra tanítás, már ez is elegendő lenne, hogy minden magyar keresztény Pázmány Péter bíboros nevével örökre együtt ejtse ki Prohászka püspökét is. Nincs a magyar vallásos irodalomnak még egy olyan könyve, melyet sorozatos kiadásban annyian olvasnának itthon és külföldön, mint az *Elmélkedések az Evangéliumról* című művét. Német, francia, olasz, lengyel fordításon kívül angolul is megjelent, és most adják ki újra az Egyesült Államokban is. E sorok írója hálát ad a Gondviselésnek, hogy 15 év óta zsebkönyv alakban négy részre bontva kiadhatja ezt a meditációs művet, melyet Prohászka is élete legnagyobb alkotásának nevezett. Megjegyzem, hogy az első, Advent-Karácsony kötet megjelentetése után maguk az olvasók, a hívek kérték, sőt szinte követelték, hogy a többi is megjelenjék. Most például a Nagyböjt-Húsvét kötetet kell újra kiadnom, mert egyetlen példányunk sem maradt. Mindszenty József hercegprímás későbbi, emlékeztető kérését az egy millió imádkozó magyarról, ez a könyvem is célul és feladatul tűzi ki magának.

Prohászka megtanította és ma is neveli népünk minden tagját a jellemes életre, az adott

¹ A hierarchia összetett szó, szó szerint *szent* (hieros, ἱερός) *uralmat* vagy *hatalmat* (arché, ἀρχή) jelent. Prohászka itt kevesebb „uralmat” vagy „dirigálást” és több „szentséget” kér. A mai XVI. Benedek pápa ugyanezt mondta 1996-ban, amikor a zsinatról kérdezték: „Ha a pápaság, püs-pökség és papság lényegileg uralomnak tekinti önmagát, vagyis ha ural-kodni akar, akkor valójában kifordult önmagából és eltorzult... Ahol elké-nyelmesedik, veszít hihetőségéből. (Lásd Joseph Ratzinger: *A föld sója*, Szent István Társulat, Budapest 2005, 155–157. o. és Barlay Ö. Szabolcs: *Egyház a mában*, Székesfehérvár 2006, 40–41. o.)

szó „szentségének” jelszavával. Jellemtelen ember nem lehet keresztény, mert elárulja hitét, Jézusát, egyházát. Ő a mostani egyházi és nemzeti reformnak is zászlóvivője. Iránytűt ad kezünkbe, hogy ne tévesszük el szemünk elől az Istentől megkövetelt célt.

Prohászka érteti meg velünk, hogy apostolokká kell válnunk mindannyiunknak. A szándékosan ránk erőszakolt „izmusok”, a világnézeti, filozófiai hazugságok ellenében arra tanít, nevel, ösztönöz, hogy éljük környezetünk elé az evangéliumot úgy, hogy bennünk lássák meg Jézus arcvonásait. Azzal küld minket népünkhöz, hogy mutassuk meg: a kereszténység nem tan, hanem élet.

Prohászka ma is a magyar ifjúság nevelője. Ő vezette a magyar cserkészmozgalmat arra a magas szintre, mely egyedülálló volt a világon: hitvédelem és hazaszeretet egységére nevelt akkor is, ma is. A kiművelt, okos, tiszta karakterű ifjúsággal akarta megvalósítani az új honfoglalást.

Prohászka tanította és nevelte népünket a szeretetre, az egymás segítségére. Ma is példát ad abban, hogyan osszuk meg anyagi-lelki-szellemi-kegyelmi kincseinket. Ő cipőjét, kabátját, később püspöki földjeit osztotta szét, és most tőlünk azt kéri, hogy ne legyünk önzők! Kéri, hogy menjünk a legárvábbakhoz, a falu népéhez. Egyik jelszava volt: „Hiszek a szeretet végső győzelmében.”

Prohászka tanította meg népünket remélni: „Dum spiro spero.”¹ – volt a püspöki jelszava. Nincs reménytelen helyzet és reménytelen élet.

Ezen témakörök egyike sem retorikai szülemény, nem pusztán szép szavak csokorba kötése. Kidolgozva mindegyik külön fejezetet, sőt külön kötetet ölelne fel. Hogy mennyire egész Hungária élt szívében, befejezésül egy 1890. július 2-án feljegyzett mondatát idézem, melyet szokásos nyári lelkigyakorlatán papi hivatásáról írt: „Millió lélek vár rám. Ó Jézusom segíts.”

¹ Amíg élek, remélek. Lásd erről bővebben e könyv IV. fejezetét (44. o.).

III. Püspökszentelés előtti különleges kegyelmek

1905 júliusában az osztrák Alpokban a Stiglbauer felé vezető erdőúton Prohászkanak azt mondják szűk baráti körben, hogy püspöki kinevezés vár rá. A mit sem sejtő dogma professzor ezzel kapcsolatban ezt írja naplójában hat évvel később: „*Oly idegen, érdektelen, unalmas szöveg volt ez nekem, s teljes meggyőződéssel elűtöttem azt, hogy gondolhatnak ilyet? ... Hát ki hitte volna, hogy 3 hónap múlva kineveznek!*” (1911. júl. 30.)

Prohászka jellemző szavak. Azért idézem fel ezt az erdei séta-jelenetet, mert kiérződik belőle, hogy – kedvenc szavaival élve – ő nem kapaszkodott fel semmiféle püspöki „uborkafára”¹. De az is jellemző rá, hogy amikor az 1905. okt. 17-én keltezett kinevezést kézhez kapta, minden más tervét és munkáját félretéve, teljes odaadással készült a püspökszentelésre.

Az alábbi összefoglaló ismét azt a célt szolgálja, hogy rámutassak életszentségének megnyilatkozásaira. Decemberben Rómába utazott, és egyhetes lelkigyakorlatot tartott. Erről több oldalas feljegyzést készített. Ezt próbálom most bemutatni. A december 14-i feljegyzést több részre lehet osztani:

1. A bevezetésben a Szentlélekhez fordul és kedvenc szimbólumairól: a tűzről és a vízről elmélkedik. Mind a kettő alkalmas arra, hogy a belső tisztulás igényét elementáris erővel érzékeltesse. Ezért használ állandóan olyan szavakat, jelzőket, igéket, melyek eleve jelzik, hogy mi minden kegyelmi hatás érte őt életének e legszebb adventjében. Néhány ezek közül: „*vihar, mely végig borzong lelkemen... megráz s megrendít... lángtengerré gyűjtja a pislogó szikrát... Tisztít, izzít, a poklot akarja tisztára égetni... míg a salakot kiveszi... Sok a salak a lelken, főleg a rejtekben... Most bele, oda is az éles tűzlángot... in ossibus² ... És vizet, Uram, vizet a mélyből... mely elfojt mindent...*”

E kiragadott szófoszlányok jól mutatják, hogy ez a lelkigyakorlat újabb stáció Prohászka lelkiéletében. 47 éves, amikor ezeket a sorokat írja: „*47 év alatt bütykök, gumók, csomók megkötésére elég a lélek összefonására; 47 év alatt megszentessé tén a hiba is, s a szemhunyas preskripciója³ erénnyé emancipálja a hibát.*” Prohászka éppen emiatt kér tüzet, hogy ezeket az esetleg erénnyé emancipált hibáit a Szentlélek erejével megsemmisítse. És ezért van szükség a minden szennyet magából kidobó, kiűző vízáradatra. Az életszentségre törekvő lélek nem ismer fokozatokat a bűnben, a negatívumokban. Most, a püspökszentelése előtti héten tehát a teljes „nagytakarítás” mellett dönt.

2. Erre utal a Jelenések Könyvéhez fűzött meditációja. A kis-ázsiai hét egyház angyalához, püspökéhez intézett feddések, kemény bírálatok mindenkit megrendítenek. Figyelemreméltó, hogy Prohászka a hét közül az utolsót emeli ki, a laodiceai püspököt ért bírálatot. Levél a laodiceai egyházhoz:

„Így szól az Ámen⁴, a hűséges és igaz tanú, aki Isten teremtésének kútfeje. Ismerem

¹ Ezt a kifejezést használja egy még későbbi naplójegyzetében, amely mutatja alázatát és szentségét is: „*Borzasztó a művészek tolokodása; hogy többen is le akarnak festeni vagy márványba vésni. Istenem, ez is a hiúság vásárából való! Ha az ember felkapaszkodott, illetőleg feltolták az uborkafára – ezt Isten előtt mondhatom, hogy én nem kapaszkodtam a székesfehérvári püspöki uborkafára, – hát megöregkítőnek ítélik. Ter-mészetesen nekik az kenyérkereset. Nekem azonban nagyon kínos s valóságos szenvedés, hogy a világban megörökítsenek. Az nekem nem dukál. Az Úr Jézus leplezze le az égben rajtam az ő vonásait; a Szentlélek az én művésem.*” (1914. ápr. 8.)

² a csontokig

³ rendelete, parancsa

⁴ Jézus az igazság, hűség és tökéletesség megismerésének mondja magát.

cselekedeteidet, hogy sem hideg nem vagy, sem meleg; bár hideg volnál vagy meleg! De mivel langyos vagy, és sem hideg, sem meleg, kezdlek téged kivetni a számból. Mert azt mondom: «Gazdag vagyok, és igen sok kincsem van, nem szorulok rá semmire», és nem tudod, hogy nyomorult és szálnalmas vagy, szegény, vak és meztelen. Tanácsolom neked, hogy végy tőlem tűzben megpróbált színaranyat, hogy meggazdagodj; öltözz fehér ruhába, hogy ne legyen látható meztelenséged szégyene; s kend be szemed szemkenőccsel, hogy láss. Mert akiket szeretek, azokat korholom és megfenyítem; buzdulj tehát föl, és tarts bűnbánatot. Íme, az ajtónál állok és zörgetek. Ha valaki meghallja szavamat, és kinyitja nekem az ajtót, bemegyek hozzá, vele étkezem, és ő énvelem. Aki győz, annak megadom, hogy velem üljön trónomon, mint ahogy én is győztem, és Atyámmal ülök az ő trónján. Akinek van füle, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak!”¹

Ezeket fűzi a fentiekhez: „*Borzasztóan hatott rám a Laodiceai «angyalnak» küldött panasz: Utinam frigidus esses*²... *Az ernyesztő lágymelegben szétfolytak a lelkek, és nem bír velük a kegyelem.*” Ezek után átlendül franciára, mert úgy jobban ki tudja fejezni gondolatait. Magyarra fordítva, a lényeg így hangzik: A langyosság gyakoribb közöttünk, a felsőbb körökben is, semmint azt gondolnánk, és ez társulhat külső szabályok megtartásának látszatával. Ez az oka annak, hogy az ilyen ember mindig megelégedett önmagával (*on est toujours content de soi...*). Ennek a vége aztán az Isten dolgai iránti siralmas érzéketlenség.

Lényegét tekintve esztergomi éveitől kezdve élete végéig a magyar egyházban eluralkodott közöny ellen harcolt. Ezt előszeretettel sárnak, iszapnak, mocsárnak nevezte. A közönyt, a langymeleget érezte a legveszélyesebb magyar betegségnek, és a közönyösekkel soha nem is tudott mit kezdeni.

3. A következő részben azon medítál, hogy nem a püspöki funkció miatt akar szent lenni. Az új dísz, az új munkakör csak eszköz rá. „*A funkció más, az érték a régi... A dísz s a dicsőség szétfolyik, mint a gyertya széle a láng körül, mint a vízcsepp a befuttatott ablaktáblán a nagy s egyetlen feladattal: a szép lélek kialakításával szemben.*” És valóban igaz, hogy pappászentelése előtt is ugyanazokat a célokat tűzte ki maga elé, mint most. A pap és a püspök között nincs lényegi különbség. „*Tehát közös alapon állunk, közös törekvések alapján, hol fokozatok tekintetbe nem jönnek... A nemes apostoli munka, mint tartalom minden igénytelen, buzgó papban fellelhető.*” Ezért utal az imént idézett Jelenések szavaira: „*Színaranynak kell lenni, ha arra való is, hogy gyertyatartó legyen. Színarany az én értékem... Azért az én feladatom: Krisztust megérteni és jól kifejezni az ő «pia animáját»*³, *azt a mély kegyeletét az Úr iránt.*”

4. Miután utal az ószövetségi főpap felöltöztetésére, olajjal való megkenésére, egy hét múlva történő megkoronázására, vagyis a szentelésére, megjelenik előtte egyházmegyéje, és elkezdi ezeket a sorokat: „*...érezem, hogy mélységes tűzű tekintettel kell az egyházmegyén átnéznem, a hitnek szellemében kell falvait, városkát bejárnom, a régi apostoli, a mindig új krisztusi nyomokon... Szívem van, isteni érzésekkel telve. Mécsesem van, hogy világít, ... mily vidéket mutat, mily füstölgő romokkal, mily siralmas bánattal telítve. Ó mécsesem, embert keresek, embert, krisztusi érzések emberét... S lángoló lelkem van, s tényleg lángot eresztek magamból, fénysugárt, villámot, napvilágot. Tűzoszlopot a pusztában... Illési tüzét a Karmel hegyéről.*”

Csak egy mondattal utalok arra a feltűnő összefüggésre, mely e kifejezések és a naplójegyzeteinek első oldalán írt mottója között van. „*Lángoló szívvel kívánlak keresni, Istenem.*” 28 év telt el azóta, hogy ezzel a „lángoló szívvel” kezdte naplóját és ez a lángoló

¹ Jel 3,14–22 (fordítás: Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest 1999)

² Bárcsak hideg volnál...

³ kegyes, szent lélek

istenszeretetet most már tűzszloppá változik és villámmá cikázik a lelkében.

5. Három mondatot találunk e lelkigyakorlat feljegyzésében, mely mellett nem lehet szó nélkül elmenni. Mindegyik azt jelzi, hogy püspökké szentelése előtti héten nagy kegyelmi ajándékokban részesítette a Szentlélek. Íme a három mondat:

„Teljesen tisztában vagyok aziránt, hogy konszekrációm újabb köteleket fűz közém s Krisztus közé, s így nagyobb a kötelmem megérteni őt és hasonlítani hozzá. Ez a fő, ez minden! Jézust bírni és élni.”

„Nem tudom miféle mélység tárul föl lelkemben, de bizonynyal ez Jézus édes, sacerdotalis animae¹ kegyelme.

„Egészen különös, mert titokzatos s misztikus összeköttetésbe léptem Jézussal. Mélységes hódolatban járultam hozzá, s ő megértette velem, hogy ő természetfeletti erőforrás, s következőleg, hogy hozzá ily új, kikezdő, abszolút erővel dolgozó tényezőhöz úgy kell járulnom, mint akin ő majd segít, akiben ő majd terem, ő majd pótol. Fiat. Fiat.²”

Ezek a márványba vésendő mondatok még akkor is megszívlelendők és értékelésre mindenképpen kötelezők lennének az arra illetékes teológusok számára, ha semmi más nem maradt volna fel ezekben a lelkigyakorlatos jegyzetekben. Csakhogy e mondatok után találunk egy olyan – általam litániának nevezett – extatikus lelkiállapotban írt 144 jelzős és főneves felsorolást, mely *Jézus papi lelkének* a lelki irodalomban eddig soha senkitől még nem hallott, le nem írt, imakönyvekben nem olvasott dicshimnusa. Jellemző lelki vakságunkra és lelki tompultságunkra, hogy ezzel a drágakincsünkkel eddig alig foglalkoztunk. P. Szabó Ferenc a latin szöveget lefordította magyarra 1977-ben³, majd a magyar fordítást közreadtuk Prohászka naplójegyzeteinek új kiadásában is.⁴ Ennek alapján állítottuk össze az alábbi változatot⁵:

Anima Christi = Krisztus lelke

<i>piissima – adorans – sacerdotalis – hostia</i>	=	<i>bensőséges – adoráló – papi – áldozati</i>
<i>pura – uncta – florida – nitida</i>	=	<i>tisztaságos – fölkent – virágzó – töretlen fényű</i>
<i>luminosa – poeta – intuitiva – genialis</i>	=	<i>tündöklő – költői – intuitív – zseniális</i>
<i>humilis – absorpta – perdita – dilecta</i>	=	<i>alázatos – Istenbe merült – beléveszett – szeretett</i>
<i>dulcis – fragrans – solitudinaria – montana</i>	=	<i>édességes – illatos – magányos – magaslati</i>
<i>nocturna – speciosa – angelica – viator</i>	=	<i>éjszakában virrasztó – szépséges – angyali – vándor</i>

¹ papi lelkének

² Legyen.

³ Szabó Ferenc: *Prohászka lelke és lelkisége*, Szolgálat 1977, 36. szám, 50–58. o.

⁴ Naplójegyzetek 1–3, I. kötet, 282–283. o.

⁵ Szabó Ferenc eredeti fordítását itt egy-két helyen P. Meskó Lajos Sch. P. javaslata alapján módosítottuk. E sorok írójának szerény megjegyzése: A fenti „litániát” énekelve szoktam imádkozni. Egy-egy sor végén feleletként a „Te rogamus audi nos” ismert dallamát éneklek. Prohászka litá-niája új életet visz a papok adorációjába.

<i>silentiosa – meditativa – medium – dilatata</i>	= <i>hallgató – elmélkedő – Istentől illetett – kitárult</i>
<i>alata – ignita – candida – amorosa</i>	= <i>szárnyaló – tüzes – hófehér – szerelmes</i>
<i>cordata – vernalis – abyssis inclamans – cataractis concinens</i>	= <i>érző szívű – tavaszi – mélységekbe kiáltó – zuhatagokkal zengő</i>
<i>stellis colloquens – choros ducens coeli et maris – gemmata – apostolica</i>	= <i>csillagokkal társalgó – ég és tenger kórusait vezénylő – drágakövekkel ékes – apostoli</i>
<i>prophetica – martyrea – palmis coronata – juvenilis</i>	= <i>prófétai – vértanúi – pálmakoronás – fiatalos</i>
<i>infantilis – siderea – coelestis – primogenita</i>	= <i>gyermeki – csillagok küldötte – égi – elsőszülött</i>
<i>idealis – typica – harmonica – jubilans</i>	= <i>eszményi – példaadó – harmonikus – lelkendező</i>
<i>exsultans – heroica – victoriosa – evangelica</i>	= <i>ujjongó – hősi – győzelmes – evangéliumi</i>
<i>triumphans – gaudens – sympathica – contristata</i>	= <i>diadalmas – örvendező – együttérző – megszorodott</i>
<i>umbrosa – luctuosa – fatalis – contrita</i>	= <i>árnyékbamerült – gyászba borult – sorsának kiszolgáltatott – összetört</i>
<i>confixa – infremens – immortalitatem bibens – paschalis</i>	= <i>átvert – feljajduló – halhatatlanságot ivó – húsvéti</i>
<i>hortulana – ludens – alauda – velata</i>	= <i>öntözött kerti – játékos – pacsirta – fátyollal fedett</i>
<i>excelsior – anhela – abyssalis – dominica</i>	= <i>magasságok felé törő – repeső – örvényes – ünneplő</i>
<i>nuda – formosa – lucida – electa</i>	= <i>mezíten – hibátlan – napsugaras – választott</i>
<i>rosea – suavisflua – affectuosa – vigorosa</i>	= <i>rózsákat fakasztó – csendesen csobogó – gyengéd – erőből duzzadó</i>
<i>pretiosa – praerupta – oblectata – lactea</i>	= <i>drága, kincset érő – kitörő – megenyhült – tejjel folyó</i>

<i>melliflua – energica – vehemens – afflata</i>	=	<i>mézzel folyó – tetterős – heves – lélektől meglehelt</i>
<i>inspirata – delicata – regalis – valida</i>	=	<i>ihletett – finom – királyi – hathatós</i>
<i>exundans – exiliens – liliosa – sanguinosa</i>	=	<i>túlcsorduló – szökellő – liliomos – vérző</i>
<i>lacrymosa – balsamea – mystica – germana</i>	=	<i>könnyező – balzsamos – misztikus – édestestvér</i>
<i>exstatica – liquata – profunda – amabilis</i>	=	<i>extatikus – felolvadt – mélységes – szeretetreméltó</i>
<i>ardens – argumentosa – laboriosa – gemebunda</i>	=	<i>lángoló – buzgólkodó – fáradozó – sóhajtozó</i>
<i>medullata – compassiva – devota – limpida</i>	=	<i>teli – szánakozó – odaadó – kristálytisztá</i>
<i>sublevata – serena – laeta – deliciosa</i>	=	<i>felmagasztalt – derűs – vidám – gyönyörűséges</i>
<i>sobria – casta – patiens – grandis</i>	=	<i>józan – szűzi – türelmes – hatalmas</i>
<i>immaculata – elegans – nobilis – insignis</i>	=	<i>szeplőtelen – előkelő – nemes – kiváló</i>
<i>praecellens – studiosa – aspirans – amoena</i>	=	<i>páratlan – gondos – sóvárgó – kellemes</i>
<i>passiflora – sensitiva – profusa – suavis</i>	=	<i>golgotavirág – érzékeny – tékozlóan bőkezű – szelíd</i>
<i>prospera – consolata – placida – reverentialis</i>	=	<i>boldogító – vigaszos – békés – tisztelettől áthatott</i>
<i>psallens – religiosa – radicata – exultans</i>	=	<i>zsoltározó – vallásos – Istenbe gyökerezett – ujjongó</i>

Íme itt a válasz azokra a kérdésekre, melyeket ő maga fogalmazott meg adorációja előtt: „*nem tudom miféle mélység tárul fel lelkemben*”. Íme az újabb kötelék, mely közte és Jézus között létrejött, helyesebben fogalmazva: beteljesedett. Igaza van a Prohászka közelről ismerő és csodáló Schütz professzornak: az egyetemes egyházon belül most megszólalt a misztika magyar nyelven is. Íme a „*vox hungarica*” a misztikában. Az Énekek énekének magyar trubadúrja felülmúlja az összes eddig csodált művészt. Elkezd énekelni és nem tudja befejezni hódolatát.¹

¹ „Egy minden ízében misztikai léleknek közvetlen megnyilvánulásai ily terjedelemben és kiteljesedésben valószínűleg először jelennek meg irodalmunkban. Hogy az ezekhez a hangokhoz nem szokott magyar olvasó meg ne ütközzék ennek a misztikai nyelvnek sokszor merészségén, színességén és tűzén, elég egy akármilyen misztikai szöveggyűjteményt elő-venni, amilyen pl. P. Denifle-é vagy O. Karrer-é, és meggyőződünk, hogy ez a

Ezután már tényleg csak egy pápai püspökszentelés következhetett a Capella Sistinában¹. Közvetlenül elutazása előtt a budapesti egyetemi templomban a harmadik adventi szentbeszédét így fejezte be: „Jövő vasárnap, karácsony előestéjén nem tartok szentbeszédet. Én most Rómába utazom, ahol a pápa őszentsége dec. 21-én fölszentel. Azon a napon, melyen a kételkedő apostol hitéért vértanúi halált szenvedett, dec. 21-én, az évnek a legrövidebb napján, mikor legtovább tart a sötétség. Mintha azért történnék ez ama sötét napon, hogy hazatérve sok-sok kételkedő, homályos léleknek meghozzam a krisztusi világosságot! Kedves keresztény hívek, ugye, jó járatban vagyok? Imádkozzatok értem!”² Schütz Antal így ír: „A katolikus táboron lázas öröm vett erőt. Közvetlen tisztelői tódultak Rómába, hogy jelen lehessenek szentelésén. Püspökelődje, a kalocsai érsekké kinevezett kiváló Városház Gyula nem átalotta őt a híveknek Keresztelő Szent János szavával bemutatni: olyan utódot hagy, kinek ő nem méltó saruja szíját megoldani. A fiatalabb papság és a lelkesebb világiak szinte csodaváró áhítattal sulyogatták: mit fog tenni ez a tüneményes ember mint püspök.”³

Rómából év végén hazatért az *Angelus Albaregalensis*, a királyi városnak, Székesfehérvárnak „fölszentelt angyala”.

világegyház nagy misztikusainak rendes nyelve; és örülni fogunk, hogy abban a fölséges kórusban nem néma többé a «vox hungarica» sem.” (ÖM 23. kötet, VIII. o.)

¹ Prohászka X. Piusz pápa nevezte ki püspökké, és ő maga is szentelte föl 1905. dec. 21-én, csütörtökön. A dátumot Schütz Antal hibásan 1905. dec. 24-ére, vasárnapra teszi (lásd Schütz, 64. o.). A székesfehérvári újságbe-számolók alapján egyértelmű a dec. 21-i dátum. A dec. 21-i dátumot maga Prohászka is megadja naplójában. Az 1905. dec. 14-i bejegyzésében ezt írja: „Az Istenség az a kegyelem lesz nekem, de a Szentlélek is... s aztán épp ma egy hét múlva megkoronáz.”

² *Fejérmegyei Napló*, Székesfehérvár, XII. évf., 150. szám, 1905. dec. 28.

³ Schütz, 64. o.

IV. Dum spiro spero

A Prohászka kutatás számos kérdést még nem tisztázott. Ezek közül az egyik legtöbbször említett téma Prohászka püspöki címere. És nemcsak a *Dum spiro spero*¹ jelmondatra gondolok, hanem arra a heraldikai feladatnak a megoldására is, amit a hármaskör felett csőrében a kereszttel, kiterjesztett szárnyakkal repülő turul jelképe rejt magában.

Schütz Antal a *Vigilia* 1938. évfolyamában közölt cikket, mely *Turul és Kereszt* címmel Prohászka címeréről szól. Ezt olvasta fel a Magyar Rádióban 1937. március 23-án Prohászka halála tizedik évfordulójára emlékezve. A cikket alább egész terjedelmében közöljük. Arra ugyan Schütztől nem kapunk választ, hogy a Szentírás elkötelezettje püspöki címerébe miért egy eredetileg profán klasszikusnak tulajdonított idézetet választott, viszont annál mélyebb magyarázatot kapunk magáról a címer koncepciójáról és máig érvényes üzenetéről. A jelmondatot széles körben használták a keresztény Európában, sőt az Újvilágban is a századok folyamán, és keresztény tartalommal töltődött meg – ez magyarázhatja Prohászka választását.

Milyen gondolatot akart hangsúlyozni a címerben foglalt képpel? Van-e összefüggés Prohászka lelkében az életen át tartó és mindenek fölé helyezett, rendíthetetlen remény és a maga elé tűzött életprogram között?

Ismervén Prohászka mindenre kiterjedő és az egész magyar életet krisztusivá alakítandó szándékát, azt kell mondanunk, hogy Schütz Antal, aki Prohászka legszűkebb köréhez tartozott, bizonyára jól magyarázza a nekünk eddig nem világos titkot.

Miközben Rómában X. Piusz pápa a *Restaurare omnia in Christo*²-t tüzi zászlajára, addig itthon Prohászka a magyar egyházat, a papságot és a népet szeretné elvezetni Krisztushoz. De a vágy és a feladat megoldása között akkora szakadék tátongott, hogy ahhoz akármekkora emberi erőfeszítés sem lett volna elegendő. A jozefinista szellemű és a latifundiumok bűvöletében élő hierarchia olyan állapotokat teremtett a magyar egyházban, hogy Prohászka éveken keresztül legszívesebben elhagyta volna az országot. Jelen kötetünk számos fejezete foglalkozik is a XIX. század második felében tengődő egyház helyzetével. Naplójegyzeteiből is kivehető, hogy olykor reménytelennek látott mindent. És amikor hosszú évek után hozzákezdhetett egy új papi lelkiség életrehívásához, oly mértékben terjedt el az egyházellenes szemlélet az ország vezetésében, hogy előre látta a XX. században bekövetkező tragédiát.

A mindenek fölé helyezett reménynek, mint isteni erőforrásnak hangsúlyozását az eddig elmondottak egyértelművé teszik. A jól ismert Mária-imádságnak az a mondata jut eszünkbe, mely nyíltan megvallja, hogy „*hol már ember nem segíthet, a Te erőd nem törik meg*”³.

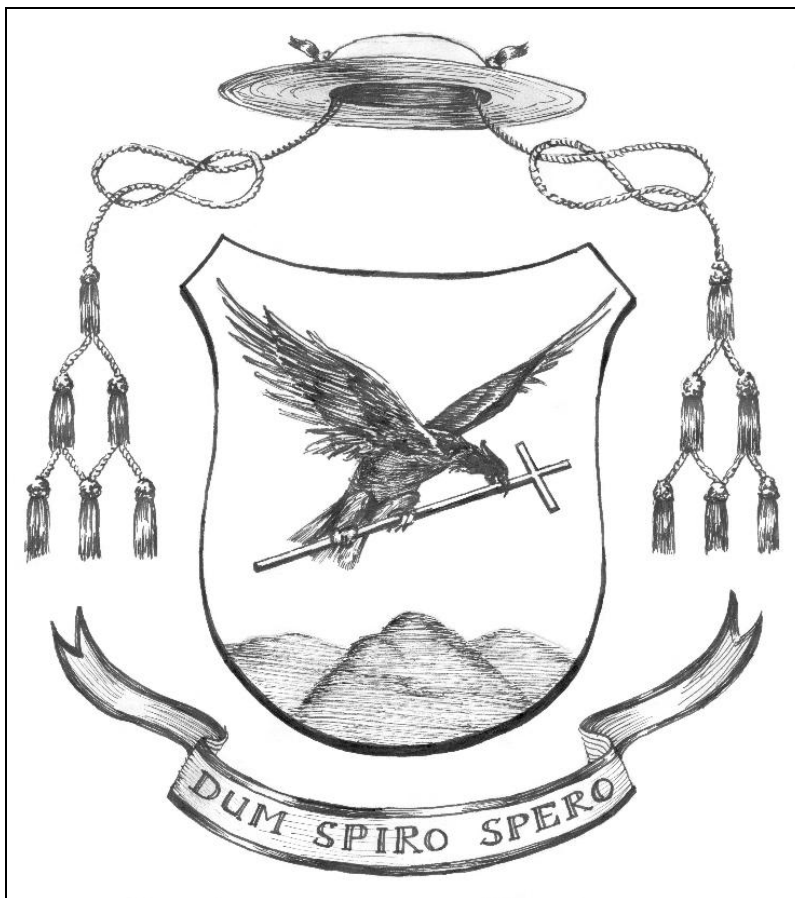
A hit és a szeretet mellett a Gondviselésbe, az isteni segítségnyújtásba vetett remény mondatja Prohászkaéval, hogy az ország lelki újjászületéséhez a „*Dum spiro spero*” jelmondatot válassza. Az országot jelképező hármaskör felett pedig a magyar génusz már nemcsak saját erejében bíz, hanem abban a keresztben, mely nekünk, keresztény

¹ Amíg élek, remélek. A történelem folyamán számos állam, helység, csa-lád jelmondata. Több változata létezik, például *Dum spiramus, speramus; Dum vita est, spes est; Dum vivis, sperare decet; Dum vivo, spero; Modo liceat vivere, est spes*. Az eredeti változat valószínűleg „*Aegroto dum anima est, spes est.*”, Cicero *Epistulae ad Atticum* című művéből (9,10,3).

² Mindent megújítani Krisztusban – a X. Piusz pápa első, *E Supremi Apostolatus Cathedra* kezdetű enciklikájában (1903. okt. 4.) meghirdetett program.

³ Az ima teljes szövege: „Most segíts meg Mária, ó irgalmas Szűzanya. Keservét a bűnnek, bajnak eloszlatni van hatalmad. Hol már ember nem se-gíthet, a Te erőd nem törik meg. Hő imáit gyermekidnek nem, Te soha nem veted meg. Hol a szükség kínja nagy, mutasd meg, hogy anya vagy. Most segíts meg Mária, ó irgalmas Szűzanya. Amen.”

magyaroknak a küzdelemhez szükséges energiát adja. Ezért látunk keresztet a turul, a magyar sas karmai között.

*Prohászka címere
(Gyulassy Katalin grafikája)*

Hogy mindezt nem e sorok írója magyarázza bele a címer értelmezésébe, azt bizonyítja a kortárs Schütz Antal, akire mindmáig úgy tekintünk, mint a leghitelesebb Prohászka kutatóra és hagyatékának megmentőjére.

Schütz Antal Turul és kereszt¹

Két külön világ. Ma köztünk jár a kísértés szembeállítani sőt harcba keverni. Pedig együvé valók – amint annak a kornak eléje állt a nagy Prohászka, és korszakos szimbólumban eléjerajzolja a címere. Prohászka címere? Igen, neki is volt! Mikor Fehérvár püspöke lett, ősi szokás szerint neki is kellett választani.

A címer régi dal régi dicsőségről, keresztes vitézekről, lovagi hagyományokról. A címer világgá beszél, ami belülvaló érték; lángjegyekkel az égre írja, ami egy hosszú nemzedéksor lelkében és vérében felgyülemlett mint nemesi kiválóság és örökség, és ami a „noblesse oblige” meg nem írott törvénye értelmében kötelesség és föladat. Ki volt Prohászka és mi lett nekünk, minek látta ő a hivatását és elkötelezettségét velünk szemben, ihletett invencióval

¹ Vigilia, 1938., 1. szám, 4–8. o. A cikket az 1937. március 23. dátum kö-veti, amikor Schütz fölolvasta azt a rádióban.

megmondja a címere (valószínűleg nem az ő elgondolása): a turul, amint kereszttel a csőrében, kiterjesztett szárnyakkal végigrepül a hármaskör országán; és alatta a jelmondat, mely már az ő lelkéből lelkezett: Dum spiro, spero, remélek, utolsó leheletemig remélek!

A *turul*, a magyar sas, a magyar sors és hivatás szimbóluma, Emese súlyos álmának nemtője – egy sejtelmes, igézetes éjszakán megjelent ő egy nagy eszményeket álmódó, ábrándos gyermek-ifjúnak is, a cseh-német katonatiszt és a nyitrai német polgárlány fiának; és amit ettől a látomástól fogant ez a magasságokba nyújtózó ifjú lélek, az mi más volt, mint a magyarságba, sorsába, történetébe, népébe, földjébe minden rostjával kitéphetetlenül belégyökérző szent magyarrá-válás! Senkiből, sem előtte, sem utána, úgy föl nem sírt a magyar tragikum, senkiből oly tisztán és gazdagon föl nem tört a szegény magyar népnek megbecsülése, szeretése, tettel beszélő megsegítése. Hogy előre üdvözölte a munkás gazdanépet, hogy türelemmel, értéssel, utolsó fillérét is odaadó testvériséggel szóba állt az ügyefogyottsággal, hogy két emberöltő előtt hallatlan bátorsággal, lángeszének és lánglelkének félelmes készletével, szót emelt mindenféle hatalmassággal szemben az elesett, elhagyott, szegény magyar nép érdekében, egészen a háborús híres földreform-javaslatig, kell-e mindezt emlegetni és részletezni? Carlyle azt mondja: Nem lehet az emberiséget eleget emlékeztetni arra, hogy élt közepette egy Sokrates nevű ember. Igen, nem lehet a magyart eleget emlékeztetni arra, hogy volt egy Prohászka nevű püspöke, idegen vérből, mégis lelke által vér az ő véréből, akinek áldott vízióban megnyílt a magyar sors és a magyar földadat és a magyar föld, és aki megnyitotta a mi szemünket is, úgy hogy történeti fordulóinkat, nagyjainkat, tájainkat másképp tudjuk látni, mint előbb; jelenünkbe visszaidézte a tanító, sugalmazó múltat és előre megidézte a sejtelmes, parancsoló jövőt, püspökségének húsz éve alatt hozzászoktatott, hogy bajainknak és örömeinknek, kérdéseinknek és őrlődéseinknek, a szörnyű háborúnak és a szörnyűbb békének és utána gyámoltalan akarásainknak, félelmeinknek és reményeinknek ő legyen a formálója és értelmezője, harsonája és lobogója.

De csak azért tudott elesettségünk keltegetője, nemzeti akarásaink prófétája lenni, mert mélyebb és átfogóbb sugalmazásokkal jött közénk. A magyar sas *keresztet* hozott csőrében. Ez a kereszt az ő szájában az apostolnak lángszava volt – eleinte a pusztában kiáltónak szava. Hisz akkor hangzott föl, mikor még a levegőben volt, amit elneveztek a kereszténység csődjének, mikor a XIX. századi tudomány elintézettnak hirdette világnézetét, a technikai jólét és jóllakottság fitymálta aszkézisét és erkölcsét, a kor kapuját döngető marxista tömegek gúnyolták másvilágiságát, és hegyibe itt minálunk, a ki nem hevert jozefinista fölvilágosodottság álmosította és közömbösítette természetfölöttiségét. Prohászka szájában a kereszt életnek, diadalmas életnek ígéje lett, ébresztő és támogató, ültető és ápoló; lángpallossá lett, ítélet és lelkiismeret, tilalomfa és útmutató. Új Szent Gellértként járta ő a magyar téreket, és új bizás, új nekiemberelés, új hit fakadt a nyomán. Az ősi magyar turul itt új csodát ért meg azzal, hogy újra eljegyezte magát a szent kereszttel. Kevés történeti arányú találkozása volt a magyar géniusznak a mélységes kereszténységgel. Szent István és László, Nagy Lajos, Pázmány, Prohászka – úgy gondolom, ezek az állomásai. S a prohászkai találkozóknak ez volt a nagy jelentősége és hivatása: Neki az ősi keresztény igazságot és törvényt le kellett fordítani ennek a kornak nyelvére, hogy fiai újra megsejtsék örök időszerűségét; s viszont ezt a kort és nagy kérdőjeleit értelmeznie kellett az örök igazság színe előtt. Mindkettő egymagában elég történeti hivatásnak. De neki még volt egy sajátos ellenállhatatlan küldetése: Neki kellett magyarul megszólaltatni, az élet és művészet nagy nyelvén, ami annyira hiányzik a magyar léleknek és ami nélkül mégsem lehet el: a keresztény metafizikumot és misztikumot.

S itt fakad forrása annak a harmadik értéknek, amit a prohászkai címer és a prohászkai géniusz nekünk jelent és mond: a fogyhatatlan szent *remény*, mely csak az utolsó lehelettel együtt száll el. Dum spiro, spero! Itt megnyílik Prohászka legmélyebb énjének egy titkos

zuga. A rideg heraldikai sablonból itt felénk száll egy messzi fuvalom, és megcsap egy féltve őrzött, alázattal vértezett lelkületnek szaszafrasz¹ illata –, hogy az ő kedvenc szavát idézzem. Igaz, úgy sem tudta volna elrejteni. Leolvastuk volna a művéről. Lehet-e győzni másképp azt a hivatást, melyre ő vállalkozott: lelket verni egy lélektelen korba, hitet, természetfölöttséget, krisztuskövetést ültetni egy kiaszott liberalizmusba, lelkiismeretre, tette serkenteni egy jóllakott tunya nemzedéket? S Prohászka reménye jól megalapozottnak bizonyult. Az őszbeborult férfi megérte, amiért az ifjú elindult: a katolikum reneszánszát a magyar téreken. A tények harsogtak feléje, ha ő maga alázattal hallgatott: *quorum pars magna fui*, az oroszlánrész ebben az övé volt!

Dehát, gondolhatná valaki, a remény a kereszténynek természetszerű levegője és világa, a Tedeum kicsengése: *In te Domine speravi, non confundar in aeternum*². De van-e sodra ennek a reménynek és van-e ígérete akkor is, ha egy *nemzet* sírja nyílik? Nem lengi-e körül egyedül a kuruc elégia, a Tedeummal egybecsengő motívumával: Ha minden elmarad, Isten el nem marad? Biztos, hogy Prohászka itt sem vállalt közösséget a reménytelenek szomorú vert hadával. Mi láttuk fejedelmi alakját a húszas évek nemzeti megmozdulásainak élén, mikor kilépett apostoli köreiből és vállalta a fórum áldozatát. Mélységes megilletődéssel láttuk, hogy életét nem tartotta becsebbnek önmagánál, mikor arról volt szó, hogy a magyar téreken hirdesse annak evangéliumát, aki föltámadás és élet. Nem volt akkoriban valamirevaló szószék és terem, hallgatóság és alkalom, ahol a húsvét ezüstharsonájának ez a töretlen hangja biztatást, reményt, kiábrándultsággal nem takarózó építeni-akarást ne hirdetett volna; és ezt a lelket sugározta tekintete, gesztusa, alakja, járása, akcentusa. Ő mint új Ábrahám remény ellenére hitt a reményben, eligazodást és jövőt sugárzott elesettségünkbe és összevisszaságunkba, világosság és meleg tudott lenni egy hűlő világban, égő csipkebokor a kietlenségben.

Égő csipkebokor – ez a látomás mélyebb mélységekbe utal; oda, ahol Prohászka egyetlensége és mindig korszerű, időt álló magyar hivatása forrásoz, annak a nemzedéknek is, mely őt már nem látta és nem hallotta.

Elnézem ezt a címet. Ez volna tehát Prohászka: a turul, amint kereszttel a csőrében kiterjeszti szárnyait a hármass halom országa fölé és odaharsogja ennek a gyorsan vérmes reményre hevülő és épp oly gyorsan lohadó népnek: én remélek, utolsó leheletemig, a keresztek erejében remélek tebenned; te is remélj velem! Ez volna az *egész Prohászka*? És amint nézem tovább, kérdve, merengve ezt a címet, lassan varázsos távolba tér, bűvös metamorfózisba öltözik és csodás új víziókat idéz elém. A turul – a folklorista, úgylehet, itt száraz tárgyisággal totemista vonatkozásokra utal. De, kérdem én, ott is mit akar egy népnek, törzsnek ez a titokzatos eljegyzése a madárral? Prohászka címerének rembrandti tónusain keresztülvillan a Szentírás első lapja: Isten lelke lebegett a vizek fölött, mint melengető, keltegető anyamadar; az a Lélek, mely egyszer galamb képében megjelent a Jordán vize fölött. És ennek az ősi szent Anyamadárnak fiókája könyörült meg a hármass halom országán és népén. És valósággá lett a régi legenda: a nap tüzeiben elhamvadó és hamvaiból újraéledő csodamadar, a génusz, aki önmagát hamvasztja el istenszeretésének apostoli tüzeiben, lángjaiból új életre kel és levette ami emberi volt benne, immár időfölötti nagyságban és tisztaságban ott ragyog népe fölött mint csillaga és génusza, és mint a mennyei sas, szárnyaira veszi fiait, s fejedelmi repülésével hasonló szárnyalásra hívja és biztatja.

Most, ebben a kegyeletes órában ne álljunk ellene hívásának. Lelkünk tágra kiterjeszti szárnyait, s a hálás emlékezés és szent fogadás fuvalmán elszáll a három halom és négy folyónak most oly csöndes térségei fölött, messze el, hozzá, *haza*.

¹ A liliomfélék rendjébe tartozó babárféle növény. Észak-Amerikában honos, leveleit aromatikusan fűszerként használják, gyömbérsört is készítenek belőle.

² Te vagy Uram én reményem, ne hagyj soha szégyent érnem. Szent Ni-kétász (335–414) *Te Deum* himnuszának utolsó sora Sik Sándor fordításában.

V. Prohászka alázata

Olyan témához nyúlunk, ami a mai ember számára különösen nehezen érthető, sőt idegen és ellenszenves. Az alázat szó hallatára ugyanis olyan képzetársítás indul el az emberek agyában, ami a mai világfelfogással homlokegyenest ellentétes irányú. A mai szemlélet épp az önmegvalósulást és önmegvalósítást hirdeti célnak, eszközül pedig mindent javasol és helyesel, ami a karrier sikerét biztosítja. Ennek szótárában hiába is keresnénk az *alázat* fogalmát. Éppen azért, hogy legalább körvonalaiban megértsük, hogy miről is szól ez a fejezet, előbb rövid összefoglalást nyújtok az alázat evangéliumi értelmezéséről.

Az alázat nem negatívum. Tévednek azok, akik azt gondolják, hogy az alázat azonos a meghunyászkodással („alázatos tiszteletem”, „alázatosan jelentem”, „kérlek (alássan =) alázattal” stb. a múltból visszacsengő napi kifejezések). Tévednek, akik azonosítják a kishitűséggel, vagy olyan emberrel, aki gyengesége mögé bújva nem törekszik semmire, ami előbbre vinné a sorsát. Nem azonos a saját értékeit nem ismerő, vagy azt véka alá rejtő, álszemérmes emberrel, aki inkább hallgat fizikai, lelki értékeiről, csak ne kelljen értük hálát adni. Nagy Szent Teréz ez utóbbiakhoz sorolja azokat is, akik kegyelmi kincseiket is elhallgatják. Az alázat nem Isten adományainak visszautasítását jelenti – írja.

Az evangéliumi alázat a legnagyobb erények egyike. Nem könnyű megszerezni. Tanulni kell. Kitől? Jézustól! Ezt ő maga mondja: „*Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű.*”¹ Azért kell Jézustól elsajátítani az alázatot, mert ez a kincs nem a miénk, hanem Isten kegyelmi ajándéka, aminek csíráját megkapjuk, de azt minden erőnkkel nekünk is fejlesztenünk kell. *Egyedül az alázat teszi lehetővé számunkra önmagunk megismerését. Az alázat önmagunk ismerete Isten előtt.* És itt kapcsolódhatunk bele eredeti témánk tárgyalásába. Mert ennek fényében válik világossá, hogy a Szentlélek éppen jellemének kiformalása miatt vette rá a fiatal római teológust, Prohászka Ottokárt arra, hogy hosszú éveken keresztül az alázat legyen lelkiéletének központi feladata és gyakorlótere.

1. A római teológus harca az alázatért

Már római évei alatt kezdi felmérni, hogy ha valóban az életszentség útját választja, az alázat erényét fundamentumnak kell tekintenie. Mindjárt a kezdet kezdetén észreveszi, hogy az alázat megszerzése óriási erőfeszítésbe fog kerülni. *Harcról, hadjáratról* beszél. Nyilvánvalóan azért, mert épp az önteltség, a gőg leküzdéséhez kell a legnagyobb bátorság és harci elszántság. „*Ó, Úr papja, mi lesz veled? ... Vigyáznom kell, állhatatosnak kell lennem, azzá válnom – harcról van szó ... Mindig e gondolat sarkantyúz.*” (1880. okt. 19.)

Jó emlékezetünkbe idézni, hogy Prohászkanak megvolt az oka, hogy erre ügyeljen. Ő ugyanis már gimnazista kora óta tisztán látta, hogy igen értékes talentumokkal áldotta meg őt a Jóisten. Ezért kellett mielőbb tisztáznia önmagában, hogy milyen útra lép. Ha ugyanis nem az életszentséget választja, menthetetlenül a karrier, a papság keretein belül is meglévő és csábítóan működő karrier szenvedélye ragadhatja el magával.

A fiatal római teológus megkapta a kegyelmet, hogy önmagát megismerje. És ez az alázat kegyelme volt. *Az alázat ugyanis nem magányba vonulás, hanem önmagunk ismerete Isten előtt.* Alázatossá csak akkor válhatunk, ha találkozunk Istennel. Az alázat lényegileg együttlétet feltételez, továbbá választ, nem pedig belső monológot. Az alázatban keresztezi egymást az ember- és az istenismeret. Igazán csak Isten előtt tudjuk megismerni önmagunkat, mert csak az ő fénye által tudjuk a tényeknek megfelelően felmérni, hogy kik és mik is

¹ Mt 11,29

vagyunk valójában.

Ha ezeket a szempontokat figyelembe vesszük, érthetőbbé válik mindaz, ahogyan Prohászka kiharcolja magában az alázat leglényegesebb összetevőit. Mindenekelőtt felfigyelünk arra, hogy miért adorál annyiszor és oly rendszeresen. Azért, mert az alázat végső gyökere az istenismeret: találkozás Istennel, a Teremtővel és az Istenemberrel, a Megmentővel, Jézussal.

„*Humilitas est veritas*”.¹ Avilai Szent Teréz a fent elmondottakat foglalja össze ezzel a zseniális rövid definícióval. Az alázat tehát a tények felismerése és e felismerésből levont konzekvenciák szerinti életvitel, magatartás.

Ezeket az igazságokat éli át Prohászka már szeminarista korában. Roppant élesen látja, hogy ő csak teremtmény, és mint ilyen, azonos a porral, a nullával. Le is írja: „*Én = semmi*.” (1878. okt. 17.) És közben hallja a kegyelem szavát: „*Az Úr hív, alázd meg magad, tűrj, szenvedj, dolgozzál értem, szorosabban egyesülsz majd velem, én átkarollak... Keresem a megaláztatást... Jézushoz akarok, oda! oda!*” (1880. okt. 19.)

És ez a Jézus meg is jelenik lelki szemei előtt. Különösen karácsonykor, az inkarnáció² misztériumának és a Golgota, a szenvedés, a passió misztériumának szemlélete közben. „*Az Úr Jézus születésében csodálatos alázatban, szegénységben és önmegtagadásban indul a hadjáratra, melyet hirdetett, én tehát utána megyek.*” (1880. okt. 19.)

Annyira megdöbbenette az inkarnáció misztériumának az a módja, ahogyan *de facto* történt, hogy nem tudott szabadulni tőle egy életen át. Ekkora szegénység, ilyen eszköztelenség, ilyen kiszolgáltatottság olyan valakinek a részéről, aki a világ leghatalmasabb, leggazdagabb ura, nos e stílus megszeretését és megszerzését nevezi Prohászka „hadjáratnak”, vagyis olyan harcnak, melyet minden Krisztus-követőnek, különösen a papnak meg kell vívnia, hogy kialakítsa magában az anyagi jólétől, a vagyontól, a dolgok görcsös ragaszkodásától való függetlenséget.

A megtestesülés stílusát látja folytatódni a názáreti otthonban. Itt különösen az ragadja meg, hogy József, az ács a Szent Család legalázatosabb tagja, mégis neki adatott meg, hogy irányítsa a család életét, neki kell utasításokat, parancsokat adni, hogy Isten akarata teljesüljön: útnak indulás Názáretből Betlehembe, szálláskeresés, menekülés Egyiptomba, majd hazatelepülés, házirend, munka az ács műhelyben stb. „*Szent József a legsőbb a szent családban, és ő parancsol. Jobb szeretne mindannyiszor Jézus lábaihoz borulni, de más az Isten akarata ... Keresni az elvonulást, a megvetetést, az ignorálást, de először az Úr akaratát ... Szent József magasan volt, de alázatos volt.*”

Már a második évet kezdi Rómában, és még mindig a názáreti ház titkával van elfoglalva: „*A názáreti házban rejtőző Jézusom példát szolgáltat: mint kell mindenben az alázatot gyakorolnom.*” (1879. okt. 21.) De mindjárt hozzáfűzi, hogy ez nem jelenti a bennünk élő talentumok letagadását: „*Az Úr nem kívánja elrejtve maradni képességeinkkel.*”

„*Nagy hatást gyakorol rám, hogy az Úr oly soká maradt a magányban: ez fölötte fontos.*” (1878. okt. 17.) Ekkor veszi észre magában, hogy az állandó törtetés valójában büszkeség. Tehát rendet kell teremtenie önmagában. A názáreti házban uralkodó isteni alázat a végső és egy életre szóló elhatározás megfogalmazására készíti: „*Minden állás szent, hol az Úr akaratát tesszük, bármily eldugott legyen. Tehát én minden állásban az Úr akaratát kívánom*

¹ Az alázat az igazság. Lásd Avilai Szent Teréz: *A belső várkastély*, hatodik lakás, X. fejezet: „Egy alkalommal azon gondolkodtam, hogy miért oly nagy barátja a mi Urunk az alázatosság erényének. Egyszerre csak – anélkül, hogy következtetés útján jöttem volna rá – ott állt az eszem előtt ez az igazság: azért szereti annyira, mert Isten az Igazság, az alázatosság pedig az igazság útján való járás. Mert nagy igazság az, hogy mitőlünk semmi jó sem származhatik; hogy nyomorultak, hogy semmik vagyunk. Aki ezt nem vallja, az a hazugság útján jár. S minél jobban meg van valaki győződve saját semmiségéről, annál inkább megegyezik a legfőbb Igazsággal, mert az Ő útján halad.” (ford. Szeghy Ernő)

² megtestesülés

teljesíteni s az állással magával nem sokat törődöm... Alázzam csak meg magamat, s ne gondoljam, hogy én reám van ott szükség; ez ostoba gondolat, hogy énnekem kell föltörni. Hol az Úr kívánja, hogy legyek, ott szívesen megállok, s erre indul minden törekvésem az erény és a tudomány útján.”

Mennyire igaz, hogy valóságos harcot kell vívnia az alázat megszerzéséért. „Jézussal fogok harcolni, ha magamat legyőzöm... ha a világot, a tiszteletét, gondolkozását megvetem.” (1879. okt. 21.) A napi lelkiismeret-vizsgálat közben ilyen észrevételei vannak: *Megtagadás... különösen, ha nem szerepelek valahol, legyőzni azt az oktan fültékenységet és fölfuvalkodottságot... Ó, tegyek valamit Jézusért.”* (1880. okt. 19.)

Azért kell ezt behatóan elemeznünk, mert Prohászka ezekben a hónapokban építi fel lelkében annak a katedrálisnak fundamentumát, melyben egész életét Istennek szentelve kívánja feláldozni. Ritkán adatik meg, hogy egy szent életútjáról már a kezdet kezdetén ilyen részletes elemzést kapunk.

A Szent Ignác-i két zászlóról szóló elmélkedés keretében még a Szent Család názáreti otthonánál is megrendítőbb sorokat ír az alázatról az Úr Jézus passiójának szemlélete kapcsán. Az Olajfák-kertjében odaszegődik a vért verejtékező Jézushoz, és ezeket írja: „Az Úr Jézus aggódott értem... magára vette bajaimat, azonosítá magát velem, és szenvedett helyettem.” (1879. okt. 21.) Ez az a pillanat, melyből később megszületik lelkében az az életre szóló elhatározás, hogy ő nem engedi Jézust szenvedni saját magáért. Itt egy lavina indul meg lelkében, mely évek múltán abban kulminálódik, hogy önként megy a *Dux generalis* vezette hadjárat első vonalába, a legveszélyesebb lövészárokbba is, és ha kell, életét áldozza fel érte.

Ahogy sorra veszi a passió jeleneteit, érezni lehet, hogy milyen részvétellel van a szenvedő Megváltó iránt, és milyen kemény döntéseket hoz alázatának kialakítása és megszilárdítása érdekében. Az 1879. okt. 21-i bejegyzés 20. meditációjában ezeket írja: „Jézus Krisztus ostromoztatása és töviskoronáztatása a megaláztatás legrettentőbb példája. Ő megsemmisült ott a szó szoros értelmében, midőn őt az utcákon hurcolva mint valami sihedert ott vesszőzték. A példa tán elégséges lesz nagy gőgöm, nagy büszkeségem legyőzésére. Magamat lábbal kell taposnom, lehetetlen oly büszkén gondolkodnom magamról, ítélni társaimat, mindenütt szerepelni, előtérbe lépni... Ó Istenem a te lábaidhoz! Ott van nyugalmam, ott mások lábai alatt.”

Már ezekben a korai elmélkedéseiben szerepel az a felismerés, melyet lehetetlen volt letagadni, vagy álszerűen elnyomni magában, hogy tudniillik Isten igen sok talentummal áldotta meg. Ebben a felismerésben kellett mindent a helyére tenni. Azt ő is tudta, hogy már Kalocsán a jezsuita atyák „az osztály princepsének¹” nevezték. Ezért kellett vigyáznia, hogy el ne bízza magát. Így válik még értékesebbé az ilyen mondata. „Ne tartsak magamra semmit, ne törjek holmi óriásra... Szent és egyszerű pap.” (1881. okt. 19.) Ezt a lelkületet követte még püspökként is, amelyet a számos példa közül eggyel illusztrálunk. „Hazajövet... Pádovába néztünk be. Itt... misézve úgy raktam magamra a stólát, mint a püspök szokta: »ah, non così – mondotta az öltöztető fráter – così fanno i vescovi.« No, hát megigazítom »da semplice prete«.”² (1913. okt. 15.)

Ahogy közeledik a szenteléshez, oly mértékben válik központi témává a pap alázata: „Minél alázatosabb vagy, annál alkalmasabb az Isten szolgálatára. Mivel a pap semmi, úgy neki nem jár semmi, hanem minden Istennek.” (1881. okt. 1.) „Dio ed io.³ Ó, én a semmi. Alázat, Alázat!” (1881. okt. 19.)

¹ fejedelmének

² A testvér figyelmezteti: ne úgy tegye a stólát, mint a püspökök (akik a stóla két végét egyenesen lelógatják tekintélyüket kifejezve, míg az egy-szerű papok keresztbe teszik). Prohászka nem vallja be, hogy püspök, alázatosan úgy teszi fel, mint az egyszerű pap.

³ Isten és én.

Ugyanakkor ezekben az elmélkedésekben veszi észre már teológus korában az alázat erényében rejlő paradox vonást, hogy tudniillik az alázat nem gyengeség, sőt elsajátításához és egy életen át tartó rendszeres gyakorlásához roppant nagy erőre van szükség. Ekkor írja le először: „*férfiás alázat*”. (1880. máj. 30.) Aki figyelmesen olvassa római naplójegyzeteit, észreveszi, hogy éveken keresztül erről medítál. „*Az alázat erő, és nem gyöngeség. Az lenne, ha gyávaságból származnék. Ki ezt tartja forrásnak, beszél arról, mihez nem ért.*” (1882. máj. 28.)

2. Prohászka alázata Sion hegyén

Ha valakinek szüksége volt az alázat gyakorlására, az a fiatal Prohászka volt. Ismeretes, hogy került a pappá szentelt Prohászka a szemináriumba: Simor hercegprímás minden indoklás nélkül a kisszemináriumba diszponálta a rövid ideje káplánoskodó fiatal papot.

Nemrég találtam rá egy németül írt levelére, melyben azt írja a római jezsuita kollégium rektorának, hogy nem örült a diszpozíciónak. Részletekbe nem bocsátkozik, de aligha kétséges, hogy nemcsak a hirtelen változásnak nem örült, hanem annak sem, hogy a gimnazisták kisszemináriumába a görög és a latin nyelv tanításával bízta meg a főpásztor.

A kíváncsi és e sorok írója 2009-ben (tehát 125 évvel az akkori diszpozíció után) némi csodálkozással jegyzi meg: mi lehetett a primás célja azzal, hogy a Rómából két doktorátussal hazatérő papját, akit ő maga is zseninek tartott, nem teológiaoktatással, hanem nyelvtanári feladatokkal bízta meg? A rejtély továbbra is rejtély marad, mert Prohászka erről egyetlen sort sem írt naplójában. Annál többet magáról az alázatról. Pár héttel a diszpozíció után ezeket írja: „*Ó, az alázat, mily feneketlen örvényt nyit nekem, melybe mélyen kell alászállnom. Ha ott mélyen leszek, nagy erőm lesz.*” (1882. nov. 11.)

Újból és újból az alázatban rejlő energiáról elmélkedik. „*Az alázat lélekerő... behat a dolog lényegébe... A lélek hangulata sem változtatja meg ítéletét, ő erős. Tehát az alázathoz az akarat és ítélet erőssége szükséges.*” (1883. jan. 24.) Ezt az erőt Jézus alázatában ismeri fel. Ezért akar annyiszor adorálni, nézni Jézust. „*Jézus szelleme az alázat. Mindhiába, ki e szellemet nem bírja, annak nincs fogalma az Üdvözítőről. E szellem pedig mély és mérhetetlen... A szent papok alázatosak szívük mélyéből... Ha alázatosak vagyunk, nagylelkűek, rettenthetetlenek, lelkesek, igazi reális célokra törekvők leszünk... majd ha ez habitusommá válik affektáció nélkül, akkor más élet küszöbén állok majd.*” (1883. júl. 6.)

Ezek azok az évek, amikor döntenie kell, itt marad-e Esztergomban, vagy hallgat a lelke mélyén állandóan vissza-visszatérő belső indíttatásra, és jelentkezik a jezsuitáknál. Nehéz korszak ez. „*Isten akar tőlem valamit, bár tudnám, hogy mit.*” (1883. szept. 21.) – mondogatja magában.

Nagy alázatra volt szüksége annak elviselésében, hogy bár közben a nagyszemináriumban a morálist, majd kedvenc tantárgyát, a dogmatikát taníthatta a kispapoknak, de legfőbb előljárója, a bíboros érsek még nem nevezte ki spirituálisnak. Pedig nyilvánvaló volt, hogy addig nem tudja megvalósítani nagy tervét, egy új papi lelkeség kiépítését a római Germanicum-Hungaricum nevelési szisztémája alapján. A körülmények pedig már adva voltak, hiszen a kispapok legnagyobb része már az ő lelkivezetése alatt nőtt fel. Tanártársai is, a szeminaristák is érezték, tudták, hogy a *Magyar Sion* ezekben az években már Prohászka szellemi hatása alá került.

Olyan volt ekkor az esztergomi szeminárium, mint egy kis légió. Nem véletlen, hiszen lelkivezetőjük ilyen sorokat írt naplójába: „*Jézus táborából való vagyok. Az alázat, a megvetés, a szegénység háromszínű lobogója... A legnagyobb revolúció és a leggyőztesebb mozgalom e trikolor alatt indult meg. Dux generalis Christus Dominus.*¹” (1884. júl. 9.)

¹ A Mindenség Hadvezére az Úr Krisztus – Szent Ignác elmélkedése a két zászlóról.

Prohászkanak épp az volt a titka, hogy nem magát, hanem Jézust szeretettette meg kispapjaival. Jézus volt a „légió” parancsnoka, nem ő. Ezt maguk a kispapok tapasztalták, mert lelkivezetőjük állandóan Jézusról beszélt nekik, és saját szemükkel látták, hogy a tanári karból egyedül ő térdel órákon keresztül a kápolna tabernáculuma előtt, még éjjel is. Shvoy Lajos seminarista, a későbbi székesfehérvári püspök, visszaemlékezésében írja, hogy titokban benyitottak a kápolnába, hogy csodálva nézzék átszellemült alakját, ahogy mozdulatlanul adorál és néz a tabernákulumra.

A *Dux generalis*-nak, a Vezérnek toborzott ő a szemináriumban mindenkit. Érezték, hogy zászlót tart kezében, háromszínűt, melynek első erénye épp az alázat, amiről tíz éven át elmélkedett.

A Prohászka lelkében kiharcolt alázatot szeretem egy rózsabokorhoz hasonlítani: tele bimbóval, pompázó rózsával. Van ágain tövis, ami szúr – önvédelemből –, de van olyan megható, illatos szirma is, mely nélkül Prohászka nem is tudott volna élni. Erről akkor tesz említést, amikor egyre több fiatal bízta rá lelkének, papi karakterének formálását. Egy esztergomi nyári nap ezeket írja: „*Krisztus az én szerelmem!... Kitágul szívem... természetes kedvesen, mint a virág kelyhe... Légy hát tiszta és alázatos. Ha ez leszel, mennyi lelket teszel tisztává és alázatosá! Mint az édesanyában a szerelem éltető tejforrást fakaszt szíve gyümölcsének... Legyünk anyák, a szerelem felfogadói és gyümölcsöztetői.*” (1887. júl. 5.)

Aki nem tanulmányozza, nem elemzi a naplókban rögzített „hadjáratot”, melyet Prohászka vívott harminc éves koráig, nehezen tudja helyére tenni azt a harcias magatartást, amiről a következőkben lesz szó. Tudniillik legtöbbször azt hiszik, hogy az alázattal nem egyeztethető össze a kemény kritika, a kíméletlen eszmei harc szóban, írásban bárkiről legyen is szó. De ha pontról pontra követjük és megfigyelőként részesei leszünk annak a könyörtelen aszkézisnek, melyet Prohászka állandóan gyakorolt, akkor elhisszük, hogy szellemi csatáit nem önmagáért, hanem a *Dux generalis*-ért, Jézus Krisztusért vívta.

Emlékezzünk vissza arra a kifejezésre, melyet még Rómában vetett papírra: „*Férfias alázat*”.

3. „Férfias alázat”

Az alázathoz az akarat és az ítélet erőssége szükséges. Tudjuk, hogy az erények nem egymástól izoláltan élnek és működnek. A *humilitas* és a *fortitudo*, vagyis az alázat és az erősség lelke egymásba kapaszkodva megdöbbséget tud gyakorolni a világban. A szent papok alázatosak, ugyanakkor rettenthetetlenek. A most következő fejezetben szándékosan mutatok rá azokra az epizódokra, melyekből erő, tűz, energia árad, hogy ezzel is érzékeltessem, micsoda virtus (erény) feszül Prohászka kiharcolt alázatában.

A csendesebbnek tűnő esztergomi első évek után lelkéből kitör az apostoli tűz, és úgy érzi, hogy most új korszak kezdődik az életében. Erre még püspök korában is élénken emlékezik. Megjelenik előtte az esztergomi bazilika hatalmas oszlopsoraival: „*Mint Sámson álltam ott, nem hogy ledöntsem az oszlopokat, hanem hogy erejükből erős legyek. Szimbólum volt nekem az az oszlopsor s győzelmi diadalkapu.*” (1912. máj. 15.)

Mivel a szemináriumban egyelőre még nincs lehetősége akcióba lendülnie, mert „csak” tanár, egy a tanári kar tagjai közül, ezért máshol keres munkalehetőséget az apostolságra. Az az alázat ugyanis, amiért eddig harcolt, nem valami férfiatlan, passzív álszenteskedés, hanem virtus, mely lelkessé, igazi reális célokért küzdővé teszi az embert. Közben ugyanis állandóan hallja a figyelmeztetéseket: „*ne szunnyadj, ne töpörödjél! Óh, bár lelkem életté és erővé válnék!*” (1884. okt. 31.) Ennek a belső parancsnak engedelmeskedik, amikor jelentkezik egykori tanáránál, Zádori János prelátusnál, a *Magyar Sion* főszerkesztőjénél, aki már első cikkének olvasásakor felfigyel rá, és meglátja benne a jövő íróját.

Közben figyeljük meg, milyen próbákon át vezeti őt az Úr, hogy alázatában

megegyezik. Ha nem járta volna végig az alázat kemény iskoláját, aligha fogadta volna el a főszerkesztő feltételét, hogy csak akkor szerepelhet az ország legismertebb folyóiratában, ha álneven ír. A szélsőségesen patrióta Zádori ugyanis ilyen idegen hangzású író, mint „Prohászka”, nem szerepeltetett a folyóiratában. „*Majd én keresek valami jó magyar nevet.*”¹ – mondotta. Még a választás jogát is magának tartotta fenn a főszerkesztő, így Prohászka is csak a lap legközelebbi számából tudta meg, hogy Petheő Rudolf² lesz írói álneve. Mindezt 35 évvel később ő maga mondta el mosolyogva. Ekkor már jól tudta, hogy ha ezen megsértődik, és visszakéri Assisi Szent Ferencről szóló tanulmányát, megbukott volna az alázat vizsgáján, hiszen aki mindenben könnyen megsértődik, bizonyoságot tesz gögjéről.

Eleinte stílusa nehézkes, mondatfűzésein érződik a germanizmus, de hihetetlen gyorsasággal a legjobb magyar prózaírók között találjuk azt a Prohászkát, aki csak elemista korában tanulta meg a magyar nyelvet.³

Mire használta fel írói képességét? Ezzel is Istent akarta szolgálni: „*Csak hitből és hitért... írni, olvasni, cikkezni... Nem érzéket; lelket és életet! Buzgón. Tudva, hogy jó papokat akarunk, s az nagy dolog... Be kell folynom! Mozgatnom, irányt adnom.*” (1898. aug. 7.)

Látta, hogy milyen siralmas állapotban van a papképzés és milyen szánsághoz az egyháziak műveltségi szintje, és mivel közvetlenül nem tudott ezen változtatni, tudatosan vállalta az írástudók akkor még igen nehéz hivatását. Kezdetben 850 volt az előfizetők száma, de ez is elegendő volt számára ahhoz, hogy megszólítsa olvasóit. Nem magáért és nem a maga tudásának csillogtatásáért írt, hanem alázatból, a magyar egyház felemelkedéséért: „*Ó, ha volna tollam, éles, mint a kard, hegyes, mint a tű, ropogós és tápláló... Fölkelteni, fölkelteni a mámból ezt a papságot... fölkelteni az egyháziak öntudatát, mely nem lapul... Kiöntöm lelkem apostoli szikráját!... Amim van, Istennek ajánlom.*” (1886. szept. 19.)

Íme egy újabb talentum, melyet felfedez magában, és azonnal felajánlja Istennek, hogy ne öncélú legyen mindaz, amit ezután írni fog, hanem az eddig annyira hiányolt „egyházi öntudat felkeltése”, vagyis apostoli munka.

Jellemző a fiatal Prohászkára, hogy tollával harcolni akar. Napi 8–10 órán keresztül írta cikkeit még ma is látható egyszerű, deszkából készült pulpitusa előtt állva. Rettenthetetlen volt, ha Isten ügyét kellett megvédenie. Érezték olvasói, hogy kezében a toll valóban „éles, hegyes kard.”

Ez a szellemi kard azóta vált még élesebbé, amikor Zádori lemondott a főszerkesztőségről a fiatal generáció javára. 1887-től négy teológiai tanár vette át a szerkesztést, köztük Prohászka Ottokár. Az első számban ő írta a terjedelmes *Programmunk* című tájékoztatót⁴, melyben kijelenti, hogy a *Magyar Sion* ezentúl nyílt hadat indít a közöny, „*az indifferenzizmus rettenetes lélekirtása ellen, mely meghalad minden fogalmat*”. Szándékosan

¹ Élet 1918, 960. o. (az októberi ünnepi szám Prohászka 60. születésnap-jára)

² Első tanulmánya *Emléksorok Assisi sz[ent] Ferencz születésének 7. százados évfordulójára* címmel jelent meg az Új Magyar Sion 1882-és évfolyamában a 721–730. oldalon.

³ Írói „csúcsteljesítménye” *A Pilis hegyén*, amelyet a nagy hírű Kisfaludy Társaság székfoglalójára írt (ÖM 8, 78–92). Legújabb kiadása: *Prohászka írásai – I* (szerk. Barlay Ö. Szabolcs), Székesfehérvár 2001. Schütz Antal szerint: „Prohászka nagy író. Nyilván a legnagyobbak közül való, kiket magáénak vall a magyar irodalom, hol hivatva van egészen külön helyet foglalni és alighanem hosszú időig versenytárs nélkül betölteni; de világirodalmi relációban is a vallási irodalom legnagyobbjai közül való, kit egy Szent Ágostonnak, Pascalnak, Newmannek melléje, részben föléje kell helyezni.” (Schütz, 12. o.). Lásd szintén Sik Sándor: *Gárdonyi, Ady, Prohászka*, Pallas Rt., Budapest 295–394. o. Sik Sándor már hetven évvel ezelőtt a szegedi egyetem katedráján ezt tanította: Prohászkát a múlt század legnagyobb magyar prózaírói közé kell sorolnunk.

⁴ Horváth Ferenc – Kereszty Géza – Prohászka Ottokár – Walter Gyula: *Programmunk*, Magyar Sion 1887, 1–10. o. Az újság neve megalapításától 1869-ig *Magyar Sion*, 1870-től 1886-ig *Új Magyar Sion*, és 1887-től újra *Magyar Sion* volt.

említi a

3–4. oldalon Josef Görres nevét, aki a német egyházüldözés, a *Kulturkampf*¹ idején „nem tintával, hanem tűzzel írt, azért égette ki a szellemi tespedés fekélyeit... nyaka közé csapott a német közönségnek s talpra állította nemzetét”.

E könyvnek nem lehet feladata a részletkérdések tudományos elemzése, ezt mások, én magam is a különböző tanulmányainkban, konferencia sorozatokban megtettük. Ezért itt csupán utalunk arra a sokak számára szokatlanul hangzó, ám az aszketika-misztikában jól ismert tényre, hogy az alázat erényében roppant kegyelmi (isteni) energiák feszülnek, melyek képesek az önmagát alázatra nevelő embert az Isten legharciasabb lovagjává avatni. (Gondoljunk Mindszenty hercegprímásra, a szintén boldoggáavatásra váró rettenthetetlen főpapra, akinek Prohászka volt a példaképe.²) A fejezetnek ebben a részében épp ezt szeretnénk bemutatni Prohászka életszentségére vonatkoztatva.

Bizonyára nem véletlen, hogy ő Szent Mihály főangyalnak lelkes csodálója és harciasságának utánzója volt teológus korától kezdve. Az Isten ügyének, az egyház sáncainak félelmetes védője és bajnoka volt az általa szerkesztett, 1895-ben indított *Esztergom* című társadalmi és politikai hetilap hasábjain is. Minden számban, ha kellett, itt is „nyaka közé csapott” azoknak, akik a kereszténység és a nemzet megrontóivá váltak rossz példájukkal.

Külön fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy Prohászka ebben a kérdésben sem volt személyválogató, és ha az Isten ügye, az egyházas szellem veszélyben forgott, felemelte szavát, ha kellett a főpapok ellen is. Egyetlen egy esetet emelek ki a számtalan egyéb közül: kemény kritikáját Samassa József egri érsekkel szemben. Amikor ugyanis a magyar püspöki karnak egyik legtekintélyesebb tagja, Samassa érsek, akit később a bécsi udvar nyomására Róma bíborossá is kreált, a Felsőház bizottsági ülésén beszédet mondott, azt Prohászka kénytelen volt az egyház legolvasottabb folyóiratában, a *Magyar Sion*-ban tollhegyre venni. Az érsek beszédében ugyanis olyan féligazságokat mondott, melyek az akkor már egyre erősödő liberalizmus malmára hajtották a vizet.

A *Samassa érsek beszédének filozófiája*³ című cikknek elején Prohászka leszögezi: „az érsek beszédét a katolikusok meghökkenve fogadták.” Samassa úgy fejezte ki magát, hogy azt könnyen félre lehetett érteni, mintha a művelt emberek kevésbé szorulnának rá a vallásra, mint a műveletlenek. Erre Prohászka azt írja, hogy az érsek „mintha idegen és nem katolikus hangon és nyelven szólott volna...” Sőt „oly elveket hirdet, melyek az egyházi tannal ellenkeznek.” (Mellékmondatként megjegyzem, hogy az érsek távoli rokona volt Prohászkanak, és már első, a püspöki kinevezését követő bemutatkozó látogatásánál azt mondta, hogy előbb-utóbb indexre fogja tétetni.⁴)

Amikor Prohászka ilyen és ehhez hasonló tanulmányokat írt, már az esztergomi szeminárium spirituálisa volt. Éppen ezért érthető azoknak a kérdés – legyenek azok kortársak vagy mai egyházi emberek – *hogyan lehet mindezt összeegyeztetni azzal az*

¹ Lásd 15. oldal 3. lábjegyzet.

² „Amikor Mindszenty József a szombathelyi szemináriumban volt, a magyar egyház egén egy csodálatos egyéniség tündökölt – Prohászka Otto-kár, székesfehérvári püspök. Prohászka maradandó hatást gyakorolt rá. Nem utánozta külsőleg, de a lelkét, a gondolkozását szorosan hozzá alakította. Prímás korában Prohászka a „nemzet nevelőjének” mondta és Szűzanya-tiszteletét az egész ország elé példaképnek állította. Prohászka szentnek tartotta és azt mondta, «aki arra van hivatva, hogy a nemzetnek a múltban, jelenben és jövőben alakítója legyen, annak szentnek kell lennie.»” (Füzér Julián: *Mindszenty bíboros, a szent*, Katolikus Magyarok Vasárnapija, Youngstown, USA, 386. o.)

³ *Magyar Sion* 1894, 733–746. o., Pethő dr. néven jelent meg.

⁴ Naplójában az index után Prohászka ezt írja: „De meg azért is éreztem magamat idegenül, mert nem lehet biztonságosan és bátorságosan dolgoznom, azt kell hinnem, hogy félreértések hinárrjába kerülök. Mily büszkén s bátran álltam én Samassa előtt, aki azt mondta nekem, mikor mint püspök tisztelegtem nála, hogy indexre tétet: «No, azt szeretném látni!» S íme, meg kellett látnom, amit lehetetlennek s képtelenségnek tartottam.” (1913. nov. 22.)

alázattal, melyről eddig meg akartam győzni az olvasót? Hiszen a papságra készülő teológusok spirituálisukban nem egy csendes, ájtatos előljárót láttak, aki feltétlen engedelmességre, a feletteseiktől való függőség, az alárendeltség szó nélküli elfogadására tanította őket, hanem gyakran keményen kritizált mindenkit, aki – hogy úgy mond – nem az ő ízlése szerint gondolkodott, cselekedett! Sőt – amint a most következő fejezetben kiderül – miatta felborult a kis- és nagyszeminárium nyugalma, és ami még megdöbbentőbb: ostromállapotot hirdettek ki az érte rajongó kispapok.

4. „A fekete bíboros”

Az előbb említett történetet ismerjük. A szemtanú, Shvoy Lajos esztergomi seminarista, visszaemlékezéseiben részletesen beszámolt a liberális párt színeiben korteskedő szemináriumi rektoruk és az egyházáért, hazájáért végsőkig harcoló spirituálisuk között kirobbant szellemi csatáról.¹ A kérdés önmagában is feljegyzésre méltó, de jelen esetben az teszi kimondottan fontossá, hogy a háttérben a főszereplő, Vaszary Kolos hercegprímás húzódik meg. Mivel Roszival rektor a hercegprímás tudtával és beleegyezésével vállalta a liberális párti képviselőiséget, Prohászka lényegében a hercegprímást bírálta, amikor kijelentette, hogy egy valódi keresztény ember liberális jelöltet soha nem választhat. Amikor egy másodéves teológus az *Alkotmány* című katolikus napilapban nyíltan kiállt Prohászka mellett, a rektor úgy döntött, hogy eltávolítja a teológus hallgatót a szemináriumból. Ekkor előbb sztrájkot, majd ostromállapotot hirdettek a kispapok, mondván, ha teológus társukat a rektor eltávolítja, legfőbb előljárójuk, a prímás pedig elhelyezi Prohászka, akkor a szeminárium minden tagja hazamegy.

Ismerjük a magyar egyháztörténelemben eddig soha nem hallott izgalmas epizód végét: Prohászka lelki gyermekének, gróf Majlátnak – a későbbi gyulafehérvári püspöknek – sikerült jobb belátásra bírni Vaszary bíborost, és nem bocsátottak el egy hallgatót sem, Prohászka sem helyeztette át, hanem menesztette saját kreatúráját, Roszival István kanonok rektort, a kormánypárti liberális képviselőt.

A győzelem tehát teljes! Csak az a kérdés, hogy eközben mi zajlott le Prohászka Ottokár spirituális lelkében. Mit csinált ezekben a napokban? Esetleg ő „fűtötte” a fiatal szíveket az ellenállásra? Vagy mérlegre tette az engedelmesség fogalmát? Prohászka imádkozott, térdelve adorált a tabernákulum előtt, és írt a liberalizmus és a liberális eszméktől megszédített papok, hívek megtévelyedéséről hetilapjában, az *Esztergom*-ban. Aznap este pedig, amikor a tanári kar ebédlőjében a prefektus felolvasta a prímás leiratát Roszival rektor leváltásáról, összehívta kispapjait a kápolnába, és arról elmélkedett előttük, hogy a vihar elmúlt, az égen szivárvány látható, kisütött a nap, és mindenki dolgozzon tovább Isten nagyobb dicsőségére.

Mindarra, amit eddig tárgyaltunk, vagyis Prohászka az ostromállapotot is kiprovokáló magatartására, illetve az azzal kapcsolatban felmerülő kételyünkre, – hogy összeegyeztethető-e ez az alázattal? –, csodálatraméltó választ találunk ezekben a hónapokban írt naplójegyzeteiben, melyek ismét az alázat lényegéről szólnak:

„Az alázat a) önismeret, hogy mi vagyok, mit bírok, mit érek b) helyzetemnek alapos fölismerése; tehát Istennel s emberrel szemben való elrendezkedés, objektív alapon. Azért az emberek sem nem imponálnak, sem nem vetjük meg őket. Tehetségeiket elismerjük, de nem juhászodunk, nem hunyászkodunk meg. Előttünk az érték az Isten... Az alázat tehát nagy erő; az erkölcsnek, a jellemnek, az isteninek preponderálása² az értelmén... a látszaton, az emberin... Az alázat függetlenség; tudja, hogy a fák az égig nem nőnek; nem veszi el a fejét a

¹ Vö. Barlay PA, 174. o.

² túlsúlya, hatalma

sikerekben éppúgy, mint balsorsban... Ha a dicséret lükteti szívemet, úgy hogy könnyen kibicsaklik az ész, az rossz.” (1895. nov. 12.)

Ez a titka az esztergomi spirituálisnak, és többek között ez a magyarázata annak a tiszteletnek, mindent odaadó szeretetnek, melyet kispapjai és tanártársai tanúsítottak Prohászka iránt.

De volt még sok más oka is ennek a feléje áradó szeretetnek. Mivel legtöbbjüknek gyóntatója és lelkivezetője is volt, ismerte örömeiket, bánatukat. Nem érezte velük lenyűgöző tudásának fölényét. Úgy volt közöttük a legnagyobb, hogy nem nyomta el személyiségüket, hanem segítette őket karakterük kibontakozásában. Egy szemináriumban minden kitudódik mindenkiről, hiszen egymás előtt zajlik az életük. Még azt is tudta, hogy ki nélkülöz és kinek nincs téli kabátja. Amikor egy alkalommal a szeminárium folyosóján szembejött vele egyszál reverendájában egy fázós teológus, megkérdezte tőle: miért nem vesz fel kabátot? „Mert nincs” – volt az egyszerű válasz. Az épp sétálni induló spirituális levetette a sajátját, odaadta a didergő kispapnak, ő pedig visszafordult, és szobájában a kopott, elhasznált kabátját húzta magára.¹

Mint minden fiatal, a szeminarista is roppant szeret kritizálni, mindent megfigyel, élére állít, és kegyetlenül levonja a következtetéseket. Spirituálisuk annyira azonosult az ő életükkel, hogy minden lépését megfigyelhették. Utána mentek a kápolnába megnézni, hogyan imádkozik, hogyan adorál: mozdulatlanul térdelve. Figyelték, hogy bármikor keresik, a könyvtár szobájában van és mindig ír. Szerették mint tanárt is, akinek előadása egészen más volt, mint a többi tanáré. Képtelenek voltak jegyzeteket készíteni, inkább ámulva hallgatták óráit (az egyik felvidéki kispap felkiáltott: Uram Isten, mi lehet ennek a fejében!²).

Szerették az egyszerűségét, és tudták róla, hogy nem fogad el kitüntetések, címeket, rangot. Maguk között így hívták: „*a fekete bíboros*”. Annál nagyobb kitüntetést nem kaphat senki az egyházban, mint amikor a kispapok tüntetik ki előjárójukat a *signum humilitatis*³-szal. Úgy tekintettek rá, mint legnagyobb példaképükre. És valóban, mindenben utánozták. E nélkül nem jött volna létre a *Regnum Marianum*, a hittanárok szellemi közössége sem, mely oly időtállóan bizonyult, hogy még a diktatúrát is túlélte, és mind a mai napig létezik. (Jellemző, hogy ma élő tagjai közül legismertebb az a Balás Béla – kaposvári püspök –, akit országszerte „Betonnak” neveznek.)

5. Az indexre tett püspök alázata

Bár Prohászkanak az Esztergomban töltött huszonkét éve alatt is többször nyílt alkalma arra, hogy bebizonyítsa, milyen fokot ért el az alázat gyakorlásában, az isteni Gondviselés még tartogatott számára egy nagy próbatételt, olyat, amibe sokan belebuktak.

Annyit máris előrebocsáthatunk, hogy ha nem járja végig az aszkézis kemény útját, és nem vértet fel magát olyan jól kipróbált fegyverzettel, mint ahogy arról az előbbi fejezetekben részletesen beszámoltam, akkor minden bizonnyal nem tudta volna ilyen fölényesen legyőzni azt az akadályt, amelyet épp arról az oldalról állítottak fel neki, ahonnan a legkevésbé várta. Hiszen életének minden percében épp a római Szentszéknek kívánt legjobb, leghűségesebb és legjobban kiképzett katonája lenni.

Szeretném felhívni mindazok figyelmét, akiknek kezében van letéve Prohászka püspök hírnevének, tekintélyének, népünk és az egyetemes egyház életére kiható utóéletének, boldoggáavatásának sorsa, hogy az indexre tétellel kapcsolatban a mostani pápa, XVI. Benedek – még mint a Hittani Kongregáció vezetője – engedélyt adott a legkiválóbb magyar

¹ Mócsy László tanítóképzői igazgató visszaemlékezései (HK, 167. cik-kely).

² *Élet*, 1918 (az októberi ünnepi szám Prohászka 60. születésnapjára)

³ az alázat kitüntetésével

egyháztörténésznek, Adriányi Gábornak, hogy tisztázza és hozzáférhetővé tegye ennek az igen szomorú és igaztalan ügynek minden részletét. A bonni professzor ezt megtette. Ezért nem akarván ismétlésekbe bocsátkozni, utalok az Apostoli Szentszék Könyvkiadójának, vagyis a Szent István Társulatnak Budapesten 2002-ben kiadott *Prohászka és a római index* című kötetére, melyben a szerző dokumentumokkal alátámasztva kijelenti: „*Hogy éppen a magyar katolicizmus legjelentősebb egyénisége Pázmány után (†1637), az «Apostolus et Praeceptor Hungariae» lett megbélyegezve, botránya az egyháztörténelemnek. Felelősség terheli azon keveseket, de befolyásos személyeket, akik minden követ megmozgattak, hogy egy szellemi óriást és egy szent életű, apostoli lelkipásztort gúzsba kössenek.*” (95. o.)

A megbélyegzett püspök aláíratát elemző írásomnak teljesebb megértéséhez még egy mondatot kell idéznem Adriányi könyvéből: „*Bizonyos, hogy az esztergomi consilium a vigilantia¹ és Vaszary primás feljelentése nélkül a római Index Kongregáció Szabó Szádok² minden izgatása ellenére sem cenzúrázta volna meg Prohászkát... De erre Esztergomból biztatást kapott.*” (uo.)

Lényegében tehát nekünk sokkal nagyobb területet kell vizsgálódásunk tárgyává tenni. Prohászkának ugyanis minden jóhiszemősége ellenére rá kellett ébrednie arra, hogy itthon, saját egyházában, egy ellentábor minden eszközt megragad, még a besúgástól sem riadva vissza, hogy lehetetlenné tegye apostoli munkáját és reformtörekvéseinek érvényesülését.

Feladatom az, hogy megvizsgáljam, milyen reakciót váltott ki Prohászka lelkéből ez a hátbatámadás, és vajon alázatos tudott-e maradni egy olyan helyzetben, amikor legfőbb előljárói ország-világ előtt, de még politikai és társadalmi ellenfelei előtt is megszégyenítették őt. A legfájóbb sebet azáltal kapta, hogy ellenségei most már reformeszméire is azt válaszolhatták: *íme, ez már Rómának is sok!*

Elsőként azt vizsgálom, hogy felettesei milyen megalázó eszközöket használtak fel indexre tételénél. Naplóiból egyértelműen kiolvasható, hogy itt-ott hallott már domonkos és jezsuita berkekből származó kritikákról, de arra legrosszabb álmában sem gondolt, hogy háta mögött valódi összeesküvés készül, méghozzá egykori fellegvárából, a Magyar Sionból megszervezve. Az 1911. év júniusának elején a stájeri Alpokban tartózkodott, Tragösbén, hogy élvezze a hegyekben nyári szabadságát. Később – pontosan 1911. június 11-én – a postás egy borítékot adott át neki. A bécsi Nunciatúra küldte a névre szóló levelet.³ Szó szerint ezeket írja naplójegyzeteiben: „*Kinyitom, hát mintha tiszta kék égből villám csapott volna belém, olvasom, hogy indexre kerültem. Az intellektualizmus túlhajtásai, A modern katolicizmus s az Egyházi Közlöny egy cikke.*” (1911. jún.)

Az első reakálás, a megdöbbenés szavaiból látható, hogy nemcsak egykori barátai, kollégái, tanítványai, de még a püspöki karból sem volt senki, aki figyelmeztette volna, hogy nem egészen egy éve, pontosan 1910. augusztus 16-óta⁴ mi készül ellene az esztergomi érseki palotában az úgynevezett vigilantia bizottságban.

De ha a fent említett esztergomi szemináriumban kirobbant ostromállapot miatt vérig sértett hercegprímástól nem is volt várható a figyelmeztetés⁵, az még vészjóslóbb volt, hogy Róma sem tartotta érdemesnek, hogy a megbélyegző indexre tétel előtt értesítse őt. Pedig *ezt az egyházjog az illetékes vatikáni hatóságoknak előírja*. Már 150 éve érvényben volt XIV. Benedek pápa előírása, hogy püspökök esetében az indexre tétel előtt meg kell őket hallgatni,

¹X. Piusz pápa *Pascendi Dominici Gregis* című 1907. szept. 8-án kibocsátott enciklikája a modernizmus ellen előírta, hogy a püspökök egyház-megyéjükben a hit tisztaságának megőrzése érdekében egy bizottságot, az úgynevezett „consilium a vigilantia”-t állítsanak fel.

²Dominikánus teológus (1869–1956), a római „Collegio Pontificio Ange-lico” dogmatika tanára és rektora.

³Lásd Rezek Román: *Három válasz Prohászka kérdőjeleire*, Vigilia, 1974/12, 825. o.

⁴A *consilium a vigilantia* elnöke 1910. aug. 16-án körlevelet intézett a bizottság tagjaihoz, hogy Prohászka egy hónappal azelőtt nyomtatásban megjelent előadása („*Az intellektualizmus túlhajtásai*”) ellen névtelen feljelentés érkezett.

⁵Lásd erről bővebben az 55. oldalon kezdődő „A fekete bíboros” című szakaszt.

hogy előbb elmondhassák véleményüket és tisztázhassák álláspontjaikat.¹ Erre bőven lett volna idő Prohászka esetében is, hiszen az Index Kongregáció 1911 májusától napirendre tűzte a Vaszary bíboros kézjeggyel ellátott feljelentés érdemi tárgyalását több bíboros részvételével.

A rövid háttérelmezéshez még annyit meg kell említenünk, hogy 1911 júniusában Prohászka nem sejtette, hogy az Index Kongregációt informáló magyar egyházi körök nem elégedtek meg könyveinek betiltásával, hanem őt magát akarták eltiltani az egész országot megmozgató missziós tevékenységétől. (Ezeket a titkos jelentéseket tárta fel könyvében Adriányi egyháztörténész.)

Mivel szerencsére ez a terv csírájában megbukott, és később az új pápa, XV. Benedek eltávolította Rómából a terv kitalálóját és ágenseit, valószínűleg Prohászka erről nem szerzett részletes információt. Ennek ellenére éveknek kellett eltelniük, mire begyógyultak az igaztalan vádakra épült index-botrány sebei.

Ezek után azt igyekszem megmutatni, hogy milyen mélyre hatoltak ezek a sebek, másrészt mi állította vissza egyensúlyát, és hogy lett mégis az egész ország tanítója és apostola.

A tragikus esemény kirobbanásakor Prohászka 53 éves volt. Ekkor már országos híresszónok, tudós, író, közéleti férfi. Úgy mondják, hogy minél nagyobb tekintélye van valakinek, annál nehezebb elviselnie a megszegyenyítést. Márpedig ő ezt joggal annak minősítette. Legközelebbi püspök barátjának, Majláth Gusztávnak írt levelében olvashatunk erről: „*Kívánom az ellenfeleimnek, kik velem ezt a csúfságot megtették, hogy szolgálják jobb sikerrel az Egyházat, mint ahogy én tettem.*”² Igen! Ez komoly megszegyenyítés, valóban csúfság volt! Ennek szellemében írta Majláth püspök a pápának, hogy az orvosságnak szánt indexre tétel rosszabb lett a betegségnél.³

Még mielőtt tovább vizsgálnám a sebeket és azoknak fájdalmas szövődményeit, sürgősen be kell számolnom Prohászkanak arról az éjszakai adorációjáról, mely alázatáról szóló fejezetünk legértékesebb gyöngyszeme. Irma húga, aki a székesfehérvári püspökségen lakott és vezette a háztartást, elmondta, hogy püspöktestvére június 28-án késő este bement a kápolnába, minden gyertyát meggyújtott, és egész éjjel térdelve imádkozott egyedül. Másnap, június 29-én kézzel megírta levelét Rómába: „*...kötelességemnek eleget teszek, és magam a Szentszék ítéletének alávetem...*” (a levél teljes szövegét később idézem, lásd 59. oldal).

Annak ellenére döntött így, hogy igazságtalannak és méltatlannak tartotta Róma döntését. Hónapokig, sőt évekig vérző sebeket okozott mindaz, amit és ahogyan tettek vele, de *győzött lelkében az alázat és az engedelmesség*. Az a magvetés, amit a kegyelem 30 éven át művelt a lelkében, most hozta meg gyümölcsét. Itt, ezen az éjszakai adoráción váltotta valóra, amit már Rómában vallott és leírt: „*Én = semmi.*” (1878. okt. 17.) vagy „*Ó, én a semmi.*” (1881. okt. 19.)

Legnagyobb kincsét áldozta fel: önmagát tette a püspöki kápolna oltárára, ahol naponta bemutatta szentmiseáldozatát. Ezen az éjszaka maga Jézus kötötte be lelkének legmélyebb sebeit, melyek életveszélyesek voltak, hiszen „*ütőereket*” ért a váratlan vágás. Éppen ő harcolt legbátrabban az egyházért, és most egyházhűségét vonták kétségbe ország-világ előtt.

Ha a boldoggáavatás egyik nélkülözhetetlen feltétele az erények hősiegy gyakorlása, akkor azt kell mondanunk, hogy Prohászka ennek a feltételnek maximálisan megfelelt.

Azonban azt is érzékeltetni szeretném, hogy eközben mennyi szenvedést élt át. Ezért betekintünk az erre vonatkozó dokumentumokba is. Ezzel még nyilvánvalóbbá válik alázatos

¹ Lásd az 1753. július 9-én kibocsátott „*Sollicita ac provida*” kezdetű bul-lát.

² Prohászka az index-ügy kapcsán két levelet írt Majláth Gusztávnak. En-nek az első levélnek dátuma 1911. jún. 17. (lásd Vendég). A második le-vél június 29-i keltezésű, szövegét lásd *Vigilia*, 1974. december, 830. o. Itt ezekből a levelekből idézünk.

³ 1911. június 28-án (lásd Adriányi, 65. o.).

engedelmességének értéke.

Az első napokban, hónapokban még találunk naplójegyzeteiben, leveleiben olyan kifejezéseket, melyekből pontosan kielemezhető, hogyan is vélekedett erről a váratlanul jött vádaskodásról. Bár ő maga is elismerte, hogy pl. *Az intellektualizmus túlhajtásai* című akadémiai székfoglalójának szövegében pontosabban kellett volna fogalmaznia néhány megállapítást, számára nem a kritika, a figyelmeztetés, hanem az indexre tétel módszere, az eljárás stílusa volt elviselhetetlen. A dekrétum kézhezvétele után hat nappal, június 17-én (tehát még a Rómába küldött levele előtt!) Majláth püspöknek, barátjának arról ír, hogy alapján véve nem a saját megaláztatása fáj a legjobban, hanem a *Mater Ecclesianak*, az annyira szeretett Anyaszentegyháznak a tekintélyét félti. Tehát a „hogyanról” van itt szó: „*az egész egyházi szisztéma ellen mélységes undort érzek, s meg vagyok győződve, hogy az ügy, melyet így kezelnek, el van veszve*”.

Néhány nappal később, június 29-én ezt megint nyomatékkal kifejti egy újabb, Majláthnak írt levelében: „*tehát nem ez az én problémám, hanem az, hogy látom, hogy az Egyház így, ezzel a lekötöttséggel, mikor már cikkeket tesznek indexre s mikor így orvul támadnak, ... nem boldogulhat.*” Ekkor még érdes a stílusa és ilyen szavak is kikerülnek tolla alól: „*Marhácska nem vagyok, hogy kérődzsem.*”

Az első reagálások tehát még nyerek, és érződik rajtuk a felháborodás. A Majláthnak írt levelekből látható, hogy mennyi kísértéssel kellett megküzdenie, hiszen megfordult lelkében a lemondás is: „*én el is megyek innen, ha kell; leköszönök minden emóció nélkül*”. Ekkor még az az elhatározás élt benne, hogy nem akar Rómába se menni. Talán azért, mert magyar feljelentőivel nem akart találkozni? Tény, hogy Majláthnak írt második levelét ezzel a mondatlal fejezi be: „*Rómába nem megyek, inkább Isten felé a hegyre.*”

Lelkében a nagy fordulatot a kápolnában tartott éjszakai virrasztás hozta. Az első napok túlságosan felborzolták idegeit. Érthető, mert ilyen helyzetben eddig soha nem volt, és napok kellettek, míg mindent a maga megfelelő helyére tudott tenni. De ehhez egy nagy párbeszédre volt szüksége a tabernákulum Urával, Jézus Krisztussal.

Hogy ez a teljes és végleges rend valóban helyreállt, igazolja az a kézzel írt latin levél, melyet az adoráció után az Index Kongregáció bíboros prefektusának, Francesco Della Volpe-nak írt és magyarul ezt tartalmazza:

„*Mivel a Szentszék legfőbb tanítóhivatalát hitünkkel valljuk, így a római kongregációk, azaz az Index Kongregáció döntéseit és útmutatásait is követjük és elfogadjuk: ezért kötelességemnek eleget teszek, és magam a Szentszék ítéletének alávetem. Az igazság jelenlegi harcában a tévedések ellen készségesen és alázatos lélekkel fogadom a legfőbb tanítóhivatal döntését és utasítását. És benső meggyőződésből azokat a kisebb dolgokat is, amelyek ellen kifogás merült fel, visszavonom.*”¹

Feltűnő lelki béke, nyugalom és határozottság figyelhető meg a Rómába küldött engedelmességi nyilatkozat utáni időszakban. Alázatos magatartásában az is közrejátszott, hogy rádöbbsent, mekkora kárt okozott országszerte a hívek körében a Rómából jött fegyelmi. Nem véletlen, hogy 1912. február 19-én a mélyen hívő kultuszminiszter, gróf Zichy János a vatikáni államtitkárnak küldött francia nyelven írt levelében utalt arra, hogy csupán Prohászka példát mutató alázatos engedelmességének köszönhető, hogy a magyar egyházban nem vezetett szakadáshoz a minden előzetes figyelmeztetés nélkül érkezett indexre tétel. Ezért kéri a Szentszék, hogy a továbbiakban álljon el a hasonló módszertől.² Levelében szó szerint ez olvasható: „... si... Mgr. Prohászka ... ne se soumettait pas à la décision du Saint-Siège, ce serait très dangereux pour le catholicisme: là pourrait se trouver l'origine d'un

¹ Lásd Adriányi, 65. o. és 14. sz. melléklet. Prohászka levelének teljes latin szövegét lásd e könyv 1. számú függelékében (75. o.)

² Lásd Adriányi, 85–87. o.

schisme, et des plus graves ... peut-être, l'élite des catholiques hongrois.”¹ Egykori tanára előre látta, hogy Prohászka éleslátása, zseniális elmeéle később konfliktusokba is belesodorhatja, ha alázata nem győzi le. „Mazella bíboros, volt tanára, akiről oly kegyelettel emlékezik meg naplójában, azt mondta róla röviddel [Rómából való] távozása után:

Prohászka olyan nagy elme, hogy milliókra fog hatni. Ha eretnek lenne, milliókat zavarna meg; ha pedig mindig ilyen buzgó marad, rendkívüli szolgálatokat fog tenni az egyháznak.”²

Tény, hogy ha Prohászka nem csendesíti le a robbanásig feszült kedélyeket, lángba borult volna a magyar egyház nagy része, különösen az értelmiségiek. Hogy ez mennyire így volt, gróf Zichy előbb említett levelén kívül idézem Büttner Ferenc egykori germanikus növendék visszaemlékezésének egy mondatát: „Az indexre tétel idejének liberális-szabadkőműves társadalma azt várta Prohászkaótól, hogy szembefordul Rómával, schizmát csinál, és magával viszi fél Magyarországot”.³ Naplójába feljegyezte: „*repül felém mindenfelől a megsajnáló és vigasztaló levél; levelek, melyek mély bepillantást engednek az általános felfogásba s a közérzésbe... Legközelebbi híveim, a Szoc. Missz. [nővérek]... alig tudtak magukhoz térni; az Ecclesiát, mely engem sújt, nem tudták megérteni. Úgy fogták fel ésszel, hogy hát mi is az a veszedelem, mely belőlem áramlik.*” (1911. júl.)

Prohászka azonnal átlátta, hogy mit kell cselekednie: „*Én mindenütt csitítottam a lelkeket... s feltettem magamban, hogy éppen úgy dolgozom, konferenciázom, lelki gyakorlatozom ezentúl is. A leveleket mind megsemmisítettem; nem maradt hírmondónak sem belőlük.*” Csak ilyen radikális módszerekkel tudta helyreállítani a békét a lelkekben. A missziós nővérek feljegyezték, hogy amikor valaki mégis előhozta az index-ügyet, kedvesen, de igen határozottan csak ennyit mondott: „*Kedves leányom... vannak helyzetek, amikor nem kritizálunk, hanem engedelmeskedünk!*”⁴

A naplók tüzetesebb átolvasása közben még egy fontos momentumra hívom fel a figyelmet: Egy hónap elegendő volt számára, hogy alázatban megfegyverezett lelke felülemelkedjék a háttérjáratok undort keltő (Prohászka szavai) viselkedésén, és visszamenjen a stájeri Alpokba, a Balschof-villába, mert itt a hegyi patakok világában nagyon közel van az Istenhez: „*Az ilyen vidék kongeniális a szellemmel, a lélekkel... Ezek tisztítják az érzéseket s mossák le s viszik el a... piszkot... Azt te tudod, Uram, hogy szeretlek és szívlek s élvezlek... Itt vagyok én otthon!*” (1911. júl. 22.)

Ez megint a régi Prohászka! A rágalom, a rosszakarat, a jellemtelenség néhány napig megpróbálja kibillenteni egyensúlyából, de elég egy éjszakai virrasztás, és megy fel a hegyekre. Úgy, ahogy írta Majlátnak, leghűségesebb barátjának június 29-én: „*Rómába nem megyek, inkább Isten felé a hegyre.*”

Ha akkor nem is ment Rómába, de a következő évben, 1912 októberében igen. Ezt eddig is tudtuk, de Horváth Kálmán gyűjtéséből új adatok kerültek elő annak a Büttner Ferencnek a visszaemlékezéséből, aki abban az időben végezte Rómában tanulmányait, és elkísérte főpásztorát a pápai kihallgatásra. Írja, hogy „*püspökatyá rendkívül idegesen várta első találkozását Őszentségével az indexretétel után.*” Az audiencia a pápa dolgozószobájában történt és körülbelül 25 percig tartott. „*Amilyen ideges volt püspökatyánk a Vatikánba menet és a várakozási idő alatt, most olyan rendkívül jó hangulatban volt visszajövet.* Csupa öröm, jókedv és tréfa volt, majd ki nem estünk a kocsiból neveltünkben.” De még ennél is fontosabb és megszívlelendőbb az az epizód, mely egykori évfolyamtársának, a jezsuita P. Hilgersnek szobájában zajlott le ugyanezen alkalommal. „*Herr Büttner, was ist heute mit dem*

¹ Adriányi, 204. o. A szöveg magyar fordítása: „Ha Prohászka nem veti magát alá a Szentszék döntésének, az a katolicizmusra veszélyes lehetett volna. Még egy szakadás kezdetét is jelenthette volna, és – ami még súlyosabb – esetleg a magyar katolikus elitet is magával rántotta volna.”

² Schütz, 32. o.

³ HK, 221. cikkely.

⁴ Özv. Follinus Árpádné, Darnay Margit visszaemlékezése (HK, 1147. cik-kely).

Otto geschehen?... Mi történt Ottokárral? Ebéd előtt a szobámban olyan csintalanul jókedvű volt, körülugrált a szobámban, majdhogya nem a fejét verte a mennyezetbe”. Utána „meghatódottan észrevételezte püspökatyánk mélységes hűségét az Egyházhoz és a Pápához, és nagy alázatosságát, mert csak ilyen nagy lelket tud ennyire boldoggá tenni Öszentsége néhány jószágo szava.”¹

Ez a különbség az egocentrikus, a saját sebeivel foglalkozó, önsajnáló, öntelt magatartás és az Isten-centrikus, magát semminek tartó, éppen ezért a sértéseken magát túltevő alázatos magatartás között. Prohászka ezt a próbát is kiállta. *Frenetikus győzelmet aratott!* Ez a kifejezés is tőle való, egy későbbi feljegyzéséből, amikor szintén az alázatról írt. Azt ugyanis a naplóinak ismerői észrevehették, hogy idősebb korában egyre ritkábban ír az alázatról. A világháború apokalipszise, a rengeteg gyászoló és síró ember kínja elfelejtette vele a régi sérelmeket. Ez az a korszak az életében, amikor már nem beszél, nem ír az alázatról, hanem gyakorolja, vérévé vált ez az erény, és ezzel volt legnagyobb hatással az emberekre.

1923. október 16-án csodálatos meditációt örökít meg naplójában. Két misztériumról ír. A *tisztaságról*, mely a vizek szenvedélye: lemosni a piszkot, és az *alázatról*. Most először nevezi misztériumnak. Látjuk, hogy miért (részlet):

„Miért ministrare és nem ministrari²? Miért a testvérek lábaihoz? A nagy radikális Isten-állítás miatt, a nagy radikális önmagából-kikelés, s Istenbe mindenestül való kapcsolódás miatt... Embernek nem jár semmi; sem első hely; sem ülőhely; sem kitüntető előkelőség, sem társai fölé emelkedés – soli Deo honor³! Az alázat ezt a nagy realizmust hirdeti... Aki az alázatot vagy éppen a megalázást szereti, annak lelke frenetikus győzelmi éneket harsogtat az égbenyúló lépcső legalsó fokán. Az látja az angyalokat jönni-menni, s látja, hogy neki nyújtják a lantot, mely csak az alázatosnak... ujjai alatt zsendül meg... Más út nem a mi utunk; az nem út, az céltalan, csúnya kamasztoporzékolás. A «ministri Dei», a «ministerium Dei»⁴ a mi utunk, s a mi levegőnk, s az alázat ebbe állít bele.... helyünkre, utunkra, egészséges levegőnkbe.”

Aki ezeket a sorokat végigelmélkedti, meg fogja érteni, hogy miért nem érték el céljukat az index-botrány kieszelői. Sőt épp az ellenkezője történt, mint amit célul tűztek ki maguknak. Ők egy teológiai koncepció per ürügyén csírájában akarták megfojtani azt a diadalmas világnézetet hirdető modern keresztény mozgalmat, melynek Prohászka volt a motorja. Minden művét indexre akarták tétetni, el akarták hallgattatni Isten trubadúráját. De elszámították magukat, mert közben angyalok jöttek az égbenyúló lépcső legalsó fokán álló alázatos Prohászkaéhoz, és lantot nyújtottak át neki, „mely csak az alázatosnak ujjai alatt zsendül meg.”

Ki ismeri ma már a feljelentők nevét? Ki olvassa írásaikat? Ha nem írták volna meg az index-botrányban vállalt tevékenységüket, még azt sem tudnánk, hogy ki az a Szabó Szádok teológiai tanár... Elgondolásuk „céltalan, csúnya kamasztoporzékolás”. És milyen nagy kegyelem, hogy mi meg újból és újból elővehetjük Prohászka *Elmélkedések az Evangéliumról* című művének kötetét, melyet szintén indexre akartak tenni. És milyen kegyelem, hogy hallhatjuk azt az éteri muzsikát, amit az angyaloktól kapott lantján játszik nekünk az élő vizek forrásánál. Ez valóban az ő alázatának frenetikus győzelme.

¹ Lásd HK, 221. cikkely. Hilgersnek ez a megjegyzése annál is inkább fi-gyelemreméltó, mert ezt megelőzően két könyvet is írt az index témaköréről: *Der Index der verbotenen Bücher* (1904) és *Die Bücherverbote in Papstbriefen* (1907).

² szolgálni és nem szolgáltatva lenni

³ tisztelet egyedül Istennek jár

⁴ Isten szolgálai, Isten szolgálata

Prohászkanál, mint minden, az alázat sem elméletből állt, hanem étellel telített valóság és gyakorlás volt. Ezt igazolja az a megrendítő beszámoló, melyet egy nővér jegyzett fel: „Az egyik nővér ... beütötte a fejét. Ahogy ment a kötözésre, a lépcsőn folyt a vére. Prohászka püspök úr utána ment és minden vércseppnél letérdelt, és feltörölte ezekkel a szavakkal: «Egy embernek a vérét, aki minden nap áldozik, úgy kell megbecsülnünk, mint Krisztusnak a vérét.»”¹ Ebben a térdelő gesztusban összefoglalva minden benne van, amit eddig alázatáról mondani tudtam.

Életszentség elképzelhetetlen alázat nélkül. Sőt a lelki irodalom azt tanítja, hogy az alázat az életszentség fokmérője. Szándékosan választottam Prohászka életszentségének bizonyítására alázatát. Ez a magyarázata annak, hogy a nép körében az alázat csúcsára eljutottakat egyetlen szóval illetik: szent.

Rómában történt. Prohászka az egyik templomban misére készül és felölti magára a miseruhát. Közben a sekrestyés fráter rángatja Viszota kanonok reverendáját és mutogat a püspökre: „Il Santo!”² Aki ily mértékben gyakorolja az alázatot, az szent.

¹ Denisz nővér, a Szociális Missziótársulat tagja visszaemlékezése (HK, 112. cikkely).

² A Szent! Lásd HK, 489. cikkely.

VI. A boldoggáavatás buktatói és távlatai – Múlt – jelen – jövő

A Prohászka püspök életének titkairól szóló eme mű nem befejezett. Írójának életkörülményei miatt egyelőre ezek a fejezetek kerülnek nyomdába. De mégha lehetne és kellene is bővíteni a témákon, az megalapozottnak mondható az eddig elmondottak alapján is, hogy Prohászka Ottokár szentéletű ember, életszentségre törekvő pap volt. Ezt nemcsak szűkebb környezete tapasztalta, de országhárása során köztudottá és a nép legkülönbözőbb rétegei számára is meggyőződéssé, közös élménnyé vált.

Érthető, hogy sokan és egyre többen kérdezik: mi lehet az oka, hogy Prohászka Ottokárt halála után nyolcvankét évvel nemcsak hogy nem tisztelhetjük a magyar szentek körében, de még a boldoggáavatásra jelöltek listáján sem szerepel a neve?

Mint hivatásos történész, kötelességemnek érzem a feltárt dokumentumok alapján választ adni erre a kérdésre, még akkor is, ha eleve tudom, hogy ez egy sor kényes téma végiggondolásával jár együtt. Ugyanis óhatatlanul mérlegre kerülnek neves személyek olyan nyilatkozatai és döntései, melyek a hívők közös szándéka, közakarata ellenére a boldoggáavatási eljárás megakadályozását eredményezték. Ugyanakkor sokkal biztatóbb azon dokumentumoknak üzenete, melyek mutatják, hogy az akadályok egymás után zsugorodnak és tűnnek el. A vészfelhők nyomában szivárvány tűnik fel az égen!

Még mielőtt szemrevételezném a levéltári anyagot, egy bekezdés erejéig megemlítek egy olyan – sokak szerint bizarr, de mégis valós – adatot, melyet szükség esetén, tehát egyéb dokumentum hiányában a történelmi szaktudomány is bizonyítékként fogad el, ha hiteles tanú vallomása különben garantálja az adat valóságát.

Íme a ma már eltűntnek tekintendő, de még élő tanúval hitelesített adat. Horváth Kálmán, a Prohászka templom plébánosa, Shvoy Lajos megyéspüspök megbízásából minden Prohászka-ra vonatkozó adat összegyűjtése közben megszerezte azokat a naplójegyzetkből kivágott cédulákat, melyekről mi, tudományos kutatók, ma már tudunk. Az egykori titkár, Némethy Ernő önkényes akciója végzetes csonkítással járt volna, ha ezeket a kivágott cédulákat az utolsó percben Belon Gellért püspök nem mentette volna meg.

Amikor a Prohászka kézírásával írt, de az eredeti szövegből kivágott több száz cédula Horváth Kálmán kezéhez jutott, mint a hagyaték elkötelezett őrzője, megbízta a ma is élő *Petrócki Jánost*, hogy mindenegyes kivágott cédulát fényképezzen le. A nevezett tanúnak feltűnt az egyik cédula, melyet Prohászka 1919-ben írt és ez volt rajta: „*Holnap felakasztanak*.” Kun Béláék tervei közt szerepelt az egyházüldözés, és azt is tudjuk, hogy nem egy papot és püspököt a hívek mentettek és bujtattak épp a megtorlások és a kivégzések híre miatt. Prohászka nem menekült el. És bár őt nem végezték ki, de a püspökségen Prohászka kedvelt keresztjét szitává lötték.

Jogos a kérdés, mi köze van ennek a boldoggáavatáshoz? Ha a kérdés gyökeréig megyünk le, akkor megértjük, hogy miért. Azért, mert szomorúan kell megállapítanunk, hogy mártírhála esetén Prohászka már rég a boldogok között tisztelnénk. A vértanúság ugyanis önmagában elegendő a boldoggáavatáshoz. Ezzel szemben sokszor, mint Prohászka esetében is, félreértések, féltelmek és egyéb vélt akadályok nehezítik meg az eljárásnak akár csak a megindítását is.

Vizsgáljuk meg ezek után, milyen adatok állnak rendelkezésünkre az életszentség hírében élt és a nyolcvankét évvel ezelőtt elhunyt székesfehérvári püspök boldoggáavatásának kérdésében?

1. Egy keresztényt nem az utókor tesz szentté

Hanem az illető élete és erényei. Hogy Prohászka diák korától szent akart lenni, és hogy életének utolsó percéig ez volt legfőbb vágya és törekvése, ezt nemcsak saját írásai, de kortársainak egyöntetű vallomásai is tanúsítják. „*Szent akarok lenni minden áron.*” (1881. okt. 18.) – jelenti ki már teológus korában. Kortársai pedig úgy néztek rá, mint Jézus Krisztus alteregójára.

Tény azonban az is, hogy épp az életszentség tud sokak szemében szálka lenni. Különösen azok esetén, akik nem akarnak szentté válni. Másoknál meg azért, mert az illető élete, magatartása minduntalan a konverzió igényét vagy vádját támasztja fel bennük. Prohászka nem hagyta nyugton a főpapok, papok és hívők lelkiismeretét, de a nem hívőkéét sem. Vele szemben nem maradhatott senki közömbös. Ezért le kell szögeznünk a pusztá tényt: Prohászkanak nemcsak tisztelői és követői voltak, de számtalan bírálója, ellenlábas, sőt mi több, feljelentője is. Esztergomban épp úgy, mint Rómában. De ez nemcsak életében volt így, hanem utóéletében is, napjainkig. Épp az utolsó húsz év bizonyítja, hogy őt nem lehet elhallgattatni. A próféta mindig időszerű, különösen akkor és azok számára, akik találva érzik magukat, akiken jövőndölése vagy ostrom csattan.

2. Prohászka életének utolsó szakasza

Az indexre tétel, 1911 után közel két éven át a Szent Officium indexes megszállottjai, élükön P. Esser¹ és a magyar P. Szabó Szádok domonkosokkal nemcsak Prohászka többi írására akarták kiterjeszteni a tilalmat, de ki akarták kényszeríteni teljes elhallgattatását is. Gróf Zichy János kultuszminiszternek a vatikáni államtitkárhoz írt levele² megdöbbenetete a Szentszék illetékes vezetőit, és abbahagyták a Prohászka ellen indított hajszát. Az új pápa, XV. Benedek regnálása alapjaiban változtatta meg az index-ügyekkel megbízott hivatal összetételét. A mi esetünkben nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az új pápa 1917. március 25-én egy *motu proprio*³-val az egész Index Kongregációt feloszlatta, és P. Essert, „az inkvizítor domonkost” Rómából egy dél-olaszországi kolostorba száműzte⁴.

Prohászka visszanyerte régi apostoli lendületét, és valósággal égő tűzoszlopként, nemcsak mint tanító és apostol, de mint próféta is példátlan népszerűségnek örvendett, és élő szentként hallgatták, nézték, csodálták. 1927. április elsején történő agyvérzését az Egyetemi templom szószékén szintén égi jelnek tekintette mindenki. Olyan temetése volt, amilyenre a nemzet életében sem előtte, sem azóta nem volt példa.

A székesfehérvári temető kápolnájában, majd 1938-tól a sírja fölé emelt kupolás templomban zarándokok százai, ezrei keresték fel, és az imameghallgatásokat emléktáblákkal jelezték a hívek. Shvoy Lajos, Prohászka lelkipyermeke és püspökutódja a mielőbbi boldoggáavatást szerette volna elindítani.

Itt kezdődött a boldoggáavatás *buktatóinak* a sorozata, amelyeket nem drámainak, hanem tragikusnak nevezhetünk. Ebben a fejezetben nem szubjektív megállapításokra fogunk hivatkozni, hanem a *Prohászka Archivum* dokumentumaira.

¹ Thomas Esser (1850–1926) német dominikánus szerzetes, az Index Kongregáció mindenható titkára 1900-tól 1917-ig, annak feloszlatásáig.

² Lásd 59. o.

³ a. m. saját kezdeményezéséből (a pápa saját kezdeményezésére – nem va-lakinek a kérvénye alapján – kiadott rendelkezés)

⁴ Lásd Adriányi, 25–26. o.

3. 1942. január¹

Tizenöt év telt el Prohászka püspök halála óta. Hogy egy nagyműveltségű teológiai tanár hogyan látta akkor a szentéletű püspök utóéletének másfél évtizedét, szó szerint idézem hat oldalra terjedő levelének néhány bekezdését:

„Az országban ... egyházi és világi barátaink ... Ottokár püspök műveit újra előszedték a könyvszekrényből ... A debreceni piarista hittanár ... elmondotta, hogy a gimnázium diákjaival nem bírt sem a kongregáció, sem az önképzőkör segítségével. Ottokár püspök mély tisztelete sarkalta arra, hogy ... szervezze meg a Prohászka kört a diákok között. Prohászkaival megfogta a diákok lelkét, és azóta sok a gyónója és sok az áldozója és főleg tisztultabb és mélyebb a növendékek gondolkozása... Én magam és még többen ... tanárok sem akarjuk a felelősséget vállalni, hogy Prohászka Ottokár szent emlékét nem adjuk át méltóan a következő nemzedéknek... Visszanyomhatatlan volt már népünk kívánsága és egyre nagyobb a csodálkozása, hogy már két komoly szenttéavatási per is indult és Ottokár püspökről meg senki nem gondoskodik. Közben egyre jobban gyarapodtak ... sírjánál – kezdettől eddig 144 ezernél többen –, a hálatáblák, a hálabeírások a látogatási könyvekbe és az egyes feltűnőbb jelenségekről a szóbeszéd. Nagyon komoly budapesti férfiak is tanácskoztak arról, hogy kézbe veszik az ügyet és lejönnek Székesfehérvárra „elkezdetni a pert”.”²

Az idézett levéllel behatóan kell foglalkoznunk, mert egy sikeresnek ígérkező országos mozgalom történetének hiteles beszámolója. Mondhatnám azt is: kulcs abba a zárba, mely egy eddig feltáratlan, legtöbbünk számára ismeretlen területre enged betekinteni.

A történet teljesebb megértéséhez rövid háttérelmzést kell nyújtanunk. 1942-t írunk. A második világháború egyre elviselhetetlenebb légköre veszi körül Európát, benne hazánkat és a magyar egyházat. A hercegprímás, Serédi Jusztinián, január 25-ével országos jubileumot rendelt el Árpádházi Boldog Margit születésének hétszáz éves évfordulóján. Körlevél és a sajtó hatására „az egész országban Boldog Margit szenttéavatásáért imádkoztak” – mondja a hercegprímás. Ennek következtében 1943-ban XII. Piusz pápa szentté avatta Árpádházi Boldog Margitot.

Ebbe az alapszituációba kell beleélni magunkat, ha az ezután sorra kerülő történeteket valamelyest megérteni szeretnénk. Tudniillik ezzel a hivatalosan meghirdetett és a magyar kereszténység életében valóban kiemelkedő szenttéavatási ünnepléssel egy időben „tele voltak az újságok annak az «országos» szervezetnek a megalakulásával, amely Prohászka Ottokár püspök úr boldoggáavatását kívánja előkészíteni” – áll annak a kritikus hangvételű levélnek első mondatában, melyet a hercegprímás 1942. január 26-án írt Shvoy Lajos székesfehérvári püspöknek³. A három oldalra terjedő levél hangvétele sejtetni engedi, hogy a hercegprímás mind saját, mind – a püspöki kar elnökeként – a többi püspök számára magyarázatot kér Shvoy Lajostól a történetek miatt. Szemmel láthatóan Serédi Jusztiniánt a következők irritálják: 1. Mezgár Lajos pápai kamarás kinek a megbízásából adta ki az egész országot behálózó felhívást, „röpiratot” egy olyan országos szervezet megalakulásáról, melyről sem ő, sem a többi megyéspüspök nem tud? 2. Az a szervezet az alakuló gyűlését miért épp azon a napon tartotta, amelyen a hivatalos egyház elindította Árpádházi Boldog Margit szenttéavatási jubileumát?

E két kérdésen kívül néhány igen éles hangon megfogalmazott mondat is olvasható a primás levelében. Többek között határozottan kijelenti, hogy országos mozgalmat még saját

¹ Az ebben a részben tárgyalandó témával már röviden foglalkozott Meszlényi Antal, lásd *Magyar szentek és szentéletű magyarok* című művét (Aurora Könyvek, München 1976, 183. o.).

² Dr. Mezgár Lajos székesfehérvári pápai kamarás, dogmatika tanár jelen-tése Shvoy Lajos püspöknek 1942. február 5-én. A levél teljes szövegét lásd az 5-ös számú függelékben (81. o.).

³ A levél teljes szövege megtalálható a 4-es számú függelékben (79. o.).

területén sem indíthatott volna a többi ordinárius¹ hozzájárulása nélkül. Másrészt érezteti az akkor már nagy tekintélynek örvendő székesfehérvári püspökkel, hogy a többiek hozzájárulását ő sohasem mulasztotta el, és ezt a többiek iránti tapintatból a székesfehérvári püspöknek is meg kellett volna tennie.

De ahogy haladunk előre a levél olvasásában, úgy sűrűsödnek az egyre sötétebb felhők, melyek előrevetítik azt a vihart, mely egyelőre akadályokat gördít a szentéletű püspök boldoggáavatása elé, még hozzá a hivatalos egyház részéről. Serédi Jusztinián bíboros ugyanis eleve kétségesnek tartja a Szentszék engedélyét Prohászka boldoggáavatásához. Ezért azt javasolja püspök társának, hogy előbb kérdezze meg az illetékes kongregáció bíboros prefektusát: nincs-e akadálya a boldoggáavatásnak? Ezt követően a levél tele van vészjósló kifejezésekkel: mi minden kárt és megszegyenülést, *„kellemetlen következményeket”* szenvedne a magyar egyház, sőt az egész társadalom, ha netán negatív válasz érkezne Rómából. *„Attól tartok ugyanis, hogy nagy akadályt jelent az a körülmény, hogy a megboldogult... három munkájával most is az Index-en szerepel...”*

Meg kell jegyeznünk, hogy a hercegprímás levelének egyetlen olyan mondata sincs, mely arra utalna, hogy ő Rómában előre szeretné vinni az index-ügy rendezését. Pedig az első pillanattól tudta, hogy az még a vatikáni előírásoknak sem felelt meg.²

Az 1942. január 26-án írt levélre vajon hogyan reagált Shvoy Lajos megyéspüspök? Mindenekelőtt a nagy tiszteletnek örvendő kanonokját, Mezgár Lajos pápai kamarást értesítette az Esztergomból jött kemény bírálatról. Ezt onnét tudjuk, hogy tíz nappal később, február 5-én Mezgár hat oldalas levélben kitért az esztergomi bírálat minden pontjára.³ Többek között arra, hogy nem őket terheli a január 25-i dátum egybeesése, hiszen Árpád-házi Margit ünnepe január 19., és ők is csak a *Nemzeti Újságból* értesültek, hogy 25-re tették át. Különben ő, Mezgár, a Szemináriumi templomban kétszer is közös szentáldozással egybekötött szentmisével ünnepelte Mária-kongreganistáival az országos Margit-jubileumot.

A levél legfontosabb része annak hangsúlyozása, hogy a keresztény magyar társadalom akkora nyomást gyakorolt a székesfehérváriakra Prohászka püspök boldoggáavatásának elindításáért, hogy tovább nem lehetett már várni. A levél egyértelművé teszi, hogy ő erről püspökével, Shvoy Lajossal előzetesen tárgyalt. Igyekszik megmagyarázni, hogy a *„Társadalmi Egyesület boldogemlékű Prohászka Ottokár boldoggáavatásáért”* nevezetű kezdeményezés civil részről szerveződött, és nem azt jelenti, amit a hercegprímás kiérez belőle, hanem azt, hogy a szentéletű püspök halála után 15 évvel végre láthassa a magyar társadalom, hogy nemcsak Kaszap István és Bogner Mária boldoggáavatásáért indult meg Rómában a szenttéavatási eljárás, hanem az utolsó évszázadok legnagyobb magyar keresztényének ügyében is.

Különben ennek a levélnek köszönhetünk több olyan adatot, melyet másutt ma már nem olvashatunk: *„Közben egyre jobban gyarapodtak Ottokár püspök úr sírjánál – kezdettől eddig 144 ezernél többen –, a hálatablák, a hálabeírások a látogatási könyvekbe és az egyes feltűnőbb jelenségekről a szóbeszéddek.”* Mezgár joggal nevezte ellenállhatatlan sürgetésnek, visszanyomhatatlan kívánságnak azt az össznemzeti szándékot, hogy az egyház végre tegyen lépéseket hön szeretett és szentként tisztelt püspökének, az ország apostolának és tanítójának oltárra emelésében.

Bár Shvoy püspök mindenben igazat adott Mezgár pápai kamarásnak, mégis kénytelen volt Serédi hercegprímás kérését is teljesíteni. 1943. január 14-én hivatalos levélben kereste fel a Ritus Kongregáció bíboros prefektusát aziránt tudakozódván, hogy egy esetleges boldoggáavatási eljárás elindításának lenne-e akadálya?⁴ Rómából 1943. május 19-én

¹ megyés püspök

² Öt évvel később Mindszenty hercegprímás épp az ellenkezőjét tette.

³ A levelet teljes terjedelmében közöljük az 5-ös számú függelékben (81. o.).

⁴ A levelet lásd a 6-os számú függelékben (85. o.).

érkezett meg a lesújtó válasz. Marchetti-Selvaggiani kardinális ugyanis az akták átnézésekor nemcsak a három ismert mű indexre tételéről győződött meg, hanem beletekintett azokba a titkos iratokba is, melyekről ő nem, de mi ma már tudjuk, hogy egytől egyig Prohászka elnémítását célzó, rosszindulatú feljelentéseket tartalmaztak, és amelyeknek maga a Szentszék sem adott hitelt. Mivel ezt, mint régen történt eseményt az új bíboros prefektus nem tudhatta, a látottak alapján csak azt írhatta, hogy a három indexre tett íráson kívül más „magnas difficultates”¹-t is talált.²

A levelet természetesen Shvoy püspök továbbította Esztergomba 1943. június 8-án, és a római irathoz csatolt levélben ezt a mondatot írta Serédi hercegprímásnak: „*Most érkezett meg a válasz, amely sajnos nagyon kedvezőtlen. A jövőben természetesen ehhez tartom magamat.*”³

A bíboros értesítette a székesfehérvári püspököt, hogy az egész ügyet a legközelebbi püspökkari konferencia elé terjeszti.⁴ Ezt meg is tette, és miközben Budapestet bombázzák az amerikai és a szovjet harci gépek, a magyar püspöki kar elnöke épp a nemzeti gyász ünnepén, 1943. október hatodikán a konferencia hivatalos dekrétumában ezekkel a szavakkal tesz pontot a megindított, de kudarcba fulladt kezdeményezésre: „*A Kongregáció válasza nem kedvező... Ilyen körülmények közt [a „Prohászkaért” társadalmi egyesület] alapszabályai nem hagyhatók jóvá, sőt ajánlatos az egész mozgalom megszüntetése. A püspöki kar ezt tudomásul veszi.*” (MKPK, 1943. okt. 6.)⁵

(Egy csendes, „zárójelbe” tett mondattal szeretném emlékeztetni a tisztelt olvasót, hogy ezt az utolsó néhány szót – „az egész mozgalom megszüntetését” – nem az a népbiztos mondta, aki 1920-ban fel akarta akasztani Prohászkaót.)

1943-ban tehát az országban még túlsúlyban lévő keresztény társadalomnak nem sikerült a püspöki kar elnökét meggyőznie arról, hogy ne csak rehabilitálja Prohászkaót, de győzze is meg a római illetékeseket, hogy Árpádházi Boldog Margiton kívül van egy másik és a jövő egyházát építő szentünk is, akit Prohászka Ottokár székesfehérvári püspöknek hívnak.

4. Tempora mutantur⁶

Serédi Jusztinián, aki még az egyházi nagybirtokhoz görcsösen ragaszkodó főpapi generációhoz tartozott, és éppen ezért lelke mélyén sem rokonszenvezett a forradalmi újításokért harcoló Prohászkaért, 1945 tavaszán, a szovjet hadsereg bevonulása utáni hetekben meghalt a számára életmentő inzulin adag hiánya miatt. XII. Piusz pápa a veszprémi püspököt, a nyilas rémuralom börtönéből nemrég szabadult, rettenthetetlen és megalkuvást nem tűrő főpapját nevezte ki Magyarország hercegprímásának. A pápa minden tőle telhető lelki, szellemi, anyagi támogatást meg akart adni az ezer sebből vérző magyar népnek. Mindszenty bíboros jól ismerte népünket, és tisztában volt azzal, hogy az egyháznak most legfontosabb feladata az lesz, hogy ne engedje összeroppanni népünk ellenálló erejét. Ehhez példaképek kellene, a Magyarok Nagyasszonyán és a magyar szenteken kívül új erőforrásokra volt szükség. Ezért soron kívül rendezni kívánta a Szentszékkal példaképének, Prohászka Ottokár püspöknek⁷ boldoggáavatási ügyét. Megkérte tehát Shvoy Lajos püspököt, hogy mint illetékes ordinárius levélben személyesen kérje meg a pápát, hogy népünk régóta óhajtott vágyát szíveskedjék teljesíteni, és a szentéletű Ottokár püspök boldoggáavatását

¹ nagy bajok (súlyos problémák)

² A levelet lásd a 7-es számú függelékben (87. o.).

³ A levelet lásd a 8-as számú függelékben (88. o.).

⁴ A levelet lásd a 9-es számú függelékben (89. o.).

⁵ Lásd a 10-es számú függelékben (89. o.).

⁶ Változnak az idők!

⁷ Lásd 54. oldal lábjegyzete.

megnehezítő akadályokat hárítsa el. A latin levél magyar szövege így hangzik:¹

Nr. 2384/1946

Szentséges Atya!

Már majdnem húsz éve, hogy boldog emlékezetű elődöm, Prohászka Ottokár, Székesfehérvár lángoló lelkű püspöke, Magyarország apostoli buzgalmú tanítómestere az örök hazába átköltözött.

Profétai lélekkel átjárva, a jövődöket szinte előrelátván, ezt az óriási harcot a jó és rossz között – amit ma mindenütt tapasztalunk – tudta előre. Ezért püspöksége huszonkét éve alatt hazáját fáradhatatlanul bejárta, és főleg a művelteket, kiváltképpen a férfiakat, kiemelni fáradozott a liberalizmus vallási közönyéből és tudatlanságából. S ugyanakkor apostoli lélekkel telítette a papságot, és figyelmüket a szociális kérdésekre irányította. Az ő gondozásában a Szociális Missziótársulat a keresztény karitás szolgálatára jött létre, és ehhez számtalan hitbuzgó nőt az oltárszentségi belsőleges életre vezetett és segítőtársainak megnyert.

A férfiaknak adott lelkigyakorlatán, szentbeszéde alatt, ahogy épp szavát emelte, azon helyt csapott rá a halál. Ez a jelképszerű halála megrendítette az egész nemzetet. Barátai és ellenségei is a kegyelet és tisztelet őszinteségével sereglettek halotti ágyához, sírházhoz. Alig huszonkét év múltán is², sőt inkább mint valaha, erkölcsi elveivel mint „Magyarország Apostola és Tanítómestere” tündököl.

Ezt az egyedülálló lángelmét, ezt a legműveltebb embert, ezt az apostoli férfiút, ezt a szent életével kiváló püspököt – mily sajnálatosan – a Szent Kongregáció Indexre tette! És az eucharisztikus léleknek nagysága ekkor ragyogott föl legtündöklőbbben. Készséges, alázatos szívvel a Szent Kongregáció döntésének alávetette magát, ámbár a Kongregáció az ő esetében a szokásosan előírt eljárást nem követte.

Serédi Jusztinián, Magyarország akkori hercegprímása, utolsó püspöki tanácsülésén mondta, hogy ő, – akkor a római Szent Anzelm Kollégium jogtanára – megkérdezte a Szent Kongregáció titkárát, vajon Prohászka a szabályok szerint megkérdezték-e, kész-e visszavonni a kifogásolt tanát? – s ha igen, a püspök nem tehető Indexre. Ám a titkár röstelkedve megvallotta Serédi Jusztiniánnak, hogy ez esetben megszegték a szabályt, és Prohászka Ottokárt kérdés nélkül és a visszavonási lehetőségét elejtve tették Indexre.

Fájdalmas és egyre üszkösödő sebe a magyar katolikusságnak ennek az apostoli buzgalmú püspöknek az Indexre tétele! Papok és hívek még ma is fájva érzik, hogy ezt a legjobb, legnagyobb, vezető szellemet vizsgálat, kikérdezés nélkül ítélték el!

Magyarhon nagy Tanítója húsz évvel halála után és a háborúk nyomán még magasabbra emelkedik szemeink előtt – az idők annyi sok mindenben igazolták őt. Ezért is alázatos lélekkel és fiúi hódolattal járulok Szentségedhez, és az egész egyházmegye, sőt bizonyossággal írom, az egész ország nevében is esdem, hogy Prohászka Ottokár nevét jószágosan az Indexről levenni kegyeskedjék!

Kérelmemet Szentséged atyai jóindulatába ajánlom.

Székesfehérvár, 1946. október 5.

Székesfehérvár püspöke

Aki ismeri a budapesti Eucharisztikus Kongresszus pápai legátusának, vagyis XII. Piusz pápának rokonszenvét a magyarok és Mindszenty kardinális iránt, az bizonyára elhiszi, hogy a Shvoy-Mindszenty kezdeményezést nagy örömmel fogadta volna a pápa. A levelet Shvoy püspök kísérőlevéllel³ elküldte Mindszenty bíborosnak, aki azonnal továbbította Rómának 1946. október 11-i dátummal. A kommunista diktatúra vasfüggönye ekkor azonban már elzárt minket a szabad világtól. Itthon pedig elkezdődött az egyházüldözés. Tudjuk, hogy milyen tragikus gyorsasággal követték egymást az események. A baloldali sajtó egyre

¹ Fordította Meskó Lajos Sch. P. A levél eredeti latin szövegét a 11-es számú függelékben közöljük (90. o.).

² itt helyesen húsz évnek kellene állnia (Prohászka 1927-ben halt meg)

³ A kísérőlevelet lásd a 12-es számú függelékben (91. o.).

hangosabban követelte a „fekete reakció”, vagyis az egyház elhallgattatását. Az ateista újságok már nyíltan támadták azokat, akiket bűnbaknak kiáltottak ki. Szokásukhoz híven nem a vallást, hanem annak egy-egy kiváló megtestesítőjét becsmérelték. A céltábla ezúttal Mindszenty József bíboros volt, mert nem tudták elviselni, hogy népünk egy emberként követte őt az Isten- és a hazaszeretet útján. Az egyházüldözésre minden alkalmul szolgált. Elég volt egy Szent István-körmenet, egy tömegeket megmozgató búcsú. Ilyen pedig akadt bőven.

1947. április 13-án Shvoy Lajos püspök mozgósította egész egyházmegyéjét Prohászka halálának huszadik évfordulójára. Minden egyházközség plébánosával az élén zászlókkal vonult fel, az ifjúsági mozgalmak, a Kalot, a Cserkészet, a csepeli munkásifjak tömegei valósággal megszállták a vasút közelében emelkedő kupolás templomot, Prohászka sírhelyét. Jelen volt az egész magyar püspöki kar, élén Mindszenty József hercegprímással. A huszonötzres tömegnek ő prédikált. Íme szentbeszédének szövege¹:

Nagyméltóságú Főpásztorok! Kedves Hívek!

Fehérvásárnap az ősegyház húsvéti kereszteltjei háromszáz év történelmi vonalán a keresztségi fehér köntösben suhannak el előttünk, mi pedig közelről-távolról gyászlepellet a kezünkön jöttünk Szent István városába, hogy az emlékezés babérlombját tegyük a ti és az egész ország Ottokár püspökének húsz éve lezárult koporsójára. Ahogy az ősegyház kereszteltjei ezen a napon levetették a fehér ruhát, mi is letesszük itt a gyászlepellet, és az általa körülrajongott ősegyház imájával, ünnepi áldozati adományaival hálát rebegünk a teljes Szentháromságnak, hogy amikor a balszerencse, a magunk bűne és mások igazságtalansága a történelem és a népek legvesztesebbjeivé tett minket, ugyanakkor Ottokár püspököt, a magyar Egyháznak, hazánknak és Székesfehérvárnak pusztában vezető tűzoszlopul² adni kegyes volt. Amikor Jóbbal markoljuk a magunk nagy fekélyeit és sebeit, a mai evangélium szerint Tamás apostollal tapinthatjuk³ az örök Isten irántunk való jóságát is. Nem siratni, nem gyászolni, nem is ünnepelni, még kevésbé tüntetni jöttünk, hanem sebekkel teli népünk Te Deumát érte elzengeni, hitet, reményt és szeretetet meríteni és megerősödni.

Ki is volt ez az Isten szolgája? Fejedelmi természetben, hódító megjelenésben, a természetfeletti hordozó járásban érintetlen, gyermekded, örökifjú lélek. Termékeny, gazdag tudós, sokoldalú és lenyűgöző szónok. Több ennél: Isten dalnoka, a Szentlélek földre küldött hárfája, ünnepi harang, a nemzet országjáró apostola, lélekgyújtogatója, a jozefinizmus és szabadelvűség poshadt levegőjét a magasból kitisztító villám. A nemzet legmélyebb fájdalmainak megszólaltatója, a biztatás és jövő reményének anyaga, akinél szebben, áldásosabban nem szólt magyar ajak.

Ennél is több: az evangéliumi szociális igazságok meghirdetője és cselekvője, megvalósítója. Nagy szív, hősi áldozat, a közért két végén meggyújtott életgyertya.

1911. dec. 27-én az adonyi temetőben Zichy Nándort, a magyar nép atyját a nyitott sír felett búcsúztatta, és ércnél maradandóbb emléket állított neki: „Homo Dei, Homo Ecclesiae, Homo Patriae”⁴. Szeretnők elhozni neked, mint legméltóbbnak, a kereszteslovagok kardját, szemfedőjét. Amit itt a lelkéből kivetített, az önmagának is a legművészebb megmintázása volt: Ember, aki Istené, ember, aki az egyházé, ember, aki a hazáé. Igazi keresztes lovag a Kapisztránok megszentelt tűzével.

1. *Isten embere*. Maga mondja: „Én csak Te akarok lenni, Te, ki vagy tökélem, forrásom, napsugaram, pálmám, Üdvöztőm, kinek vérét iszom.” (1914. ápr. 8.) „Tele van az ajkam csókkal, tele van a szám ízzel, tele van a szívem vérrel, tele van a

¹ Mindszenty József: *Egyházam és hazám. Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei*, 2. kötet – 1947 (szerk. Beke Margit) Esztergomi Fő-egyházmegye, Budapesti Hitoktatási Felügyelőség, Esztergom, 1994, 44–47. o. Lásd szintén *Mindszenty okmánytár* (sajtó alá rendezte Vecsey Jó-zsef), München 1957, II. kötet, 268–271. o.

² Kiv 13,21

³ Jn 20,27–29

⁴ Isten, Egyház, Haza embere

lelkem tűzzel. Miséről jövök. Ah, hegyvidékem és gyümölcsösöm, májusi és júniusi és júliusi kertem.” (1923. febr. 6.) A világ vásári sürgölődéséből mindenestől Istenbe tért, maradék nélkül átadta magát Jézus szentséges Szívének, amint annak mélységei az Oltáriszentségben tárulnak fel. Minden az Oltáriszentségről és Isten belénknövő mérhetetlen szeretetéről beszél neki: a lovasberényi hárs, a bodajki forrás, a nádast felgyújtó szikra, hegyek, virágok, csipkerózsa. Vallási életének uralkodó jellemvonása az *élményszerűség*. Egészen közel lép hozzá az Úr Krisztus, a Szentlélek, Szűz Mária, a szentek, az Egyház a lelki érintkezés minden melegségével és bensőségével.

Ezért adja át magát hallgatójának a tanult ember, az ifjúság, a tiszta nő és Márianosztra bűnös nője.¹

Végrendelet tervezetét így kezdi: „Örömmel halok meg, mert úgy remélem, hogy Krisztushoz megyek, és dicsőséges arcába nézhetek.”² Naplójában sóhajt: „Ó, örökkévalóság s örökélet s boldogság, mit nem adnék érted, mit nem szenvednék el érted.” (1920. febr. 8.)

Aki így él Isten-közelben, annak nagy a *közelsége az emberhez*. Kereste az ínséges embert. Maga gyakran szükségét látott pénzben, ruhában, lábbeliben. A *törülközőjén* látta a munkásleány verítékét, véré, fozló tüdejét. Élete végéig imádkozott *Nacáért*, aki dajkálta, és minden utazáskor a masinistáért, akinek a kezétől függ százak és ezrek szerencsés megérkezése.

Aki így él Istenből, Istennel és Istenben, annak az Egyház, a haza is más, mint a világ fiainak.

2. Az *egyház embere*. Neki is, mint mindannyiunknak az Egyház az igazság oszlopa és erőssége³. Kemény kőszikla, amelyen állt és vívott, de amely előtt alázatosan meg is hajolt. De valami eredeti, amit ő az Egyház arcán keres és felfedez: „Szentegyház, tudod, mi vagy a szememben? Szép matróna egy-két elkésett, lassan le-leiparkodó könnyel arcodon... Szent Egyház, legyenek gyöngyeid, legyenek könnyeid. Élj rá küzdelmeid közt sírni, szent örömtől, elmélyedéstől. Élj rá szeretni, gondozni. Élj rá örülni, énekelni.”⁴ Az ő Egyháza, mint a Szent Szűz, *élet, édesség, reménység*.

Ettől volt *erőtéljes életlökésekkel* ritka, életadó egyéniség. Szerzetes mondotta jubileumán: Egymaga többet tett, mint az összes szerzetesrendek. Másik szerzetes szerint: minden katolikus megmozduláson ott van az ő „apajegye”.

3. A *haza embere*. Csodálatos dolog, micsoda hódító hatalom a magyar haza és ezeréves múltja. Nem magyar dajka dúdolt felette altatódalt, nem magyar édesanya tanította imádkozni. Nemzetiségi vidékeken, majd az országtól messze távol nevelődik. És ki az, akinek hazaszeretete tiszta fényben, erkölcsi értékben verhetné, felülmúlhatná hazaszeretetét? Népe, földje, múltja vajon hol, mikor és kiben kapott vele egyenlő értékű értékelőt és méltatót? Ki tudta a Széchenyiéhez hasonló kíméletlen ostromozás mellett is oly őszintén, gyengéden és tettekkel szeretni?

Az ő hazaszeretete az Isten országából való *erényvirág*. Szeretném beégetni a mai szívekbe az ő alapelvét: „Magunkon keresztül kell megszerettetni a hazát.”⁵

Fehérvasárnap köszönjük meg *Fehérvárnak*, hogy a legszentebb magyar múlt emlékeivel átitatott talaját adta Ottokár püspöknek a hazaszeretete még mélyebb gyökereztetésére, és hogy – míg a nemzetet tanította hazaszeretetre – az ő hazaszeretete is innét kapott vért és színt. Ahogy a kereszténységből sem a mát szerette keresztények nélkül, hanem a keresztények világát, az őskereszténységet, Fehérvárról és a Pilis magaslatáról is a szent hajdant, Szent István és Nagy Lajos Magyarországot kereste.

Kedves Hívek! A római szónok így fejezte be beszédét a ravatal mellett: „Ez volt Caesar, mikor jön hozzá hasonló?”⁶ Ah én tudom, nem állítottam méltó emléket Ottokár püspöknek. De amint az Örökvárosban a több évszázados Germanico-

¹ Prohászka esztergomi éve alatt gyakran kirándult Márianosztrára, és meglátogatta az ottani női börtönt.

² Schütz, 123. o.

³ 1Tim 3,15

⁴ Schütz, 147. o.

⁵ Schütz, 101. o.

⁶ Shakespeare: Julius Caesar, III. felv. 2. szín

Hungaricumban a magyar kispapok az ő szobra körül gyülekeznek önképzőkörbe, és az ő indításával készülnek az életre, ti is hívek, a *szívetekben az ő sírjáról ültessetek maradandó virágokat*. Legyetek Istené, egyházé, hazáé. Amikor minden szinte futóhomokká indul, rendületlenül ragaszkodjatok az erkölcsi alaphoz, mert csak az ősi kereszténység alapján állhatunk meg a fergetegben. Vigyétek innét az ő testi-lelki ínséghez lehajló mélységes részvétét, irgalmasságát, városotok, falutok világába. Öröködjétek, hogy ne legyen a magyar népnek kétféleképp nevelt ifjúsága.

Ahogy ez a szent ember hitéből gazdagon adott hitet, ahogy remélt – *dum spiro spero*; ahogy ő hitt, dolgozott, higgyetek, dolgozzatok a gyűlölet sötét örvényei felett a szeretet végső győzelmén és győzelmében. Ez az ő koporsója és a ti éltetek virága. Bízatok, Ottokár püspök – ahogy csak ő tudott imádkozni az esztergomi szemináriumi és a fehérvári püspöki kápolnában, és ahogy mély áhítattal misézett az ország annyi és annyi templomában – szüntelen imádkozik értünk Jézus Szívéhez, vele imádkozik a Boldogasszony, Szent István és a magyar szentek az anyaszentegyház szabadságáért és hazánk sorsának jobbrafordulásáért. Amen.

A székesfehérvári ünnepség és annak sikere az utolsó csepp volt a pohárban. A fehérvári évfordulót két hét múlva egy Budapesten megrendezendő jubileumi nagygyűlést követte volna. Prohászkaótól, tanításának forradalmi tüzetől minden diktatúra félt, különösen a kommunisták, akik mindenképpen meg akarták akadályozni a fehérvárihoz hasonló sikert. Ezért döntöttek úgy, hogy Prohászka szobrát a Károlyi-kertben ledöntik. Az ateista újságok nyíltan követelték Prohászka szobrának ledöntését. 1947. április 26-án éjjel három ateista, zsidó szabadelvű férfi: *Faludy György, Egri György és Gábori György* kötelekkel, rudakkal, vasláncokkal felfegyverkezve köteleket akasztottak a püspök szobrára, és ledöntötték.¹ Itt szó szerint értendő a fent említett naplórészlet ama mondata: „*Holnap felakasztanak.*”, hiszen fejét a szobor törzséről letörve a porba taposták.

Az utolsó stációkhoz érkeztünk. Eltűnt a szobor, és a diktatúra eltűntette még a nyomokat is. Könyveit, de még szellemét is indexre tették, nevét sem lehetett kimondani. 1990-ben előről kellett kezdeni mindent. Amit Mezőgar kanonok az 1940-es években országos mozgalommá formált, abban ma kiégett kráterekben megfagyott szívek vegetálnak.

Mégis rendületlenül hiszek abban, hogy Prohászka szellemisége újból lázba hozza a lelkeket. Hiteles emberekre, szellemi óriásokra, öntudatos hazafiakra soha nem volt akkora szükség, mint napjainkban. Népünk újból meg akar tanulni imádkozni, gondolkodni, elmélkedni, úgy ahogy azt annak idején Prohászka tanította. Lényegét tekintve én nem ismerek nála hitelesebb magyar keresztényt. Hiteles volt életében, és – figyeljük meg – hiteles ma is. Hiszen mindazt, amin ma keresztülmegy ez a szerencsétlen magyar nép, Prohászka előre megmondta. 1896-ban ezt írta: *Ha nem vigyáztok, 100 év múlva megesz benneteket a tetű*. És mindazt, ami a politikában és a Parlamentben történik ma, előre megmondta, amikor a parlamenti ülésekre járt. Már akkor elmondta a leglényegesebb axiómát: *Keresztény kurzust nem lehet csinálni keresztények nélkül*. És amikor ezt nem akarták megérteni, otthagya a Parlamentet, és amikor megkérdezték tőle: Miért tette és hogyan érezte magát ott? Szellemesen és némi iróniával kimondta azt, amit legbelül érzett: „*Mint pisztráng a moslékban.*”² De azt is megmondta egyháziaknak, világiaknak egyaránt: *Vagy igazságot hozó reform vagy revolúció, de az véres lesz*. Soha nem volt annyira szükség a tiszta, keresztény, magyar papra és hívőre, mint napjainkban!

¹ Bővebben lásd Barlay Ö. Szabolcs: *Prohászka szobor ledöntése*, Székes-fehérvár, 2002. Szintén megtalálható a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtárban a <http://www.ppek.hu/k272.htm> címen.

² HK, 592. cikkely és György Attila: *Prohászka Ottokár öröksége* in *Pro-hászka ébresztése I.*, Távlatok Szerkesztősége, Budapest, 1996., 17. o.

És bizonyára eljön az idő, amikor rá fog ébredni az ország papsága és főpapsága, hogy maga a Szentszék mutat rá Prohászka. II. János Pál pápa a Germanicum-Hungaricum jubileumán külön említette nevét a legnagyobb tanítványok között. És amikor itt járt Magyarországon, mindannyian hallhattuk tőle: „*Nektek van egy Prohászkatok.*”

Végül egy elgondolkoztató adat: mekkorát változott a felfogás a Ritus Kongregációban is! Nemcsak a száműzött P. Esserre gondolok, hanem arra, ami 1999. február 18-án történt, amikor *Felici bíboros*¹ azt írja egy magyar püspöknek: végignézte a Kongregáció irattárát, ott hivatalosan Prohászka boldoggáavatási eljárását soha nem indította el senki – tehát már nem az eljárás akadályairól beszélt.² Íme a Golgota-járás végén a feltámadás reménysugara az ég horizontján kezd derengeni. Ahhoz, hogy hajnal legyen, bizonyára szükség lenne, hogy a magyar egyház kérje a szentéletű püspök rehabilitációját, ahogy ezt tette Shvoy, illetve Mindszenty bíboros.

Hogy mennyire köztünk él ma is Prohászka életszentségének emléke és tisztelete, a következő történet is igazolja. Miközben ezt a fejezetet írtam, megrendítő élményben részesített az az irgalmas nővér, M. Szántó K. Cherubina, aki 40 évvel ezelőtt a váli plébánián munkatársa volt Horváth Kálmán plébánosnak, Prohászka püspök hagyatéka őrzőjének és a *Prohászka a szívekben* című kézirat³ írójának. Cherubina nővér felkeresett, és a Prohászka-emléktárgyakról folytatott beszélgetés közben elmondta, hogy Horváth plébános egyik legjobban féltett kincse az a marék géz volt, mellyel felitatták az agonizáló püspök vérének. 1927. április 1-én ugyanis agyvérzésekor a mellette asszisztáló orvosprofesszor eret vágott rajta⁴, és a Szociális Misszió nővérei ekkor itatták fel a kezéből kifolyt vért. Ebből kapott egy pár centis gézdarabot Cherubina nővér, aki ezt azóta is szent ereklyeként őrzi. És hogy milyen felbecsülhetetlen értéknek tartja, mutatja, hogy a Vincés Irgalmas Nővérek Központi házában (Budapest, XI. Ménesi út 27.) rendalapítójuk, Szent Vince ereklyéje mellé tette. Annak ereklyéje mellé, akit a szegények istápolója, Prohászka annyira tisztelt.⁵

Ennek fénykép másolata legyen bizonyítéka mindannak, amiről ebben a fejezetben írtam. Prohászka püspök utóélete tükrözi a nemzet hányatott és egyre tragikusabb életét. A rettenetes sorscsapások közepette ez a darab véráztatta géz is legyen elég ahhoz, hogy Prohászka püspök életszentségét újból a ma élő magyar keresztényeknek felmutassuk.

Magyar szentek, segítsetek, hogy mielőbb Prohászka püspököt is köztetek tisztelhessük!

¹ Angelo Felici (1919–2007) a Szenttéavatási Kongregáció prefektusa

² Ezt Pápai Lajos győri püspöknek írta. Lásd Pápai Lajos: *A Napba öl-tözött ember – Prohászka Ottokár*, Előadások a Szent István Társulatnál, XXVIII., Szent István Társulat, 2006, 19. o.

³ Ezt a Prohászka személyiségére és jellemére vonatkozó igen értékes val-lomás-gyűjteményt is megjelentetjük a jubileumi sorozatunkban.

⁴ Az érvágás ősi gyógyászati beavatkozás, mellyel egy vivőér megnyitá-sával a testből nagyobb vérmennyiséget bocsátanak el. Vértolulások esetén alkalmazzák, például agyvérzés, magas vérnyomás. Ma már nem használatos.

⁵ Lásd például Schütz, 47. o.

*Prohászka-ereklye
Géz, amellyel Prohászka vérét
közvetlenül halála előtt felfogták*

Utószó

A katolikus Egyház az életszentségen az erények hősiegy gyakorlását érti. Nem kétséges, hogy Prohászka – mint a fenti tanulmány is bizonyítja – a keresztény erényeket hősiegy fokony gyakorolta. Szeráfi szent volt. Kiemelkedő erényeit röviden össze lehet foglalni.

Prohászka egész életében kitűnt *alázatával*. Magát sohasem tartotta fontosnak. Amikor megrágalmazták, azt írta naplójába: „*Nem búsulok. Ellenkezőleg, ujjongok. Mi hiányzik nekem, ki Jézust szereti?*” (1913. szept. 21.) A *felebaráti szeretetet* hihetetlen mértékben gyakorolta. Hányszor ajándékozta el ruháit, cipőit a szegényeknek! Szociális érzékenysége sarkallta a társadalmi problémák megoldására, a főúri, főpapi birtokok szociális rendezésére, a földbirtok-reformra. És amikor ezt egy püspöki konferencián felvetette, Samassa egri érsek – úgy tudja a fáma – egy cédulát köröztetett a püspökök között a felirattal: „Mit akar ez a taknyos közöttünk?” Az indexre tett karácsonyi cikkének is ez volt kiváltó oka. Egyszerű életvitele, sőt *szegénysége* közmondásos volt. Püspöki székfoglalójára nem hintóval, díszkísérettel jött, hanem kis csomaggal és esernyővel. A portás még be sem akarta engedni a püspöki palotába. Kiáltó ellentéte volt az arisztokratákat utánzó és főúri életet vivő püspök kortársainak, akiket a budapesti német főkonzul, Wecker-Gotter báró is csak mint főurakat és nem mint egyházfőket jellemzett. Halála után üres szekrény és üres pénztárca maradt, ebben csak annyi, amennyi a legközelebbi előadóútra kellett.

Imádságos lelkülete páratlan volt. Naponta átlag egy órát töltött az Oltáriszentség előtt, elsőpéntek előtt a kápolnában a teljes éjszakát virrasztásban, elmélkedésben töltötte. Ebből az Istennel való állandó találkozásból fakadtak gondolatai, prédikációi, írásai, apostolkodása. Életét, az evangélium valóra váltását, minden tevékenységét az Istennek odaadó szeretet determinálta.

Hősiegy erényeinek koronája, magasztos példája volt az *engedelmesség*. Előljárói, főpásztorai kívánságait mindig zokszó nélkül teljesítette. És amikor a legnagyobb áldozatot kellett hoznia, magát a Szentszék igazságtalan és a szabályokkal ellentétes ítéletének, az Index Kongregáció döntésének alávetnie, nem habozott azt alázattal és készséggel megtenni.

Prohászka üstökös volt a magyar égen. Hogy rendkívüli egyénisége, *életszentsége* provokálta kora liberális egyházi és kicsinyes köreit is, érthető, mert hiszen ezeket ő saját fogyatékoságukra emlékeztette.

A magyar katolikus Egyház – elsősorban a püspöki kar – mulasztása, hogy Prohászka, aki az ezer éves magyar kereszténység Pázmány (†1637) után legnagyobb egyénisége, sőt akit életszentség hírében fölül is múlt, nincs az oltár magaslatára emelve. De hisszük, hogy eljön az idő, amikor „az álló vizek megmozdulnak” (Nyisztor Zoltán) és a „napba öltözött ember” (Gárdonyi Géza) hivatalosan is azt a nevet viseli, amit életében és halálában kiérdemelt: a *szentet*.

Adriányi Gábor

Függelék¹

1. Prohászka levele, amelyben aláveti magát a Kongregáció döntésének

(Vatikáni Levéltár. Congregatio pro doctrina fidei. Archivum Sacrae Congregationis Indicis. Protocolli 1910–1911. Nr. 278.)

Eminentissime Domine Cardinalis!

In „linularibus” dioecesis meae albaregalensis (Hungaria) sequentem publicari explicationem: Sacra Congregatio Judicis proscripsit et in Judicem referri mandavit opera mea: „Az intellektualizmus túlhajtásai” et „A modern katholicizmus”, nec non dissertationem quae inscribitur „Több békességet” in ephemeride „Egyházi Közlöny” publicatam. Quia vero vos supremum magisterium Sanctae Sedis profiteamur et congregationum quoque romanarum, qualis est etiam Congregatio Judicis, sententias et invitationes obedienter prosequimur et acceptamus: ideo et ego officio meo satisfacio, cum me iudicio Sanctae Sedis subijcio et in praesenti pugna veritatis cum omnibus prompto et reverenti animo excipiens summi magistri sententiam et invitationem opera illa ex foro quoque ubi venalia exponuntur, retraho!

Haec declaratio in publicis quoque foliis publicabitur. – Hanc meam subjectionem in notitiam Eminentiae Vestrae, qua praefecti Congregationis reverenter perfero.

Sum Eminentiae Vestrae humillimus in Christo servus.

Ottocarus Prohászka
episcopus albaregalensis
Albae Regiae 1911. VI. 29.

¹ A Függelék az eredeti szövegeket átírásban közli, a hibákat megpróbáltuk kijavítani és a szövegeket a mai helyesíráshoz alakítani.

2. A „Prohászkaért Társadalmi Egyesület” körlevél első oldala

PROHÁSZKÁÉRT

TÁRSADALMI EGYESÜLET KÖRLEVELE

Kedves Testvérek!

Hálás köszönetünket küldjük minden Katolikus Testvérnek, aki táviratával, vagy levelével üdvözölte a PROHÁSZKÁÉRT társadalmi egyesület alakuló gyűlését. A nagy hóviharban örömsugárzó arccal léptek a gyűlésterembe a székesfehérváriak, de még nagyobb boldogsággal jelentkeztek, akiknek messzi tájakról sikerült megérkezni. Minden megjelent testvérnek is küldjük tiszteletteljes üdvözlőnk, mert tudatában vagyunk, mekkora áldozatot hoztak, csak hogy itt lehessenek.

Körlevelünk tehát udvariassági válasz.

Együttal kötelességet is teljesítünk. Ismertetést adunk a január 25-iki alakuló gyűlés után történetekről. Tudnivalókat közlünk arról, kik lehetnek az egyesület tagjai – és egyéb dolgokról. Körlevelünk tartalmából következik, hogy bizonyos idő múlva újabb körlevelet küldünk Prohászka Ottokár püspök eddig jelentkezett tisztelőinek, de azoknak is, akik majd közben csatlakoznak az egyesülethez. A következő körlevelekben mélyebben foglalkozunk Prohászka Ottokár személyével és működésével, tiszteletével és égi közbenjárásainak ismertetésével.

Fogadjuk szívesen levelünket, akik testvéreink Prohászka Ottokár tiszteletében és buzgókodjanak velünk együtt a cél elérésében.

Az ELNÖKSÉG.

Ifjúkorában indult el a szentek felé!

Az érettségi után tíz év múlva észre jut a diáktársak közös fényképe. Szembenéz régi énjével. Az elmúlt tíz év régi grafikonja jobban-rosszban feltáratul előtte. Felmerül lelkében a kérdés, miért nem fejlődik az ember nyílegyenesen. Az érettségi én szent dombon áll, a tíz évvel öregebb én már hegyen áll, de minél magasabbra jutott, annál mélyebb lesz a két csúcstól a behajlás. Magasabbra nem jutott ember évtizedei közt nem maradt, legfeljebb néhány göröngymélyedés. A szentebbek azonban mélyebb esésnek látják ugyanazt a távolságot, ugyanannak a távolságnak a zökkenéseit saját hibájukból font összekötő kötél öblének.

1885. február 22-én írja naplójába Prohászka Ottokár, mint esztergomi tanár:

„Este a szacellumból jövén elővontam az én iskolatársaim fotográfiáját, melyet a nyolcadik osztályban készítettünk. Szerettem volna fejemet lehajtani és sírni. Íme, Ottokár, ez voltál te tíz év előtt; és mért hagyott az Úristen annyi bal lépést, annyi csalódást rád? Miért nem vezetett tiszta, derült, nagylelkű szívek útján, miért úgy fejlehajtván, mintha egy kőszénbánya alacsony folyosóiban haladnék? S ez a gondolat már sokszor jött reám. Szeretném kitágítani lelkemet, szeretném karjaival átfogni az eget és a földet. Miért tűnődöl? Miért lézengsz? Miért küszöl? Ó, ha sas-szárnyakon keringhetnék a magasban! Nem tudom, mit jelentsen e mélyen érzett, de célját és teendőit nem ismerő vágy. Légy szent és

erényes! Akkor lelkedben az Isten ereje lakik, s összefoly benne a végtelen e selejtes, nyomorult földi élettel!”

(Soliloquia I. 66. o.)

Lassankint tisztábban látja, hogy miért van lelkében a szokatlan szorongás. Nem múltban van az oka, hanem a jövőben: hajtja a kegyelem.

1885. november 8-án már azt írta le naplójába:

„Ó Istenem, szívemen ismét átnyílt a vágy, az ébredés érzete. Szentnek lenni, kell! Különösen: 1. mindent, ami a hitre és az üdvre vonatkozik, nagyratartok; ezen dolgokban határozott, kemény, szúrós, hegyes leszek; 2. ami mások üdvét illeti, nagyon

3. A „Prohászkaért Társadalmi Egyesület” alapszabályzata

Az Alapszabályzat teljes I. fejezete
és további pontjai és aláírásai

PROHÁSZKÁÉRT
társadalmi egyesület
boldogemlékű Prohászka Ottokár püspök
boldoggáavatásának kieszközlésére.

Az egyesület alapszabályai:

I. fejezet. Általános rendelkezések

1. § Cím

Prohászkaért társadalmi egyesület boldogemlékű Prohászka Ottokár püspök boldoggá avatásának kieszközlésére. Röviden: Prohászkaért Székesfehérvár.

2. § Székhely, hivatalos nyelv, pecsét

- a.) Székhely: Székesfehérvár.
- b.) Működési terület: Magyarország.
- c.) Hivatalos nyelv: Magyar.
- d.) Pecsét: Kör alakú bélyegző ezzel a felirattal: Prohászkaért. Székesfehérvár.

3. § Cél

- a.) A nagy magyar Apostol hatásának ébrentartása.
- b.) Tiszteletének terjesztése.
- c.) Boldoggáavatásának előkészítése, alkalmas pillanatban az egyházi eljárás kérelmezése és képviselése.

4. § Eszközök

- a.) A boldoggáavatás isteni kegyelmének megszerzése, imádságokkal, szentmise áldozatokkal, jócselekedetekkel.
- b.) A boldogemlékű nagy Püspök életének, gondolatainak, cselekedeteinek, műveinek ismertetése, előadásokkal és sajtó útján.
- c.) Ereklýéinek gondozása és felelős terjesztése.
- d.) Tiszteletére vallásos jellegű társadalmi ünnepségek, zárandoklatok rendezése, szociális intézmények létesítése stb.
- e.) A tisztelete körül megnyilvánult minden fajta események számontartása és hitelesítése.
- f.) Képek, emléklapok stb., mozgalmi értesítő kiadása.
- g.) Az a.) – f.) alatt foglalt célokra szükséges anyagi eszközök előteremtése.

5. § Az egyesület vagyona

- a.) Tagdíjak, adományok, alapítványok, ingók és ingatlan tárgyak.
- b.) A vagyon kezelése, a bevételek és kiadások okmányolt vezetésével, a pénztőke kamatoztatásával, az ingó és ingatlan vagyon alapszabályszerű használatával történik.
- c.) A vezetőség a választmány hozzájárulásával vagyonkezelési szabályzatot alkot.
- d.) Az évi tagsági díjak mértékét a közgyűlés állapítja meg.

[további pontok:]

II. fejezet

6. § Tagok

7. § Tagok felvétele

8. § A tagok jogai

9. § A tagok kötelességei

10. § A tagság megszűnése

III. fejezet

11. § Az egyesület intéző szervei

12. § Közgyűlés

13. § Választmány

14. § Vezetőség

15. § Tisztikar

16. § Fővédők, védők, elnök, társelnökök, alelnök

17. § Ügyvezető elnök

18. § Titkárok

19. § Pénztáros és ellenőrök

20. § Számvizsgáló bizottság

21. § Szakbizottságok

22. § Propaganda és sajtóbizottság

23. § Ereklje bizottság

24. § Őrbizottság

25. § Gazdasági bizottság

26. § Megbízottak

27. § Egyházi felügyelet

28. § Vagyoni végrendelkezés

29. § A szervezeti változások

30. § Állami felügyelet

Székesfehérvár, 1942. január 25.

Dr. Bánlaky Ödön s. k.
jegyzőkönyvvezető.

dr. Csitány Emil s. k.
Székesfehérvár szab. kir. város
főispánja,
a megalakult egyesület
elnöke.

dr. Mezgár Lajos s. k.
pápai kamarás,
az alakuló gyűlés elnöke.

Csikós Andorné s. k.
dr. Farkas Sándor s. k.
hitelesítők.

1307 / 1942
Jóváhagyom!
Székesfehérvár, 1942. évi május hó 29-én

Shvoy Lajos
székesfehérvári püspök

4. Serédi Jusztinián hercegprímás levele Shvoy Lajos megyéspüspöknek (Esztergom, 1942. január 26.)

724/1942. szám

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Megyéspüspök Úr!

Napok óta, különösen pedig folyó évi január 25-én, mikor az egész országban Árpádházi Boldog Margit születésének hétszáz éves jubileumát megkezdettük és szenttéavatásáért imádkoztunk, tele voltak az újságok annak az „országos” szervezetnek a megalakulásával, amely Prohászka Ottokár püspök úr boldoggáavatását kívánja előkészíteni. Dr. Mezgár Lajos, pápai kamarás úr pedig „az alapító egyének és egyesületek megbízásából” röpiratot adott ki, melyben arra kéri hazánk népét, az egyházmegyék és egyesületek tagjait, hogy a «Prohászkaéért» „társadalmi mozgalom boldogemlékü Prohászka Ottokár boldoggáavatásáért” címmel alakuló országos szervezet születése napján (1942. január 25.) senki és semmiféle jelentős egyesület el ne mulassza képviseltetni magát kiküldött személyeivel vagy legalább idejében hozzájuttatott soraival.

Tudom jól, hogy a 2003. kánon szerint mind az egyes hívők, mind a hívők egyes csoportjai kérhetik az illetékes Ordináriustól a boldoggá- vagy szenttéavatási eljárás megindítását; az Ordinárius pedig a vonatkozó kánonoknak megfelelően saját hatáskörében valóban eljárhat. Azonban „országos” mozgalmat sem azok, akik a boldoggáavatás megindítását kérik, sem a saját területén egyébként illetékes Ordinárius nem indíthat az ország többi Ordináriusának hozzájárulása nélkül.

Mezgár pápai kamarás úr röpiratából még azt sem látom, hogy Nagyméltóságod saját egyházmegyéje területén megengedte a mozgalmat. Azt meg tudom, hogy a hazai Ordináriusok hozzájárulását nem kérte ki és nem is kapta meg. Bár én, mint a nagyméltóságú püspöki kar feje és az ország primása, elméletben megtehetném, hogy bármilyen egyházi vonatkozású ügyben „országos” mozgalmat indítsak: a gyakorlatban – már csak püspöktársaim iránt való figyelemből is – ilyent soha sem tettem, hanem minden „országos” természetű ügyet vagy a püspöki konferenciák döntése alá bocsátottam, vagy pedig a konferencia kérése, illetve megbízása alapján jártam el. Azért nagyon csodálkozom, hogy Mezgár kamarás úr ilyen „országos” mozgalmat megindított anélkül, hogy Excellenciád útján a kérdést elém, illetve rajtam keresztül a püspöki konferencia elé terjesztette s annak hozzájárulását kikérte és bevárta volna. Mert itt olyan kényes és súlyos ügyről van szó, amelynek esetleges sikertelensége a nagy „országos” meghirdetés után nem lehet közömbös sem a magyar Ordináriusokra, sem a magyar katolicizmusra, sem magára bold. Prohászka püspök úrra nézve. Azt hiszem, nem kell részletesen kiterjeszkednem azokra a kellemetlen következményekre, amelyek itthon az egész magyar katolicizmust, külföldön a magyar nemzetet, bel- és külföldön pedig bold. Prohászka püspök úr reputációját érnék, ha a nagy apparátussal meghirdetett ügy elbuknék. Tisztelettel megjegyzem, hogy én itt nem a peres eljárás sikertelenségére gondolok, mert hiszen az sok más esetben is előfordul, hanem arra, hogy a pert talán nem is engedik megindítani. Attól tartok ugyanis, hogy nagy akadályt jelent az a körülmény, hogy a megboldogult, kinek rendkívüli tudását és mélységes hitét mindnyájan megcsodáltuk, három munkájával most is az Indexen szerepel. Ezek a munkái: Az intellektualizmus túlhajtásai; Több békességet (Egyh. Közl. 1910. dec. 23-i karácsonyi cikk); és a Modern katolicizmus, amelyeket az akkori Index-kongregáció 1911. június 5-i dekrétumával tett az Indexre s amelyek azóta is rajta vannak, bár a püspök úr laudabiliter se

subiecit¹.

Ha Nagyméltóságod az ügyet „országos” meghirdetése előtt hozzám vagy a püspöki konferencia elé terjesztette volna, azt javasoltam volna, hogy a nyilvános meghirdetés előtt kegyeskedjék a Ritus Kongregációval tisztázni, nem lesz-e az indexre tétel olyan akadály, amely miatt a peres eljárást esetleg egyáltalában megindítani sem engedik. Minthogy azonban – úgy sejtem – ennek a kérdésnek figyelmen kívül hagyásával történt az „országos” meghirdetés, a többi Ordinárius úr és a magam érdekében is kérem, kegyeskedjék az egész ügyet az Ap. Szentszékkal tisztázni és annak olyan értelmű írásbeli határozatát kieszközölni, hogy az indexre tétel nem lesz akadálya a peres eljárás megindításának. Ezt a határozatot azután méltóztassék majd velem, illetve a püspöki karral közölni, hogy annak birtokában határozzassunk, lehet-e, és milyen formában lehet a megboldogult püspök úr boldoggáavatása ügyében „országos” mozgalmat indítani. Mert nem szeretném, hogy ugyanakkor, mikor a megboldogultnak a legnagyobb dicsőségét kívánjuk előmozdítani, esetleg a most meglevő dicsőségét is leszállítjuk, amennyiben tudatlan, vagy rosszakaratú embereknek, ki tudja, milyen gyanakvásra adunk alkalmat, ha a Szentszék az „országosan” megindított mozgalom után a hozzá kerülő peres eljárást a mondott körülmény miatt talán még megindítani sem engedi.

A mondottak alapján mély tisztelettel kérem Excellenciádat, hogy amíg a püspöki kar hozzá nem járul, ne méltóztassék engedni, hogy akár Mezgár kamarás úr, akár mások „országos”-nak hirdessék a mozgalmat, hanem legfőlebb „székesfehérvári egyházmegyei mozgalom”-ról beszéljenek, amennyiben ezt, mint az egyházmegye főpásztora kegyeskedik megengedni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1942. január hó 26.

Serédi Jusztinián
bíboros hercegprímás,
esztergomi érsek

¹ tkp. „laudabiliter se subiecit et opus reprobavit”, vagyis dicséretesen alá-vetette magát és művét visszavonta (az indexre tett egyházi írók magatartását fejezték ki ezzel)

5. Mezgár Lajos pápai kamarás levele Shvoy Lajos megyéspüspöknek (Székesfehérvár, 1942. február 5.)

Kegyelmes Püspök Atya!

Csupa véletlen, hogy a *Prohászkaért Társadalmi Egyesület* alakuló gyűlése összeesett január 25-én Árpádházi Boldog Margit 700 éves jubileumának kezdetével és a szenttéavatásáért folyó imádsággal. Valóban az A. C. programja gyanánt meg akartuk tartani ezt is és január 19-én pl. a vezetésem alatt levő Boldog Margit leánykongregáció közös szentáldozással vett részt a szemináriumi templom ama oltáránál végzett szentmisén, amelyen levő Margit képet éppen kongregációm csináltatta és ajándékozta. Utána meglepetéssel olvastuk a Nemzeti Újságban azt az elkésett figyelmeztetést, hogy ne 19-én, hanem a dominikánus naptár szerint 25-én történjék az ünneplés. Ekkor már az általunk szabadnak gondolt napra ki volt tűzve a kérdéses egyesület alakuló gyűlése, de mégis elhatároztuk, hogy legalább újra közös szentmisére és áldozásra jönnek össze kongreganistáim.

Prohászkaért Társadalmi Egyesület megalkotásában nem egyéni szándékkal vettem részt, hanem a legnagyobb székesfehérvári egyesületek folytonos ösztönzésére és a végén már ellenállhatatlan sürgetésére. Éppen ezért társadalmi szervezést kívántunk adni a követelők tömegének, hogy az egyházi hatóságok bizonyos mértékig kívül maradjanak a kezdeményezésen, és annál könnyebben és függetlenebbül bírálhassák meg akár már első lépésünket, de főleg azért, hogy a célra adakozók jelentkezése esetében az állami hatóság előtt ne tűnjünk fel törvényellenes pénzgyűjtő társaságnak. Legelső szóbeli referátumom is ezt jelezte azzal a kéréssel, hogy méltóztassék eltérni az elfojthatatlan törekvés megrealizását egy ilyen egyesület keretében.

Valóban visszanyomhatatlan volt már népünk kívánsága és egyre nagyobb a csodálkozása, hogy már két komoly szenttéavatási per is indult és Ottokár püspökről meg senki nem gondoskodik. Közben egyre jobban gyarapodtak Ottokár püspök úr sírjánál – kezdettől eddig 144 ezernél többen –, a hátatáblák, a hálabeírások a látogatási könyvekbe és az egyes feltűnőbb jelenségekről a szóbeszéd. Nagyon komoly budapesti férfiak is tanácskoztak arról, hogy kézbe veszik az ügyet és lejönnek Székesfehérvárra „elkezdeni a pert”.

Én mint teológus átértékeltem a kérdés nagyságát és legfontosabbnak tartottam, hogy megirattassék Ottokár püspök életrajza, tudományos feldolgozás alá kerüljenek eszméi és fellépésének hatása a magyar szellemiségre, azért fontosnak tartottam magam is egy olyan egyesület megalakítását, amely komoly munkát végezvén tűrhetőbbé teszi a tömegek számára a peres eljárás megindításának, elkezdésének késleltetését. Gondoskodni kell arról is, hogy a még életben levő szemtanúk is el ne haljanak és a nagy biográfiához szükséges adatokat megszerezhessük tőlük. Ha ezt meg nem tesszük, a következő nemzedék sok dolgot nem ért majd meg Prohászkaéból és Prohászkaról, mert a kortanúk magukkal vitték a sírba. Egyúttal azt az alázatos szellemet iparkodunk most és a jövőben is kifejleszteni, hogy Isten akaratában és Anyaszentegyházunk döntésében megnyugszunk. Ha alul is maradna, a mértéken alul maradna is Ottokár püspök, az sem baj, mert hiszen nem akármilyen számításba és nem juthat el addig, hogy legalább valaki gondoljon a szenttéavatásának megkezdésére. Sikertelenség esetében is igen nagy szolgálatot teszünk hazánknak, mert ezt a csodálatos nagy egyéniséget nem engedjük elfeledni. És ha Adyt, Aranyt, Mécset stb. érdemes más nyelvekre lefordítani, akkor Ottokár püspök műveinek lefordításaival és életének folytonos ismertetésével csak nyerhet a nemzeti dicsőségünk. Az általunk elgondolt és immár meg is

alakított társadalmi egyesület elsősorban és először is feldolgozza az ún. Prohászka anyagot irodalmi és történeti szempontból és ezzel párhuzamosan érlelődhetik meg az ügy annyira, hogy valamikor, adott időben kanonizációs eljárás lehessen belőle.

Elgondolásomban először is a 2003 canon I. §-ra támaszkodtam. Minden hívő kérheti a per megindítását, akár szegedi, akár kolozsvári vagy kassai az illető. Engedélyt erre sehol senkitől senkinek nem kell kérnie. A canonban csak az a megszorítás áll, hogy a kompetens ordináriustól kell kérni a pert. De hiszen még ezt egyelőre jó ideig nem is óhajtjuk kérni, hanem csak az történik, hogy akiknek joguk van kérni a pert, akár külön-külön, akár egyesülten, hát a canonban jelzett *legitimus coetus*¹-t formáltuk meg Székesfehérvárott a nagy püspök nyugvóhelyén. Természetesnek tartjuk, hogy ebbe a coetusba léphessen és hozzánk csatlakozhassék mindenki, aki velünk együtt és hozzánk hasonlóan foglalkozni óhajt Ottokár püspök ügyével. Ne külön-külön keressék majd a per megindítását, hanem ha kell, akkor már együtt, éspedig a székesfehérváriakhoz társultan. Más városokban, más egyházmegyében „coetust” nem is volt szándékunkban felállítani, és az alapszabályokba sem vettünk fel ilyen pontot.

Még egy canon van, amely biztatott, hogy tegyek eleget a kéréseknek: a 2049 canon. Szóbeszéd tárgya kezdett lenni az országban, hogy azért nem lehet megindítani a pert, mivel még élnek, akik okozói vagy határozói voltak az indexre tételnek. Ebből később az a látszat származott volna, hogy csalással vártunk és megvártuk a kérdéses egyének halálát. Ez alól a vád alól nehéz lett volna magunkat tisztázni, főleg hogy maga a jog is mintegy feltételezi a család fennforgását, ha harminc éven belül senkinek sem jut eszébe perre vinni valakinek a szenttéavatási ügyét. És az idézett canon még a *culpabilis negligentia*² távollétét is igazoltatni akarja a 30 év eltelte után kezdett perben. Fellépésünkkel tehát beigazoltuk, hogy ilyen hanyagság nem terhelhet bennünket az utódaink előtt, viszont család szándéka sincs bennünk, mert még időben mozgattuk meg a kérdést, amikor az esetleges ellenálló erők még élnek vagy élhetnek.

Az indexre tétel ügyét is átgondoltam, mint dogmatikus. Az életszentség nem egyenlő az infallibilitással. A tévedés még nem erkölcsi folt. Akik itthon láttuk ezt a lángészt azokban az időkben, amikor megtörtént az indexre tétel, épültünk a fegyelmezettségén, és meghódolása miatt még nagyobb lett előttünk. Nem egy szent van, aki alaposan tévedett *in mente*³, de Ottokár is hűséges maradt *in corde*⁴. Legfeljebb hogyha majd megjön az idő, hogy a per iránt benyújtsuk kérésünket és az illetékes római congregatio nem fogadja el, akkor tovább várunk és dolgozunk nyugodtan esetleg generációkon át, míg a jó Isten akarja, hogy dolgozzunk, vagy végre felhagyjunk a hiábavaló kísérlettel. Méltóztassék elhinni Kegyelmes Püspök Úr, bennünk, akik összeverődtünk Ottokár püspök úr ügyében, minden hátsó szándék nélküli és számítás nélküli alázatos bizalom van a jó Isten akaratában és elfogulatlanul hisszük azt is, hogy pártatlan lesz az illetékes római kongregáció döntése akkor is, ha akár már *a limine*⁵, akár pedig később utasítja vissza kérésünket. Ne méltóztassék nyugtalankodni azok miatt – ha valóban akadnak ilyenek – akik rémeket látnak az „akadályokban”. Ha igazi akadály lesz, az is Isten akarata lesz, mert emberi erővel csak a saját kötelességünket óhajtjuk teljesíteni, a véghezvitel pedig Istené. Méltóztassék megbízni bennünk, hogy ezzel a lelkülettel mi járunk a helyes és egyenes úton, és mi járjuk a hit alázatos mezsgyéjét. Nem volna okos dolog ezt a hitet emberi akadémikuskodásokkal letörni.

Nem tudjuk biztosan, mi lehet Kegyelmes Püspök Atya igazi nehézsége ebben a kérdésben, de méltóztassék megengedni, hogy ha például az emberek maguktól is

¹ törvényes egyesület

² vétkes hanyagság

³ a tanítás szintjén

⁴ a szívében

⁵ a kezdeténél

elzarándokolnak Ottokár püspök sírjához és velünk együtt éreznek, akkor nincsen abban semmi bűn, ha idejövetelük előtt vagy után érintkezést keresnek az itt székelő egyesületünkkel. Sem ahhoz, hogy ide jöjjenek, sem ahhoz, hogy velünk társuljanak, nem kötelesek senkinek az engedélyét kikérni. Viszont vigyázni fogunk arra, hogy más személyek, más hatóságok, más területek érzékenységét és jogát ne sértsük. Az egyesületünk csak annyiban országos, hogy a 2003. canon 1. §-nak megfelelően minden katolikus magyar állampolgár beléphet, de minden egyesületi működését és tevékenységét Székesfehérvárott saját megyés-főpásztorunk ellenőrzése alatt végzi el.

Ne méltóztassék rossz néven venni tőlem ezt a hosszú felterjesztést, de még meg kell említeni néhány fontos dolgot:

1. Ha valamikor úgy gondoljuk, hogy elérkezett a per kérelmezésének az ideje, akkor az egész anyagot a boldogult püspök úrral kapcsolatos feltűnő jelenségekkel együtt Nagyméltóságodnak bemutatjuk, sőt előre átadjuk, úgy hogy ennek birtokában valóban lesz mód előbb az illetékes római kongregációnál előzetesen alapos indokokkal érdeklődni és kedvezőtlen válasz esetében a különben *potestas ordinaria*¹-t illető eljárást is megtagadni. Ez esetben úgy mi, mint az egyesületünk csak egy véleményt gondolhatunk magunkban és mondhatunk majd nyilvánosan: nincs itt az idő! Ez az igazság!

2. Mi székesfehérváriak nem akartuk magunkra venni az ódiumot, hogy egy Prohászka Ottokárt teljesen kisajátítunk magunknak, azért is láttuk szívesen és kértük, engedték és akartuk a hozzánk hasonlóan cselekedni akaró testvéreink csatlakozását a Székesfehérvárott tömörült testvériségbe. Levelekkel tudnám igazolni nagyon jelentékeny férfiak ilyes követelését az ország különféle részeiből.

3. Az *ordináriusokat* egyenként fel akartuk kérni, hogy legyenek a székesfehérvári coetusnak védői. Azonban az alakulással járó bürokratikus eljárás alá mégsem akartuk vonni magas személyüket, hogy személyi és származási adataikat is a törvény szerint felterjesszük az állami hatósághoz az alakulásban résztvevőkkel együtt, hanem amikor már ilyen molesztia nem érheti őket, akkor óhajtottunk hozzájuk fordulni kérésünkkel. Magától értetődőnek tartják a kezdeményezők és csatlakozók, hogy Ottokár püspök ügye minden magyar ordinárius öröme.

4. Mély tisztelettel jelentem, hogy a megalakult egyesület igazi címe: *Prohászkaért, Társadalmi Egyesület Boldogemlékű Prohászka Ottokár püspök boldoggáavatásának kieszközlésére*. Csak az első napokban került a meghívó lapokra a társadalmi mozgalom szó. Amikor a belügyminisztériumban jártam az alakuló gyűlés engedélyének megszerzéséért, az alapszabály átnézésénél figyelmeztettek e szóra, és ott helyben kijavítottam a mozgalom szót egyesületre.

5. Bármilyen örömteli és lelkes is volt a meghívó, mégis bizonyos discretioval kezeltük az ügyet, és a hangadó emberek meghívójára ráírtuk: sajtónak ki nem adható. Még saját egyházmegyei lapunkat sem informáltam a dologról. Birtokomban van más városok nem egy férfiának levele, amelyben mentegetőznek, hogy nem ők adták ki az ügyet a helyi sajtónak. A budapesti országos sajtó (KSV²) is csak azután foglalkozott az alakulással, miután a vidékiek örömteli cikkeik után már tovább ők sem hallgathattak, és fel kellett őket mentenem a hallgatási kötelezettség alól. Kérdéses igazoló írásokból bemutatok néhányat Kegyelmes Püspök Atyának. Egyébként a sajtóban jelentkező országos megnyilatkozás a magunk akarata ellenére csupán az igazi országos közvéleményt fejezte ki hűségesen.

6. Beszélgettem országos nevű férfiakkal e kérdésről. Olyan lelkesen óhajtottak cselekedni, hogy szinte szégyenkezve mondogattam el a mi szerény székesfehérvári elgondolásunkat. Más városok és más vidékek sokkal aktívabbak Ottokár püspök

¹ rendes hatalom

² Központi Sajtóvállalat, amely 1918-ban alakult Bangha Béla szervezésében. A két világháború között számos politikai és hitbuzgalmi lapot adott ki (Nemzeti Újság, Új Nemzedék, Képes Krónika, Új Lap).

tiszteletében. Minket itthon bizonyos kétségbeesett várakozás tört le. A kegyelet nagysága miatt mégsem ragadták magukhoz a vidékiek a kezdeményezést, hanem igen becsületes jósággal minket sürgettek, és Székesfehérvárhoz kötötték magukat. Komoly férfiak elhatározták, hogyha bármilyen okból nem sikerülne Székesfehérvárott társaságot alkotni, akkor a jog értelmében saját maguk is elkezdik Prohászka Ottokár ügyének gondozását és ez esetben a peres kereset sürgős beadását.

7. A lefolyt Széchenyi-jubileum alkalmával magam is elővettem Széchenyi műveit. Több mint fél éven át tanulmányoztam a *fonsaiban*¹. És amikor egy alkalommal dr. Kovrig Béla egyetemi tanárral beszélgettem róla, egyszer csak így szólt a professzor: „Te is így láttad? Míg én az egyetem által kért előadásomra készültem és Széchenyit saját kiadásaiban olvastam, úgy éreztem, hogy valami szépség tölt el és tisztább lett a lelkülem.” Nem is szüntem meg azóta vádolni volt irodalmi és történelmi tanárainkat, hogy nem adták kezünkbe Széchenyit, hiszen az egész katolikus magyar ifjúságot vele és belőle lehetett volna nevelni. Hibáztatom azt a generációt, amely látta őt és vele élt, hogy nem adta át és nem hagyományozta tovább még a legközelebbi generációra sem. Én magam és még többen mint tanárok sem akarjuk a felelősséget vállalni, hogy Prohászka Ottokár szent emlékét nem adjuk át méltóan a következő nemzedéknek. És az országban szerte élő egyházi és világi barátaink ugyanígy gondolkodnak és fellépésünkkel már is elértük, hogy Ottokár püspök műveit újra előszedték a könyvszekrényből és újra olvasgatják. Kellemes emlékem a debreceni piarista hittanárral való beszélgetésem, aki elmondotta, hogy a gimnázium diákjaival nem bírt sem a kongregáció, sem az önképzőkör segítségével. Ottokár püspök mély tisztelete sarkalta arra, hogy a többiek mellőzésével szervezze meg a Prohászka-kört a diákok között. Prohászkaival megfogta a diákok lelkét, és azóta sok a gyónója és sok az áldozója, és főleg tisztultabb és mélyebb a növendékek gondolkozása.

Kegyelmes Püspök Atya minden esetre ígérem, hogy amennyiben erőm engedi, vigyázni fogok arra, hogy hibát el ne kövessen az egyesület és megmaradjon tökéletes subjectioval saját ordináriusunk és egyáltalán Anyaszentegyházunk rendelkezéseivel szemben. Vigyázni fogunk még egyes szavakra is, és a nagy üggyhöz illő komolysággal óhajtunk cselekedni. Méltóztassék különben megengedni, hogy Kegyelmes Püspök Atyát esetleg felkeressem, és ha maradt még valami tisztázatlan hibánk a jelentésem után is, élőszóval tisztázhassam, és a megfelelő utasításokat elnyerhessem. Különben maradtam készséges engedelmességgel.

Székesfehérvár, 1942. február 5.

Dr. Mezgár Lajos

¹ a forrásaiban (vagyis eredetiben)

6. Shvoy Lajos levele Rómába a Ritus Kongregációhoz (Székesfehérvár, 1943. január 14.)

Nr. 105/1943

Episcopus Albaregalensis

Eminentissime Princeps!

Post mortem praedecessoris mei Ottocari Prohászka f.m. episcopi olim Albaregalensis sexdecim iam anni elapsi sunt. Ottocarus Prohászka per totam suam vitam indefesso zelo apostolico, exemplo, verbo scriptoque contra indifferentiam religiosam suae aetatis laboriosum victoriosumque certamen inivit ita, ut iam in vita sua titulum “Apostoli et Praeceptoris Hungariae” promeruit.

Brevi post mortem eiusdem fideles totius regni Hungariae persuasi erant de futura glorificatione servi fidelis Domini, ideoque permulti intercessionem episcopi Ottocari Prohászka in fama sanctitatis defuncti impetrabant. Permultae preces eius intercessione exauditaе erant, fidelesque de die in diem magis exoptaverant ut processus eius beatificationis ordinarius quamprimum initium sumat. Nuperrime vero foederatio pro toto territorio regni extensa est in vitam evocata, cuius scopus est: scripta omnia Ottocari Prohászka colligere et propagare, restaurationem vitae catholicae morumque christianorum iuxta exemplum eius fovere et consolidare, necnon huius foederationis conatus est – iuxta meum iudicium – ut introductionem processus ordinarii beatificationis Ottocari Prohászka infra breve tempus ad normas praescriptas postularet.

Quamvis vita apostolica, virtutes, precumque exauditiones per intercessionem eius solidum praebeant fundamentum pro introductione processus, attamen velim Eminentiam Vestram Reverendissimam hac in re maxima cum humilitate consulere antequam petitio nominatae foederationis ad me tamquam Ordinarium pervenerit.

S. Congregatio Indicis anno 1911. tria opuscula minoris momenti Ottocari Prohászka damnavit et quamvis ipse sententiam S. Sedis summa cum humilitate et subiectione acceperit et opuscula ista sine mora retraxerit, de iisdemque exinde nec verbo nec scripto unquam mentionem fecerit, attamen pro necessario duco Eminentiam Vestram Reverendissimam hac in quaestione consulere: velit Eminentia Vestra Reverendissima mihi indicare, num S. Congregatio. S. Officii ob damnationem opusculorum Ottocari Prohászka votum negativum quoad introductionem causae beatificationis emittet, an non?

Respectu fidelium regni Hungariae valde dolendum esset, si post initia tanto entnysiasmo tantaque spe suscepta introductio causae beatificationis apud Sedem Apostolicam post processum ordinarium prohiberetur quoniam ex operibus Ottocari Prohászka tria opuscula olim damnata erant. Idei Eminentiam Vestram Reverendissimam summa cum reverentia consilii gratia peto, antequam processus ordinarius introduceretur, ut ita fidelibus totius regni Hungariae a huiusmodi dolore animi fortasse prosecuturo parcam.

Sacram Purpuram Eminentiae Vestrae Reverendissimae maxima cum devotione osculans persisto.

Eminentiae Vestrae Reverendissimae

Albae-Regiae die 14. m. Januarii 1943.

humillimus in Christo:
episcopus Albaregalensis.

A levél magyar fordítása¹

105/943

Székesfehérvári Püspök

Eminenciás Bíboros Úr!

Elődöm, a boldog emlékezetű Prohászka Ottokár, egykori székesfehérvári püspök halála óta immár 16 év telt el. Prohászka Ottokár egész élete során oly fáradságos és győzelmes harcot vívott korának vallási közömbössége ellen fáradhatatlan apostoli buzgósággal, példaadással, szóban és írsaiban egyaránt, hogy már életében kiérdemelte a „Magyarország Apostola és Tanítója” címet.

A magyarországi hívek már röviddel halála után meg voltak győződve az Úr hűséges szolgájának jövődő megdicsőüléséről, és ezért igen sokan kérték a szentség hírében elhunyt Prohászka Ottokár püspök (égi) közbenjárását. Az ő égi közbenjárására igen sok ima meghallgatásra talált, és a hívek napról-napra inkább kívánták, hogy a boldoggáavatás püspöki eljárása mielőbb megkezdődjék.

Nemrég életre hívtak egy, az egész ország területére kiterjedő szövetséget, amelynek célja, hogy Prohászka Ottokár összes művét összegyűjtsék és terjesszék; a katolikus élet és a keresztény erkölcsök megújítását az ő példája szerint ápolják és megerősítsék; valamint szándéka még ennek a szövetségnek – és ez az én egyetértésemmel is találkozok –, hogy az előírt szabályok szerint kérje a püspöki eljárás rövid időn belüli megindítását Prohászka Ottokár boldoggáavatási ügyében.

Ámbár apostoli élete, erényei, valamint a közbenjárására való imameghallgatások szilárd alapot nyújtanak az eljárás megindításához, mégis szeretném a legnagyobb tisztelettel Eminenciás Főtisztelendőségéd tanácsát kérni ebben az ügyben, mielőtt a fent említett szövetség kérése hozzám, mint Ordináriushoz megérkezne.

A Szent Index Kongregáció 1911-ben Prohászka Ottokár három kisebb jelentőségű munkáját elítélte, és ámbár ő a Szentszék ítéletét a legnagyobb alázatossággal és magát annak alárendelve elfogadta, valamint műveit késedelem nélkül visszavonta, és azokról ettől fogva sem szóban sem írásban nem tett említést, mégis szükségesnek gondolom, hogy Eminenciás Főtisztelendőségédttől ebben a kérdésben tanácsot kérjek. Kérem Eminenciás Főtisztelendőségédet, tudassa velem: vajon a Szent Hivatal Szent Kongregációja bocsát-e ki majd kedvezőtlen állásfoglalást Prohászka Ottokár műveinek elítélése miatt a boldoggáavatási ügy megindítását illetően, vagy nem.

A magyarországi hívekre való tekintettel nagyon fájdalmas lenne, ha oly nagy lelkesedéssel és reménnyel vállalt kezdet után a boldoggáavatás megindítása az Apostoli Szentszéknel a püspöki eljárás után akadályba ütköznék azért, mert valaha Prohászka Ottokár művei közül három kisebb írást indexre tettek. Azért kérem a legnagyobb tisztelettel Eminenciás Főtisztelendőségéd tanácsát, még mielőtt a püspöki eljárás megindítására sor kerülne, hogy így az egész Magyarország területén élő híveket az ily módon őket esetleg erő lelki fájdalomtól megkíméljem.

Eminenciás Főtisztelendőségéd szent bíborát csókolva maradok a legnagyobb tisztelettel.

Eminenciás Főtisztelendőségédnek

Székesfehérváron, 1943. január 14-én

Krisztusban alázatos szolgálja:
a székesfehérvári püspök

¹ Fordította Dzsida Orsolya.

7. Marchetti-Selvaggiani bíboros válaszlevele Shvoy Lajosnak (Róma, 1943. május 19.)

Ex Aedibus S. Officii, die 19. Maii 1943.

SUPREMA SACRA CONGREGATIO
SANCTI OFFICII

PROT. NUM. 44/11
(In responsione fiat mentio huius numeri)

Exc. me ac Rev. me Domine,

Litteris N. 105/43, diei 14 Ianuarii h. a., Excellentia Tua Reverendissima ab hac Suprema S. Congregatione quaerebat num S. Officium suffragium negativum, ob tria opuscula a S. Congregatione Indicis damnata, laturum sit ne causa Beatificationis OTTOCARI PROHASZKA, olim Episcopi Albaregalensis, introducetur.

Cum res attente examinata sit, nunc Tibi respondere possum huiusmodi Beatificationis causam, sive ob tria opuscula damnata sive ob alia documenta quae in hac Curia Romana extant, in magnas difficultates incursum esse.

Cum haec igitur Tibi nota sint, Excellentia Tua opportune se gerere poterit, antequam processus ordinarius introducetur.

Interim impensos aestimationis meae sensus Tibi obtestor permanens

Excellentiae Tuae Rev. mae
Addictissimus

+ F. Card. Marchetti-Selvaggiani
secret.

Exc. mo ac Rev. mo Domino
D. no LUDOVICO SHVOY
Episcopo ALBAREGALENSI

A levél magyar fordítása¹

1943. május 19-én a Szent Hivatal Székhelyéről

A SZENT HIVATAL
LEGFŐBB KONGREGÁCIÓJA

44/11 prot. sz.
(A válaszban erre a számra kell hivatkozni)

Excellenciás Főtisztelendő Úr!

Ez év január 14-én kelt, 105/43. sz. levelében Excellenciád azt a kérdést tette fel a Legfőbb Szent Kongregációnak, vajon a Szent Hivatal a Szent Index Kongregáció által elítélt három mű miatt elutasító határozatot hoz-e majd azzal kapcsolatban, hogy Prohászka Ottokár egykori székesfehérvári püspök boldoggáavatási ügye elinduljon.

Miután az ügy gondosan megvizsgáltatott, most ilyen módon válaszolhatok Neked a

¹ Fordította Dzsida Orsolya.

boldoggáavatás ügyében: akár a három elítélt [indexre tett] mű miatt, akár más okmányok miatt, melyek a Római Kúriában megvannak, az ügy nagy akadályokba fog ütközni.

Miután ezek a tények tudomásodra jutottak, Excellenciád megfelelő hozzáállást fog tudni tanúsítani, mielőtt a püspöki eljárás megindíttatna.

Mindazonáltal irántad való nagyrabecsülésem érzését tanúsítva maradok

Excellenciás Főtisztelendőségnek
legelkötelezettebbje

+ F. Marchetti-Selvaggiani bíboros
titkár

Excellenciás és Főtisztelendő
Shvoy Lajos Úrnak
Székesfehérvári Püspöknek

8. Shvoy Lajos levele Serédi Jusztiniánhoz (Székesfehérvár, 1943. június 8.)

1513/1943

Prohászka Ottokár boldoggá avatási ügye

1 drb

Főmagasságú és Főtisztelendő Bíboros Hercegprímás, Érsek Úr!

B. e. Prohászka Ottokár boldoggá avatási ügyében Főmagasságod nb. tanácsára tájékozódásul a S. Congr. S. Officii-hez fordultam. Most érkezett meg a válasz, amely sajnos nagyon kedvezőtlen. A jövőben természetesen ehhez tartom magamat.

A S. Congr. S. Officii válaszát másolatban ide csatolva szíves tudomásulvétel végett mély tisztelettel küldöm meg Főmagasságodnak.

Főmagasságod felszentelt bíborát mély tisztelettel csókolva vagyok

Székesfehérvár, 1943. június 8.

székesfehérvári püspök

Főmagasságú és Főtisztelendő

Dr. Serédi Jusztinián
bíboros hercegprímás, érsek Úrnak

Esztergom

9. Serédi Jusztinián levele Shvoy Lajoshoz (Esztergom, 1943. június 22.)

4881/1943 szám

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Megyéspüspök Úr!

Prohászka Ottokár boldoggáavatása ügyében folyó hó 8-án 1513/1943 sz. alatt kelt nagybecsű soraiból tudomásul veszem a S. Cong. S. Officii állásfoglalását. Az ügyet az őszi püspöki konferencia tárgysorába fel fogom venni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1943. június hó 22.

Serédi Jusztinián
bíboros hercegprímás
esztergomi érsek

Nagyméltóságú és Főtisztelendő
Shvoy Lajos megyéspüspök úrnak
Székesfehérvár

10. Részlet a Püspöki Kar 1943. október 6-i konferencia-jegyzőkönyvéből

13. A „Prohászkaért” Társadalmi Egyesület alapszabályainak jóváhagyását a püspöki kar a rítus-kongregációnak a szentté avatással kapcsolatos álláspontjának tisztázásától tette függővé (1942. ősz 13. p.). Az ügy elintézésére a székesfehérvári püspök urat kérte föl. A kongregáció válasza nem kedvező: „Cum res attente examinata sit, nunc Tibi respondere possum huiusmodi Beatificationis causam, sive ob tria opuscula damnata sive ob alia documenta, quae in hac Curia Romana extant, in magnas difficultates incursum esse.”¹

Ilyen körülmények közt az alapszabályok nem hagyhatók jóvá, sőt ajánlatos az egész mozgalom megszüntetése.

A püspöki kar ezt tudomásul veszi.

¹ „Miután az ügy gondosan megvizsgáltatott, most ilyen módon válaszol-hatok Neked a boldoggáavatás ügyében: akár a három elítélt [indexre tett] mű miatt, akár más okmányok miatt, melyek a Római Kúriában megvan-nak, az ügy nagy akadályokba fog ütközni.”

11. Shvoy Lajos megyéspüspök XII. Piusz pápához írt levele¹

Nr. 2384/1946
Beatissime Pater!

Vigesimus approximat annus, ex quo felicitis recordationis praedecessor meus, Ottocarus Prohászka, episcopus Albaregalensis Spiritu fervens, praeceptorque Hungariae zelo apostolico plenus, in aeternam patriam avolavit.

Spiritu prophetico afflatus, futurorum eventum quasi praevidens, imanne certamen istud bonum inter et malum quod nostris diebus ubique experitur, futurum esse praenovit. Idcirco tempore episcopatus sui 22 annorum patriam indefesse peragravit et, praesertim exultos, imprimis vero viros, ex liberalismi indifferentia ac ignorantia religionis sublevare satagit. Aeque tempore sacerdotes apostolico spiritu replevit attentionemque suam questioni sociali convertit. Sub auspiciis eius Sodalitas Missionis Socialis ad christianae caritatis servitium fundamenta sua iecit; cui permultas feminas piissimas zeloque plenas, ad interiorum vitam ex SS. Eucharistia tamquam fonte manantem ab eo perductas, coadiutrices adiunxit.

Tempore exercitiorum spiritualium pro viris, eum sermonem facientem, in ipso actu et loco sermonis, mors eripuit. Mors eius symbolica totam nationem commoverat. Amici et inimici sincero affectu pietatis aeque ac honoris eum ad sepulchrum comitabantur. Modo 22 annis elapsis, magis quam olim, per moralia principiorum eius. „Apostolus et Praeceptor Hungariae” existit.

Ingenium hoc singulare, homo excultissimus, vir apostolicus eximiaque vitae sanctitatis excellens – pro dolor – a S. Congregatione in Incidem est relatus. Eucharistici animi praestantia tunc clarissima luce refulsit. Prompto etenim ac humili animo iudicio S. Congregationis sese subiecit, quamvis S. Congregatio normas statutas in hoc casu non observaverit.

Iustinianus Card. Serédi, f. r. princeps primas Hungariae occasione ultimae conferentiae eppalis enarravit, se tunc temporis Romae, qua professor iuris canonici in Coll. S. Anselmo, secretarium S. Congregationis interrogasse, num S. Congregatio Ottocarum Prohászka ad normas rite interrogaverit: sit-ne paratus retrahere ea quae in doctrina eius sunt reprobata; in quo casu episcopus ad indicem referri nequit. Secretarius S. Congregationis pudore affectus Iustiniano Serédi confessus est, hanc regulam in casu non esse servatam; econtra Ottocarum Prohászka, interrogatione omissa et occasione occasione retractionis reprobatae reprobatae doctrinae sublata, in Indicem esse positum.

Dolorosum ac recrudescens vulnus Hungariae catholicorum est relatio episcopi, zelo et apostolico spiritu eximii, in Incidem. Sacerdotes fidelesque hodie adhuc aeque dolent de condemnatione condemnatione maximi et optimi praesulis sine interrogatione peracta.

Vigesimo mortis anno magni praesulis, Praeceptoris Hungariae, quem tempora in multis comprobarunt, qui post bellum adhuc maior in oculis nostris apparet, humili obsequio filialique devotione Sanctitatem Vestram pro tota dioecesi, immo, – securi animo scribo – pro toto regno suppliciter rogo, ut Ottocarum Prohászka ex Indice demere benignissime dignetur.

Preces meas paternae benevolentiae Sanctitatis Vestrae humillime commendo.

Albae-Regiae, die 5-a Octobris 1946.
episcopus Albaregalensis

¹ A levél magyar fordítása: 68. oldalon kezdődően.

12. Shvoy Lajos megyéspüspök XII. Piusz pápához írt leveléhez¹ kísérőlevél Mindszenty József számára

Székesfehérvári Püspöktől

Szám: 2384/1946

Tárgy: Prohászka püspök úr indexről levétele tárgyában.

Vonat. ügyirat:

Melléklet: 1 drb *P. Xti!*

Főmagasságú Bíboros Hercegprímás Úr! Eminenciás Uram!

Mellékelten mély tisztelettel megküldöm Prohászka Ottokár püspök úr indexről levétele ügyében a Szentatyához intézett alázatos felterjesztésemet. Bocsánatot kérek a késedelemért, de az igazat megvallva eddig alig voltam itthon. Úgy tapasztaltam, hogy az egyházmegye látogatása igen nagy hatással van a hívek lelkére, egyúttal erőteljes lökést ad az újjáépítés munkájának. Augusztus és szeptember hónapja csaknem teljesen erre ment. Jövő héten végre befejezem körutamat, amellyel egyházmegyém csaknem valamennyi egyházközségét meglátogattam.

Látogatásomnak legörvendetesebb eredménye az idén megindult csepeli katolikus leánygimnázium az Isteni Megváltó Leányainak vezetésével. Ugyancsak Csepelen a lazaristák küsszemináriumot nyitottak; nagyon kedvesen és okosan foglalkoznak a kispapokkal, akiket világi papoknak nevelnek. Hiszem, hogy nagyszerű munkás lelkipásztorok fognak kikerülni ezekből a csepeli fiúkból.

Nagyon kérem Eminenciádat, ne méltóztassék rossz néven venni késedelmezésemet. Ugyanakkor mély tisztelettel kérem, méltóztassék kérő leveletem Rómába juttatni.

Eminenciád felszentelt bíborát mély tisztelettel csókolva vagyok

Székesfehérvár, 1946. október 7.

Shvoy Lajos
székesfehérvári püspök

Főmagasságú és Főtisztelendő
Mindszenty József
bíboros hercegprímás, esztergomi érsek úrnak,
Esztergom.

A levél hátoldalán a bejegyzés:

5281 / 1946. X. 11.

Elküldöttük minden további hozzáadás nélkül Rómába

3813/946.

ad acta

¹ A levelet lásd a 11. függelékben (90. o.).

13. Névmutató

- Ábrahám, 48
 Adriányi Gábor, 6, 8, 15, 59, 60, 62, 66, 76
 Ady Endre, 55, 84
 Ágoston, Szent, 55
 Alzog, Johann Baptist, 29
 Arany János, 84
 Bakunin, Michail Alexandrovics, 30
 Balás Béla, 58
 Bangha Béla, 86
 Bánlaky Ödön, 81
 Barlay Ö. Szabolcs, 7, 8, 24, 30, 32, 33, 34, 37, 55, 57, 73
 Barlay Szabolcs Ö., 5
 Beke Margit, 71
 Belon Gellért, 65
 Benedek pápa, XIV., 60
 Benedek pápa, XV., 60, 66
 Benedek pápa, XVI., 37, 59
 Bogner Mária, 68
 Büttner Ferenc, 62, 63
 Carlyle, Thomas, 47
 Cicero, Marcus Tullius, 45
 Csáky Károly, 14, 24
 Csikós Andorné, 81
 Csitány Emil, 81
 Csontváry Kosztka Tivadar, 13
 Darnay Margit, 63
 Della Volpe, Francesco, 62
 Denifle, Henrik, 43
 Denisz nővér, 19, 22, 64
 Dzsida Orsolya, 89, 90
 Egri György, 73
 Erdős Mátyás, 33
 Esser, Thomas, 66, 74
 Faludy György, 73
 Farkas Sándor, 81
 Felici, Angelo, 74
 Ferenc, Assisi Szent, 55
 Ferenc, Szalézi Szent, 33
 Follinus Árpádné, 63
 Forintos Attila, 18
 Frenyó Zoltán, 8
 Füzér Julián, 56
 Gábori György, 73
 Gárdonyi Géza, 6, 55, 76
 Gellért, Szent, 47
 Gergely Jenő, 19
 Görres, Josef, 56
 György Attila, 74
 Gyulassy Katalin, 46
 Haynald Lajos, 15
 Hilgers, Joseph, 16, 63
 Horváth Ferenc, 56
 Horváth Kálmán, 8, 14, 18, 19, 32, 37, 58, 62, 63, 64, 65, 74
 Ignác, Loyolai Szent, 11, 12, 22, 52, 54
 István király, Szent, 47, 71, 73
 János Pál pápa, II., 74
 János, Aranyszájú Szent, 19
 Jaross Károly, 34
 Jezsó János, 34
 Jób, 71
 József, Szent, 10, 51
 Julius Caesar, 73
 Káldor Márk, 33
 Kapisztrán János, 72
 Karrer, Otto, 43
 Kaszap István, 68
 Kempis Tamás, 33
 Kereszty Géza, 56
 Kovrig Béla, 87
 Kun Béla, 65
 Lajos király, Nagy, 47, 73
 László király, Szent, 47
 Leó pápa, XIII., 21, 29
 Majláth Gusztáv, 8, 30, 31, 57, 60, 61, 63
 Marchetti-Selvaggiani, Francesco, 69, 90, 91
 Margit, Árpádházi Boldog, 67, 68, 69, 82, 84
 Mária, Szűz, 10, 56, 70, 72, 73
 Mazella, Camillo, 62
 Mécs László, 85
 Meskó Lajos, 41, 70
 Meszlényi Antal, 67
 Mezgár Lajos, 67, 68, 69, 74, 81, 82, 83, 84, 87
 Mihály, Szent, főangyal, 56
 Mindszenty József, 38, 56, 68, 70, 71, 74, 95
 Mócsy László, 58
 Mózessy Gergely, 7, 8, 33
 Némethy Ernő, 34, 65
 Newman, John Henry, 55

- Nikétász, Szent, 48
Nyisztor Zoltán, 76
Pál, Szent, 9
Pápai Lajos, 74
Pascal, Blaise, 55
Pázmány Péter, 6, 21, 47, 59, 76
Péter, Szent, 23
Petheő Rudolf, 55
Petrócki János, 65
Piusz pápa, X., 44, 45, 59
Piusz pápa, XII., 67, 69, 71, 93, 95
Prohászka Irma, 61
Ratzinger, Joseph, 37
Rezek Román, 60
Roothan, Johan Philipp, 33
Roszival István, 57, 58
Saliga Irén, 18
Samassa József, 15, 56, 76
Sámson, 54
Schütz Antal, 8, 14, 28, 43, 44, 45, 46, 55, 62, 72, 73, 75
Scupoli, Lorenzo, 33
Serédi Jusztinián, 67, 68, 69, 70, 82, 83, 91, 92, 93
Shakespeare, William, 73
Shvoy Lajos, 35, 57, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 74, 81, 82, 84, 88, 90, 91, 92, 93, 95
Sík Sándor, 48, 55
Simor János, 14, 15, 17, 19, 22, 24, 27, 53
Sokrates, 47
Spányi Antal, 5
Szabó Ferenc, 6, 8, 13, 41
Szabó Szádok, 59, 64, 66
Szántó K. Cherubina, 74, 75
Széchenyi István, 73, 87
Szeghy Ernő, 51
Tamás apostol, 71
Teréz, Avilai Szent, 50, 51
Tisza Kálmán, 15, 36
Tóth Mike, 33
Városhy Gyula, 44
Vaszary Kolos, 57, 59, 60
Vecsey József, 71
Vendég Ildikó, 8, 30, 60
Viszota Alajos, 64
Walter Gyula, 56
Wecker-Gotter, 76
Wellner Lőrinc, 34
Winkler József, 32
Zádori János, 55, 56
Zichy János, 62, 66
Zichy Nándor, 72
Zlatényi, 16

14. Idegen nyelvű összefoglalók

Summarium

Ottocarus Prohászka (1858–1927) fuit ille non solum dux ingeniosus populi et Ecclesiae Hungaricae, sed etiam sanctitate vitae excellens et viginti quinque annos eorum episcopus. Studia et libri compluries centum explicant opera magnifica eius vitae et personalitatis, dum alii dijudicant contradictiones – apparentes solum – in eius manifestationibus.

Auctor huius libri sicuti membrum sodalitatis creatae ad inquirendum iam ante viginti annos, partem conferentiarum scientialium de Prohászka factarum cepit et publicationi plurium voluminum interfuit. Superioribus annis magis et magis sentiebatur aliquid adhuc deesse: illud ipsum, quod opus vitae Prohászka reddit nobis omnibus mirandum: *Sanctitas vitae*, quae totam eius vitam pervasit, a pueritia usque ad apoplexiam in rostro praedicanti accidentem, quaeque omnes homines altius ad res ultimas elevavit.

Si libros nostros in publico positos in ordine sumimus, perscipiemus eos in ipsam sanctitatem vitae eius intime penetrare non potuisse. Quod intellegi potest. In casu Prohászka etenim observationes superficiales non sufficiunt. Eius personae vita spiritualis, conexio Deo mystica detegendae sunt nobis, ante cuius sanctitatem vitae prostrati obmutescimus nos non dignos exisitimantes eius corrigiam calceamenti solvere. Hoc idem senserunt in eo omnes cum illo una viventes: sive essent confessor, janitor, seminarista, parochus vel episcopus aut minister regni. Omnes putaverunt illum esse virum sanctum, inter se viventem.

Tempus adest, quando quaestiones reales aut fictas deponentes conemur, quod est maxime difficile, modestis nostris instrumentis vitam in gratia Dei internalem viri sancti expandere. Interea praecipue studui, ne propositiones meas persequar, sed – quoad fieri potest – ipse Prohászka loquatur de se Deo adiungendo et de progressionem nunquam dirempta, cuius stationes novimus. Haec sunt nobis bene cognitae, quia ab annis, quibus Romae clericus fuit usque ad finem vitae diaria scripsit. Haec diligenter studire est valde necessaria, ut accurate observare possimus perceptiones, reflexiones et meditationes eius interdum fortiter conflictantis, nonnunquam laete vincentis – id est exercitia ascetica et experientias mysticas, de quibus aliquando breviter, plerumque autem per paginas copiose scripsit.

Praeter diaria etiam talibus scriptis usus sum, quae authentica esse mihi constat. Haec aut a se ipso scripta sunt, extra diaria scilicet, aut ab amicis familiaribus suis. Ob eam causam in illa culpa me nequaquam cadere spero, quae plures libros de Prohászka scriptos denotat, nempe exaltatio eius ad gradum paene intolerabilem, quae credibilitatem rei nolens volens corrumpat. Ubique autem ipse Prohászka exultans, expressionibus superlativis utitur, sinimus ipsum loqui. Itaque lector libri non a me, sed a Prohászka responsum ad quaestiones expectet.

In libro meo: *“Secretum vitae Ottocari Prohászka”* animum inprimis attendi ad virtutes fundamentales vitae eius spiritualis. In fundamento iacendo *humilitatem* et ille in priorem locum ponit. Ideo hanc virtutem amplius tractare volui, quia scimus eum perspicuisse talenta a Deo sibi abundanter tributa esse. Educatores, professores eius principem scholarum aut universitatum suorum eum appellaverunt. Strigonii, membra delegationis pro examinatione concurrentium, inprimis huic praesidens Johannes Simor archiepiscopus, et Romae eximatores eius, etiam ipse Papa, eum ingenio praestantem et praecipue intelligentia excellentem cognitum habuerunt.

Alumni in Seminario Strigoniensi in lectionibus eius dogmaticis vere sunt ab eo fascinati. Postea, ubicunque versabatur attentionem ad se attraxit. Ob eandem causam quaestionem cardinalem vitae suae sacerdotalis habuit, ut in seipso clarum faciat: sicut creatura in absoluta

dependentia erga Deum existit. In annis suis seminaristicis primum composuit et usque ad mortem eo ingenio vixit: "*Prohászka Ottokár, nemo est, ... nihil.*" Omnia se dono accepisse et de omnibus talentis rationem reddere debere cognitum habuit.

Humilitate Dominum Jesum proposuit sibi ad imitandum. Haec virtus ab eo humilitas virilis, ignis internus vocata est, quae eum non solum militem sed equitem et apostolum Christi efficit. Non sinit, ut Dominus suus, Dux Generalis in pugnis sanguinem effundat, pro eo ipse in certamine congredi voluit. Haec intrepida fortitudo in eo promotionem suam nihili aestimanti ardet usque ad finem vitae suae. Intellegi potest igitur alumnos eius in seminario una stetisse post patrem suum spiritualem, quem "*cardinalem nigrum*" nominaverunt.

Probatio onerosa huius humilitatis virilis anno 1911 percucurrit, cum ex denuntiatione malitiosa Sancta Sedes, sine praevia admonitione in lege praescripta, tria opera sua minora ad indicem librorum prohibitorum apponeret. In adoratione sua nocturna, ante Eucharistiam habita, decisionem fecit: querela non utetur, in omnibus iudicio Sanctae Sedis se subicet: "*Nunc autem oboedimus!*" inquit.

Secreteum operis vitae suae in humilitate sua existit. Si quis vir ingeniosus simul et humilis est, immensas energias de suo spiritu deliberat. Propositio libri mei est indicare opus vitae Prohászka nihil aliud esse, quam sanctitatem vitae eius.

Haec pervasit omnes actiones eius, sicut educatoris, ducis spiritualis, auctoris librorum, aut fungentis in rebus publicis. In hoc libro laborando factum est mihi evidens: omnia ab illo acta, quodque sicut summarium vitae eius recte in tumultu incisum est: "*Praeceptor et Apostolus Hungariae*" tantum esse signum externum, id est effectum sanctitatis vitae eius.

In libro meo omnia capitula verum reddit fontem activitatis eius hoc esse. Speciales gratias obtinuit, de quo ipse narravit tempore exercitii spiritualis, quod septimana tertia decembris anno 1905, ante suam episcopalem ordinationem egit. Tunc clarum factum est hanc sanctitatem vitae a nobis alienum ideo non esse, quod plene christocentralis est. Non fortuito alumni eius in seminario, sacerdotes et christifideles, immo non catholici dixerunt et vere ita sentiverunt cum eo convenientes: ipsum Jesum Christum in eo viderunt et audiverunt

Inde explicari potest, quare hostes priores aut actuales patriam nostram occupantes et spiritum nationis nostrae terrore tenentes, bellum ei et reformationi Ecclesiae ad nomen eius iunctae indixerint. Non solum eum colere sed etiam nomen eius pronuntiare, et opera eius divulgare vetitum est.

Iam in vita sua sicut vir sanctus cognitus est, dilectus et veritus simul. Sub cinere adhuc hodie ardet ignis. Assequendum est nobis, ut haec ignis inflammetur. Arma eius episcopalia: aquila crucem in rostro habens, volitans super solum Hungariae, quam triplex colles significant cum dicto eius: *Dum spiro, spero*, dat nobis vim ac animum, ut opus et sanctitatem vitae, etiam hodie tam necessariam humanamque in circulis dilatatis cognitam et attrahentem faciamus. Prohászka omni sua capacitate et ministerio hoc attingere studuit, quippe ut nostra generatio pura, heroica et sancta fiat et ita patriam nostram salvare possimus.

Summary

Ottokár Prohászka (1858–1927) was not only a leading figure of the Hungarian people and Hungarian church, but he was also their saintly priest and for 22 years their bishop as well. Hundreds of studies and books analyze the wonder of his life, character and work; others judge his seemingly contradictory statements.

As a member of a research group formed in the past twenty years, the author of this book has participated in numerous conferences on Prohászka and in the publication of several books. In the past few years, it has become increasingly apparent that something is still missing. That something is just what makes the lifework of Prohászka worthy of wonder: *sanctity*, which permeated his entire life – from childhood to the stroke that came during his delivery of a sermon – and which lifted everyone to a higher plane.

If we look through the books published until now, we will notice that we cannot reach the innermost layers of his sanctity. This is understandable; for in the case of Prohászka, superficial observation is not enough. We would have to reveal the spiritual life, and mystical relationship with God, of a personality in front of whose sanctity we are struck dumb, and we feel unworthy to even loosen the strap of his sandal. This is exactly how the people with whom he lived felt about him, whether they were confessors, doormen, young priests, rectors, bishops or statesmen. They regarded him as a saint living among them.

The time has come to put aside real and imagined difficulties, and attempt with our own modest means to reveal the most difficult of all: to bring to light a saint's innermost life of grace. In doing this, I have most tried to avoid validating my own insights, but rather, as much as possible, to have Prohászka himself describe his relationship with God and his never-ending spiritual development, with whose phases we are acquainted. We know these phases well, because he kept a journal from the time he was a seminarist in Rome until the end of his life. The diligent study of these journals is an absolute requirement to fully notice his observations, reflections, meditations, sometimes difficult struggles, other times deliriously joyful victories, that is his asceticism and mystical experiences, about which he sometimes wrote only a few words, but more often several pages.

In addition to the journals, I used other writings which I knew to be authentic. These are either his own published writings other than his journals, or they are by individuals from his closest circle of acquaintances. Thanks to this, I hope I have not fallen into the error which characterizes most works about Prohászka: exaltation to an unbearable degree, which, even when done unintentionally, detracts from credibility. However, where Prohászka himself enthuses and uses spectacular superlatives, I have left his words. In these cases, the reader may look to Prohászka, instead of me, for answers.

In my work entitled "*The Secret of Ottokár Prohászka's Life*," I concentrated my attention on the most basic virtues of spiritual life. He too lays the foundation with *humility*. I wanted to deal with this especially because we know he realized the extraordinarily rich talents he had received from God. His teachers and professors referred to him as the princeps of their schools and universities. The admissions examination board in Esztergom, lead by János Simor prince-primate-archbishop, his examiners in Rome, and even the pope knew of his genius talent, especially his sharp intellect.

In Esztergom, he entranced his seminarists during dogma classes. Even later, wherever he went he called attention to himself. Because of this, he considered it a key concern in his priestly life that he should clarify for himself: as a creation, he was wholly dependent on his Creator. He first put the thought into words as a seminarist, and he lived his whole life in the spirit that "*Ottokár Prohászka is nobody... a zero.*" Everything he had, he was given; and he would have to account for every talent.

His humility imitated that of the Lord Jesus. He calls this manly humility an inner fire, which makes him not only a soldier, but a knight and apostle of Christ. He does not allow his Lord and Commander, the Dux Generalis, to bleed in battle; he goes into the line of fire instead of Him. This dauntless commitment, ignoring his own career, lived in him right until the end of his life. It is understandable that his seminarists all stood behind their spiritual leader, called the “*black cardinal*.”

The greatest test of the endurance of this manly humility came in 1911, when because of a malicious report, the Holy See put three of his works on the *Index* without the previous warnings prescribed by Church law. During his nightly adoration, he came to the decision that he would not protest, but completely submit to the judgment of the Holy See. “*Now we will obey*” – he said.

The secret of Prohászka’s lifework is hidden in his humility. If a genius is humble, he releases immense energy from his soul. The aim of my book is to point out that Prohászka’s life accomplishment is nothing but his sanctity. This permeated his every act, his work as an educator, spiritual leader and writer. During my work it became evident that everything he did – which can be summarized in the phrase carved into his gravestone, “*Praeceptor et Apostolus Hungariae*” – is merely the outward appearance and manifestation of his sanctity.

Every chapter in my book proves that this is the source of his work. He received special grace; he reported on this during the retreat he held before becoming bishop in the third week of December, 1905. This is when it became apparent that this sanctity is not alien to us because it is completely centered on Christ. It is no accident that his seminarists, priests, congregation, even non-Catholics, all said and felt that when they met Prohászka, they saw and heard Jesus Christ in him.

This explains why the former and present-day invaders terrorizing our homeland and people have declared war on Prohászka and the Church reforms tied to his name. They not only banned his following, but it was forbidden to even mention his name, much less to promote his works.

During his life, he was known, loved and respected as a saint. Below the ashes, the cinders are still smoldering today. Our goal is to fan these cinders into flames. His coat of arms (the triple hills symbolizing the land of Hungary and the flying eagle with the cross in its beak) and his motto (*Dum spiro spero* – *While I breathe, I hope*) provide the determination to teach about his lifework and his sanctity, which is still necessary today. With all his ability and all his work, Prohászka wanted to achieve that we too would become pure, heroic and saintly so that we could save our country.

Zusammenfassung

Ottokár Prohászka (1858–1927) war nicht nur ein Leitbild des ungarischen Volkes und der Kirche in Ungarn, sondern auch ein frommer, begnadeter Priester und Bischof für 22 Jahre. Hunderte von Abhandlungen und Büchern untersuchen die Meisterschaft seines Lebens, Charakters und Schaffens, andere kritisierten seine widersprüchlich scheinende Äußerungen. Als Mitglied einer in den letzten 20 Jahren entstandenen Forschungsgruppe über Prohászka nahm der Autor dieses Buches an mehreren Kongressen, und an der Veröffentlichung von mehreren Büchern teil. In den letzteren Jahren war es immer mehr zu spüren, dass etwas fehlt noch. Genau das, was das Lebenswerk von Prohászka zu dem macht, was wir alle an ihm am allermeisten so bewundern: die *Lebensheiligkeit*, die sein ganzes Wesen, angefangen von der Kindheit bis zum Gehirnschlag während einer Kanzel-Predigt beseelte und einen jeden auf eine höhere Ebene erhob.

Wenn wir jetzt die über ihn publizierten Bücher der Reihe nach durchgehen, bemerken wir, daß wir uns gerade ins Innere seiner Lebensheiligkeit nicht genügend hineinarbeiten konnten. Dies ist auch erklärlich. Im Falle von Prohászka eine oberflächliche Beobachtung nicht ausreichend ist. Wir müssten die geistige Lebensart und mystische Verbindung mit Gott von solch einem Menschen aufdecken, vor dessen Lebensheiligkeit der gewöhnliche Mensch sich verneigend verstummt, und wir sind nicht wert „ihm die Schuhriemen zu lösen.“ Eben dies erahnten in ihm jene, mit denen er zusammen lebte, sei es Beichtkind, Pförtner, Seminarist, Pfarrer, Bischof oder Minister. Sie hielten ihn für einen Heiligen, der unter ihnen lebte.

Die Zeit ist gekommen, daß wir die wahren und imaginären Probleme ablegen, und mit unseren bescheidenen Mitteln das Schwierigste versuchen: in die innere, Gnadenwelt eines Heiligen einzudringen. Dabei war ich äußerst bestrebt zu vermeiden, meine eigene Ansichten geltend zu machen, sondern, soweit es möglich ist, sollte eher Prohászka selber über seine Verbindung mit Gott, sowie über jene nie vergehende geistliche Entwicklung, deren Stationen wir kennen, sich äußern. Wir wissen über diese gut Bescheid, denn angefangen von seinem Seminaristentagen in Rom bis zum Ende seines Lebens führte er Tagebücher. Deren sorgfältiges Studium ist eine unerlässliche Voraussetzung dafür, daß wir jene seine Wahrnehmungen, Reflexionen, Sinnieren, manchmal auch seine harten Kämpfe, dann auch seine freudentrunkene Siege, d.h. seine Askese und mystische Erlebnisse genau beobachten können, über die er gelegentlich nur ein paar Worte, meistens aber ganze Seiten schreibt.

Außer den Tagebüchern wurden auch solche Schriften herangezogen, von denen ich wußte, daß sie authentisch sind. Diese sind entweder seine eigene – in den Tagebücher nicht veröffentlichte – Texte, oder stammen von anderen Personen, die zu seinem engsten Kreis gehörten. Dank diesem Umstand beging ich hoffentlich nicht den Fehler, der die meisten Werke über Prohászka charakterisiert: eine bis zur Unerträglichkeit gesteigerte Verherrlichung, die gewollt oder nicht gewollt die Authentizität untergräbt. Wo aber Prohászka selber begeistert ist und überwältigende Superlative verwendet, überlasse ich ihm das Wort. So möge dann der Leser die Antworten auf seine Fragen nicht von mir, sondern von Prohászka erwarten.

In meinem Werk unter dem Titel „*Das Geheimnis des Lebens von Ottokár Prohászka*“ konzentrierte ich meine Aufmerksamkeit auf die grundlegenden Tugenden des geistlichen Lebens. Prohászka beginnt auch mit der *Demut*. Ich wollte mich deshalb damit eingehend beschäftigen, weil wir wissen, daß er um seine gottbegnadete ausserordentlich reiche Talente gut Bescheid wußte. Seine Erzieher, Lehrer sowie Professoren nannten ihn „*Princeps*“ ihrer Schulen und Universitäten. In Gran (Esztergom) die Mitglieder der Aufnahmekommission, an der Spitze mit dem Fürstprimas János Simor, in Rom seine Examinatoren, sogar auch der

Papst selbst, alle kannten seine geniale Begabung, vor allem seinen scharfen Intellekt.

Er faszinierte geradezu in Gran (Esztergom) mit seinen Dogmatikvorlesungen die Seminaristen. Auch später, irgendwo er nur verkehrte, lenkte er die Aufmerksamkeit auf sich. Eben deswegen hielt er es für die Schlüsselfrage seines priesterlichen Lebens in sich selber abzuklären: er als Geschöpf Gottes ist in absolutem Abhängigkeitsverhältnis mit seinem Schöpfer. Bereits als Seminarist formulierte er das erstemal diese Einsicht, und er lebte in diesem Sinne bis zum Ende seines Lebens: „*Ottokár Prohászka ist niemand... eine Null.*“ Er habe alles empfangen, und er müsse über alle seine Talente Rechenschaft ablegen.

Die Demut des Herrn Jesus war das Vorbild für seine eigene Demut. Er nennt sie eine männliche Demut, ein inneres Feuer, das ihn nicht nur zu einem Soldaten, sondern gar zum Ritter Christi, zu seinem Apostel weiht. Er lässt nicht zu, daß sein Herr und Gebieter, der Dux Generalis in den Schlachten sein Blut vergieße; an seiner Statt geht er in die Frontlinie. Dieser unerschrockene, die eigene Karriere geringschätzende Entschlossenheit brennt in ihm bis zum Ende seines Lebens. So ist es verständlich, daß seine Seminaristen wie ein Mann hinter dem „*schwarzer Kardinal*“ genannten Spiritual standen.

Die Belastungsprobe seiner männlichen Demut kam im Jahre 1911, als der Heilige Stuhl auf Grund einer böswilligen Anzeige drei von seinen Werken *auf den Index setzte*, ohne die im Codex des kanonischen Rechts vorgeschriebene vorherige Warnung erteilt zu haben. In einer nächtlichen Adoration entschloss sich Prohászka, kein Einspruch dagegen zu erheben, und sich dem Urteil des Heiligen Stuhls in allem zu unterwerfen. „*Und jetzt werden wir gehorchen*“ – sagte er.

Das Geheimnis seines Lebenswerks liegt in seiner Demut. Wenn ein Genie demütig ist, so werden in seiner Seele ungeheuerere Energien frei. Mein Buch möchte darauf hinweisen, daß das Lebenswerk von Prohászka nichts anderes ist, als seine Lebensheiligkeit. Diese durchdrang alle seine Taten, seine erzieherische, seelsorgerische, schriftstellerische und öffentliche Tätigkeit. Während meiner Arbeit wurde es mir klar, daß alles, was er tat und was zusammengefasst in einem Satz auf seinem Grabstein gemeißelt steht: „*Praeceptor et Apostolus Hungariae*“, lediglich nur die äußere Verwirklichung und Darstellung seiner Lebensheiligkeit ist.

In jedem Kapitel meines Buches wird es bewiesen, daß die Lebensheiligkeit Prohászka's die Quelle seiner Aktivität ist. Es wurde ihm von Gott besondere Gnade erwiesen während seiner Exerzitien vor der Bischofsweihe, in der dritten Dezemberwoche 1905, wie er selber darüber berichtet. Da wurde es klar, dass seine Lebensheiligkeit uns deshalb nicht fremd ist, weil sie völlig christozentrisch ist. Nicht zufällig sagten und spürten seine Seminaristen, Priester, seine Seelsorgenkinder, sogar jene, die nicht katholisch waren, daß sie, als sie ihn begegneten, in ihm Jesus Christus sahen und hörten.

Dies ist die Erklärung dafür, daß die ehemaligen und gegenwärtigen, unsere Heimat und die Seele unseres Volkes terrorisierende Besatzungsmächte dem Andenken von Bischof Prohászka und den mit seinem Namen verbundenen Reformbestrebungen geradezu den Krieg erklärten. Nicht nur seine Verehrung war verboten, ja nicht einmal seinen Namen durfte man aussprechen, geschweige denn seine Werke verbreiten zu können.

Während seines Lebens wurde er als Heiliger bekannt, geliebt und verehrt. Und das Feuer lebt noch unter der Asche. Unser Ziel ist, die Glut anzufachen. Das Bischofswappen von Prohászka – ein über das Ungarland, das mit einem dreifachen Hügel symbolisiert wird, sich emporschwingender Adler mit einem Kreuz in seinem Schnabel, und sein Wappenspruch *Dum spiro, spero* (*Ich hoffe, solange ich lebe*) gibt uns die Seelenkraft, um sein Lebenswerk, die auch heute noch unentbehrliche Lebensheiligkeit mit Menschenantlitz, in breiten Kreisen bekannt und anziehend zu machen. Prohászka wollte mit all seinen Fähigkeiten und Diensten erreichen, daß auch wir reine, heldenhafte und heilige Menschen werden, damit wir unsere Heimat retten können.

Resumen

Ottokár Prohászka (1858–1927) fue no sólo un líder del pueblo húngaro y de la iglesia húngara sino también uno de sus curas de vida santa y obispo durante 22 años.

Centenares de estudios y libros analizan los logros de su vida, de su carácter, de su obra, mientras que otros critican sus aparentemente controvertidas declaraciones.

Durante los últimos 20 años y como miembro de un grupo de científicos, el autor de este libro participó de varias conferencias y de la publicación de varios tomos sobre Prohászka. En los últimos años la sensación general fue que algo estaba faltando. Y es justamente lo que hace de la vida y obra de Prohászka lo que más admiramos todos: su “*santidad en vida*”, que abarca el tiempo desde su niñez hasta el derrame cerebral que sufrió durante su homilía en el púlpito. Es eso lo que nos eleva a todos a un nivel más alto.

Enumerando los libros publicados hasta el momento, nos damos cuenta de que no hemos podido entrar suficientemente en los niveles más íntimos de su “santidad en vida”. Y eso es comprensible. En el caso de Prohászka la observación superficial no es suficiente. Se trata de su vida espiritual, la relación mística con Dios de una personalidad ante cuya santidad en vida uno se queda mudo y de rodillas, no sintiéndonos aptos para desatar siquiera sus sandalias. Es justamente eso lo que sentían aquellos que vivían junto a él, fueran confesantes, porteros, sacerdotes, pastores, obispos o ministros. Todos lo consideraban un santo viviendo entre ellos.

El tiempo ha llegado para que – dejando de lado los problemas verdaderos o creados – tratemos, con nuestras modestas herramientas, de descubrir lo más difícil: el mundo interior de gracia de un santo. En el interin, lo que traté de evitar fue validar mis propias opiniones y dejar que, según las posibilidades, Prohászka mismo declarara su relación con Dios y el desarrollo constante de su espíritu, cuyas estaciones bien conocemos, ya que, desde su época de clérigo en Roma, mantuvo un diario hasta el final de su vida. El estudio diligente del mismo es una condición indispensable para poder contemplar sus observaciones, reflexiones, meditaciones y a veces sus duras luchas, otras veces, delirantes victorias, es decir, su ascetismo y vivencias místicas de las cuales, a veces, menciona solamente un par de palabras, y luego, más seguido, escribe varias páginas.

Además de sus diarios, he recurrido a escritos que sé que son auténticos. Estos fueron escritos por él mismo y no fueron incluidos en sus diarios; otros son de autoría de personas de su círculo más íntimo. Gracias a esto, espero no haber caído en el error que caracteriza a la mayoría de las obras sobre Prohászka: elogios hasta niveles insoportables, los cuales, quiérase o no, bajan el nivel de autenticidad. Pero, donde Prohászka mismo se entusiasma y usa palabras superlativas, dejo que hable él, para que así el lector pueda esperar respuestas a sus preguntas no de mí, sino de él mismo.

En mi trabajo titulado: “*El secreto de la vida de Ottokár Prohászka*,” concentré mi atención en las virtudes más básicas de su vida espiritual. La fundación para él empieza con la *humildad*. Quise ocuparme de esto en más detalle porque sabemos que tenía claro que había recibido talentos sumamente ricos por parte de Dios. Sus maestros y profesores lo llamaron el Príncipe de sus respectivas escuelas y facultades. Los miembros del Comité de Admisión de Esztergom, liderados por el Arzobispo-Príncipe-Primado János Simor, sus examinadores en Roma, y hasta el Papa, tenían conocimiento de su genio y de su intelecto especialmente agudo.

En Esztergom, su personalidad encantó a sus seminaristas en las clases de dogmática. Más tarde, por donde anduviese, llamó la atención de todos. Justamente por eso consideraba clave aclarar para él mismo que, como ser creado, estaba en una relación absolutamente dependiente de su Creador. Era todavía seminarista cuando puso este pensamiento en

palabras. Vivió toda su vida en este espíritu, según el cual “*Prohászka Ottokár es un nadie... nula*” que todo recibe de Dios y ante quien tiene que dar cuenta de cada uno de los talentos recibidos.

Su humildad toma como ejemplo la de Jesucristo. La denomina una humildad masculina, un fuego interno que no solamente lo unge como soldado, sino también como caballero, y como apóstol. No deja que su Señor y Comandante tenga que sangrar como Dux Generalis en las batallas, sino que va él primero en su lugar hacia la línea de fuego. Este compromiso inequívoco de quien ignora su propia carrera, lo caracteriza hasta el final de su vida. Es comprensible que sus seminaristas apoyaran unánimemente a su líder espiritual, denominado “*el cardenal negro*”.

El desafío más grande de esta humildad masculina sucedió en 1911, cuando tras un anuncio malicioso, la Santa Sede puso tres de sus obras en el *Index*, sin previa advertencia, según estipulaba la Ley de la Iglesia. Durante una noche de adoración, tomó la decisión de no presentar quejas, sometiéndose así al juicio de la Santa Sede. “*Y ahora obedecemos*” – dijo.

El secreto de la vida de Prohászka se encuentra en su humildad. Si un genio es humilde, es capaz de liberar energías insólitas de su espíritu. El objetivo de este libro es demostrar que la obra de Prohászka no es otra cosa que santidad en su vida. Fue eso que translució en todas sus acciones, en su labor de educador, de líder espiritual, de escritor y figura pública. Durante mi trabajo me dí cuenta de que es obvio que todo lo que hizo puede resumirse en la frase que fue inscrita en su tumba, “*Praeceptor et Aposotolus Hungariae*,” la realización de su santidad en vida.

Cada uno de los capítulos del libro da fe de que esa santidad es la fuente de su trabajo. Recibió una gracia especial y él mismo informa sobre ello en la tercera semana de su retiro espiritual en diciembre de 1905, antes de su asunción como obispo. Es en ese momento que descubrimos que esta santidad en vida no es ajena a nosotros, porque está totalmente centrada en Cristo. No es por accidente que sus seminaristas, curas, la congregación y hasta los no creyentes dijeran que cuando se encontraban con él, veían y escuchaban al mismo Jesucristo.

Esto explica porqué los antiguos y actuales invasores que aterran el espíritu de nuestra población y de nuestra Patria han declarado la guerra contra Prohászka y a sus reformas de la iglesia. No solamente fue su culto prohibido, sino que no era permitido siquiera pronunciar su nombre. Mucho menos la promoción de sus obras.

Durante su vida fue conocido y respetado como santo. Bajo las cenizas todavía arden las brasas. Nuestro objetivo es reavivar las llamas. Su escudo, la tierra húngara simbolizada con la triple colina y arriba el águila con la cruz en el pico, junto a su lema *Dum spiro spero*, (Mientras vivo, espero), nos da poder espiritual para enseñar su obra y santidad en vida lo que es tan necesario en el mundo de hoy también. Prohászka quería alcanzar con toda su capacidad y servicio que nosotros también pudiéramos llegar a ser puros, heroicos y santos, y así, salvar a nuestra Patria.

Compendio

Ottokár Prohászka (1858–1927) non fu soltanto un personaggio di spicco, ma anche un pio religioso e vescovo per 22 anni del popolo e della Chiesa ungherese. Centinaia di libri e di studi analizzano le più alte espressioni della sua vita, del suo carattere e della sua opera, mentre altri criticano le sue affermazioni apparentemente contraddittorie.

Come membro del gruppo di ricerca operante negli ultimi vent'anni, l'autore del presente libro ha partecipato a numerose conferenze su Prohászka e ha contribuito alla pubblicazione di diversi volumi. Negli ultimi anni è diventato sempre più chiaro che rimaneva ancora un vuoto da colmare. Ciò che mancava era proprio quello che tutti noi ammiriamo di più nell'opera di Prohászka: quella *santità* che, a partire dall'infanzia fino al momento in cui fu colpito da emorragia cerebrale mentre predicava sul pulpito, impregnava tutta la sua vita e nobilitava tutti coloro che l'ascoltavano.

Se passiamo in rassegna i libri che abbiamo pubblicato fino al giorno d'oggi, ci accorgiamo che non siamo riusciti ad addentrarci abbastanza in profondità proprio in ciò che costituiva la sua santità. Ed è comprensibile, anche perché nel caso di Prohászka non è sufficiente un'osservazione superficiale. Dovremmo esplorare la vita spirituale, il rapporto mistico con Dio di un personaggio al cospetto della cui santità ci prosterniamo ammutoliti e non ci sentiamo degni nemmeno di sciogliere i lacci dei suoi sandali. E questo lo intuivano tutti coloro che lo avvicinavano, che si trattasse di confessanti, guardiani, chierici, parroci, vescovi oppure ministri. Lo consideravano un santo che viveva tra di loro.

È giunto il tempo di tentare, lasciando da parte le difficoltà reali e immaginarie, di adempiere con i nostri modesti mezzi a ciò che risulta il compito più difficile: l'esplorazione dell'intimo mondo di grazia di un santo. Ciò facendo, ho cercato in primo luogo di non far valere i miei modi di vedere, ma di far parlare piuttosto, nei limiti delle possibilità, lo stesso Prohászka circa il rapporto che lo legava a Dio e quell'ininterrotto sviluppo spirituale di cui conosciamo le tappe. Queste ultime sono a noi ben note grazie ad un diario che egli scrisse fin da quando era seminarista a Roma e per il resto della sua vita. Il laborioso esame di tale materiale è condizione indispensabile perché sia possibile analizzare in maniera efficace le sue osservazioni, le meditazioni, le riflessioni, le sue dure lotte e gloriose vittorie, ossia la sua ascesi e le sue esperienze mistiche, di cui talvolta dice solo qualche parola, ma nella maggior parte dei casi scrive delle intere pagine.

Nel corso della mia ricerca ho utilizzato, oltre ai diari, anche degli scritti della cui autenticità ero certo. Si tratta di testi scritti di sua mano, ma pubblicati separatamente dai suoi diari oppure di testimonianze di persone che appartenevano alla sua più stretta cerchia di conoscenze. Grazie a tutto ciò, spero di non aver commesso l'errore che contraddistingue la maggior parte delle opere che parlano di Prohászka: l'elogio sperticato fino all'insopportabile che, volente o nolente, compromette la loro attendibilità. Ma quando è lo stesso Prohászka ad entusiasmarci ed a servirsi di avvincenti superlativi, ho ceduto la parola a lui. Così, il lettore potrà ricevere le risposte alle proprie domande non più da me, ma direttamente da Prohászka.

Nella mia opera intitolata *“Il segreto della vita di Ottokár Prohászka”* ho cercato di concentrare la mia attenzione soprattutto sulle virtù fondamentali della vita spirituale. Anche per lui il punto di partenza era *l'umiltà*. Ho voluto trattare quest'argomento ampiamente anche perché sappiamo quanto fosse consapevole dei talenti straordinariamente ricchi che aveva ricevuto in dono da Dio. I suoi formatori, insegnanti e professori lo chiamavano il principe delle loro scuole o università. I membri di commissione dell'esame di ammissione ad Esztergom, capeggiata dall'arcivescovo primate János Simor, i suoi esaminatori a Roma e anche lo stesso Pontefice erano a conoscenza del suo talento geniale, del suo intelletto straordinariamente acuto.

Ad Esztergom egli incantava letteralmente i suoi seminaristi durante il corso di dogmatica. Ed anche più tardi, dovunque andasse, richiamava l'attenzione su di sé. Proprio per questo, egli considerava quale questione cruciale della propria vita sacerdotale il seguente principio: in quanto creatura egli ha un rapporto di dipendenza assoluta dal suo Creatore. Per la prima volta formulò tale idea ancora nei tempi in cui era seminarista e fino alla fine della sua vita visse seguendo questo principio secondo il quale "*Ottokár Prohászka non è nessuno...non è niente*". Tutto gli era stato dato in dono e doveva rendere conto di ogni suo talento.

La sua umiltà prende come modello quella di Nostro Signore Gesù. Egli la definisce umiltà virile, fuoco interiore che lo rendono non soltanto un soldato, ma anche un cavaliere, un apostolo di Cristo. Non permette che sia il suo Signore e Padrone, il Dux Generalis, a ferirsi nelle battaglie, ma vuole andare lui al suo posto sulla linea del fuoco. Fino alla fine della sua vita arderà in lui questa determinazione imperterrita, che tiene in scarsa considerazione la propria carriera. È quindi comprensibile che i suoi seminaristi si siano schierati come un solo uomo dietro la loro guida spirituale, chiamato il "*cardinale nero*".

La resistenza di questa umiltà virile ebbe la sua prova generale nel 1911, quando in seguito ad una denuncia malevola, tre sue opere furono messe all'indice dalla Santa Sede senza l'avviso preventivo prescritto dal codice ecclesiastico. Durante l'adorazione notturna egli prese la sua decisione: non avrebbe presentato reclamo, ma si sarebbe sottomesso in tutto al giudizio della Santa Sede. "*È l'ora dell'ubbidienza*" – disse.

Il segreto dell'opera di Prohászka risiede nella sua umiltà. L'umiltà può sprigionare delle energie enormi dall'animo di un genio. L'obiettivo del mio libro è stato quello di mettere in evidenza come l'opera di Prohászka non sia altro che la santità della sua vita. Essa impregnò tutte le sue azioni, tutte le sue attività di formatore, di guida spirituale, di scrittore e di personaggio pubblico. Durante il mio lavoro mi è diventato chiaro che tutte le sue azioni e ciò che in maniera sommaria è stato inciso sulla sua sepoltura, ossia "*Praeceptor et Apostolus Hungariae*," erano solamente rappresentazione, una realizzazione esteriore della santità della sua vita.

Tutti i capitoli del mio libro dimostrano che ciò era la fonte delle sue azioni. Aveva ricevuto delle grazie particolari, come fu egli stesso a riferirne nella terza settimana del dicembre 1905, durante gli esercizi spirituali eseguiti prima della sua ordinazione a vescovo. Si è capito allora che il motivo per cui questa santità di vita non ci è estranea, è perché essa è centrata interamente su Cristo. Non a caso, i suoi allievi, i sacerdoti, i fedeli e perfino coloro che non erano cattolici incontrandolo esprimevano la sensazione di vedere e di sentire Gesù Cristo.

Questa è la spiegazione del fatto che gli invasori della nostra patria, che terrorizzavano l'anima del nostro popolo, intimavano una vera e propria guerra contro Prohászka e la riforma ecclesiastica legata al suo nome. Non era solo impossibile divulgare le sue opere, ma era perfino vietato pronunciare il suo nome.

Durante la sua vita egli era conosciuto, amato e rispettato come un santo. Sotto la cenere la brace è incandescente ancora oggi. Il nostro obiettivo è di attizzare il fuoco. Il suo stemma – l'aquila che vola, con una croce nel becco, sopra la terra ungherese simboleggiata da tre poggi – ed il suo motto – *Dum spiro spero (Finché vivo spero)* – ci danno la forza d'animo per divulgare e rendere attraente la sua opera e questa sua santità filantropica, così indispensabile tutt'oggi. Prohászka lavorò con tutte le sue facoltà e tutta la sua dedizione affinché anche noi diventassimo degli uomini onesti, degli eroi e dei santi, in grado di salvare la nostra patria.

Résumé

Ottokár Prohászka (1858–1927) était non seulement un personnage important du peuple hongrois et de l'Eglise hongroise, mais aussi bien leur prêtre saint et leur évêque pendant 22 ans. Des centaines d'études et des livres analysent les miracles de sa vie, ceux de son personnage et de son oeuvre; d'autres critiquent ses déclarations apparemment contradictoires.

Comme membre d'un groupe de recherche ayant été formé durant les vingt ans passés, l'auteur de ce livre a participé à de nombreuses conférences de Prohászka et a pris également sa part de la publication de plusieurs livres. Ces derniers temps, il est devenu de plus en plus apparent qu'il y avait toujours quelque chose qui manquait de ces publications. Quelque chose qui rend l'oeuvre de Prohászka digne d'être admirée pour tout le monde: la *sainteté* qui accompagne sa vie entière – de son enfance jusqu'à son hémorragie qui l'a attaqué pendant son dernier sermon soulevant chacun de nous à une hauteur plus élevée.

Si nous examinons nos livres publiés jusqu'à présent, nous remarquerons que ce que nous n'arrivons pas à atteindre, c'est justement les couches les plus secrètes de sa sainteté. C'est compréhensible; car dans le cas de Prohászka, l'observation superficielle n'est pas suffisante. Nous devrions révéler la vie spirituelle et le rapport mystique avec Dieu d'une personnalité devant la sainteté de laquelle nous sommes frappés muets et nous nous sentons indignes même de défaire la courroie de sa sandale. C'est exactement ce que les gens avec qui il a vécu ont ressenti dans sa présence; qu'ils soient des confesseurs, des portiers, de jeunes prêtres, des recteurs, des évêques ou des hommes d'Etat. Ils l'ont considéré comme un saint vivant parmi eux.

Le temps est venu pour mettre de côté les difficultés réelles ou imaginaires et pour tenter de révéler le plus difficile de tout avec nos propres moyens bien modestes: c'est de mettre en lumière le monde de grâce le plus secret d'un saint. Tout en essayant de faire face à ce devoir, je me suis efforcé d'éviter de valider mes propres idées, et plutôt, autant que possible, de laisser Prohászka, lui-même, décrire son rapport avec Dieu et son développement spirituel interminable, dont les phases différentes sont déjà connues par nous. Nous connaissons bien ces étapes, car il a tenu un journal dès le moment où il est devenu séminariste à Rome jusqu'à la fin de sa vie. L'étude diligente de ces journaux est une exigence absolue de pouvoir étudier profondément ses observations, ses réflexions, ses méditations, parfois, ses luttes acharnées, parfois, ses victoires ivres de joie, qui proviennent de son ascétisme et d'expériences mystiques, qu'il décrit quelquesfois seulement en peu de mots, mais plus souvent en plusieurs pages.

Outre les journaux j'ai utilisé également d'autres écritures que j'ai considérées authentiques. Celles-ci sont ses propres écritures publiées ailleurs que dans ses journaux, ou elles proviennent des individus les plus proches de son amicale. Grâce à cela, j'espère que je ne suis pas tombé dans l'erreur qui caractérise la plupart des travaux sur Prohászka: l'exaltation à un degré insupportable, que, même quand elle se manifeste involontairement, amoindrit la crédibilité. Cependant, chaque fois où Prohászka lui-même exprime son enthousiasme et utilise des superlatifs imposants, je lui ai cédé la parole. Dans ces cas-là, le lecteur peut compter sur Prohászka, au lieu de moi, pour avoir des réponses.

Dans mon travail intitulé "*Le secret de la vie d'Ottokár Prohászka*," j'ai concentré mon attention sur les vertus les plus fondamentaux de sa vie spirituelle. Lui aussi, il met également l'humilité au premier rang des vertus. C'est à cause de cela que j'avais l'intention de traiter ce vertu avec une attention particulière parce que nous savons qu'il a compris les talents extraordinairement riches qu'il avait reçus de Dieu. Ses enseignants et ses professeurs l'ont mentionné comme le principe de leurs écoles et leurs universités. A Esztergom, même les membres de la commission d'examen d'entrée dirigée par János Simor, prince primat

archevêque, ainsi que ses examinateurs à Rome, de plus, le pape, lui-même, connaissaient son talent génial et son intellect particulièrement sagace.

A Esztergom, il a ravi ses séminaristes pendant ses classes de dogme. Plus tard, partout où il est apparu, il a attiré l'attention à lui-même. A cause de cela, il a considéré comme souci à clef sa vie de prêtre de clarifier pour lui-même: comme créature, il dépend complètement de son Créateur. C'est en tant que séminaire qu'il a énoncé ses pensées verbalement pour la première fois et il a vécu sa vie entière dans l'esprit selon lequel "*Ottokár Prohászka n'est personne ... il est nul.*" Tout ce qu'il possède lui a été donné et qu'il doit rendre compte de tout son talent.

Son humilité n'est qu'une imitation de celle du Seigneur Jésus. Il appelle cette humilité virile, ou feu intérieur, qui l'a rendu non seulement soldat, mais chevalier et apôtre de Christ. Il ne permet pas à son Seigneur et son Commandant, le Dux Generalis, de saigner dans la bataille; il entre à la ligne de feu au lieu de Lui. Cet engagement intrépide, ignorant sa propre carrière, flamboie en lui jusqu'à la fin de sa vie. Il est compréhensible que ses séminaristes tous se sont alignés derrière leur dirigeant spirituel appelé "*le cardinal noir*".

L'épreuve principale de l'endurance de cette humilité virile a eu lieu en 1911, quand à cause d'une plainte malveillante, le Saint-Siège met trois de ses travaux à l'*index* sans avertissement préalable prescrit par le Canon. Pendant son adoration nocturne, il est arrivé à la décision de ne pas protester, mais de se soumettre complètement au jugement du Saint-Siège. "*Maintenant, on est à obéir*" – il a dit.

Le secret de l'oeuvre de toute la vie de Prohászka est caché dans son humilité. Si un génie est humble, il sort l'énergie immense de son âme. Le but de mon livre, c'est de démontrer que l'accomplissement de vie de Prohászka n'est rien d'autre que sa sainteté. Chacun de ses actes, son travail comme éducateur, dirigeant spirituel et auteur est pénétré de cette sainteté.

Pendant mon travail, il est devenu évident que tout ce qu'il a fait – qui peut être récapitulé de l'expression taillée dans sa pierre tombale, "*Praeceptor et Apostolus Hungariae*" – n'est que l'apparition visible et la manifestation de sa sainteté.

Chaque chapitre de mon livre prouve que c'est bien la source de son oeuvre. Il a reçu une grâce particulière; il s'en est rendu compte pendant la retraite qu'il a suivie avant de devenir évêque dans la troisième semaine de décembre 1905. C'est alors qu'il est devenu apparent que cette sainteté n'est pas étrangère à nous car elle est complètement christocentrique. Ce n'est pas par hasard que ses séminaristes, ses prêtres, la congrégation, ses adeptes et même les non-catholiques, tous ont dit et ont ressenti que quand ils avaient rencontré Prohászka, ils avaient vu et avaient entendu la présence de Jésus Christ en lui.

Cela explique pourquoi les envahisseurs anciens et actuels terrorisant notre patrie et notre peuple ont déclaré la guerre à Prohászka et aux réformes de l'Église liées à son nom. Il était interdit non seulement de suivre ses idées mais même de mentionner son nom, encore beaucoup moins de promouvoir ses oeuvres.

Pendant sa vie, il a été connu, aimé et respecté comme saint. Au-dessous des cendres, le feu couve toujours, même aujourd'hui. Notre but, c'est d'attiser ce feu. Son blason (les collines triples symbolisant la terre de la Hongrie et l'aigle volant avec la croix dans son bec) et sa devise *Dum spiro spero* (*Tant qu'il y a de la vie, il y a de l'espoir*) fournissent la détermination spirituelle pour propager son oeuvre et sa sainteté de visage très humain, dont la nécessité est incontestable de nos jours. Prohászka s'est efforcé d'atteindre avec toute sa capacité et avec tout son travail que nous aussi, nous devenions purs, héroïques et saints pour être capable de sauver notre patrie.